

IV. ÉVFOLYAM, 2015/1–2. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

DR. LIVIA GERGI-HORGOS:
Thoughts on the accused party's box in
connection with ius puniendi / 3

DR. ELEK BALÁZS:
Költség és időtartalékok
a büntetőeljárásban / 10

DR. FEDOR ANETT:
Amit a pótmagánvádról tudni érdemes
– Recenzió *Fázsi László: A pótmagánvád
a magyar büntető eljárásjogban
és a gyakorlatban*
című monográfiájáról / 18

DR. FICSÓR GABRIELLA:
A készülő új büntetőeljárási kódex
margójára / 23

DR. GARZULY ÉVA:
A büntetőjog mint ultima ratio az egyes
alkotmánybírói határozatok tükrében / 42

DR. HENGL MELINDA:
Szakértés, szakvélemény, szakértő,
(gazdasági) bűnügyek / 50

DR. HORVÁTH LÁSZLÓ:
A társasági tőke védelmének büntetőjogi
eszköze: a saját tőke csorbításának
büntette / 54

KOMÁROMI BRIGITTA:
Kártérítés a büntetőperben
(A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok
érvényesülése a büntetőeljárás bírósági
szakaszában) / 58

DR. MEZEI KITTI – DR. TÓTH DÁVID:
Információs bűncselekmények / 68

DR. PÁLVÖLGYI ÁKOS:
Ez a megoldás? Bérabrtartás, börtönépítés
a túlzásfoltosság ellen / 74

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2015. évi 1-2., összevont számában fiatal magyar büntetőjogászok – többségében a gyakorlatban vagy a gyakorlatban is dolgozó szakemberek – tanulmányait gyűjtöttük össze. Külön köszönetet szeretne mondani a főszerkesztő *Elek Balázs* ítéltáblai tanácselnök bírő, habilitált egyetemi docens úrnak, aki a most megjelenő lapszámban található tanulmányok többségét összegyűjtötte, személyesen lektorálta, és megküldte a szerkesztőségnek.

Budapest, 2015. június 28.

Dr. Gál István László
főszerkesztő

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a gabor.zsolt@hvgorac.hu e-mail címre várja. A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.

A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.

A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközrel írva, sorkezelt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.

A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.

A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

*A Szerkesztőbizottság
és a Kiadó*

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László

A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kőhalmi László

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Belovics Ervin,
Dr. Elek Balázs, Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,
Dr. Vókó György

ISSN 2063-8183

Kiadja HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Telefon: 340-2304, 340-2305

Fax: 349-7600

E-mail: info@hvgorac.hu

Internet: www.hvgorac.hu

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Felelős szerkesztő: dr. Gábor Zsolt

Műszaki szerkesztő: Harkai Éva

Tördelő: Balás Zsuzsa

Korrektor: P. Berka Antónia

DR. LIVIA GERGI-HORGOS*

Thoughts on the accused party's box in connection with *ius puniendi*

Summary

*The essay examines the issue of the relativization of *ius puniendi* during the court process when the immediate enforcement of the right of punishment of the state is delayed by the absence of the accused aiming to prolong the litigation in a corrupt way. The essay examines the problem of the right for hearing including the right of attendance of the accused as a critical element of a lawful process. The essay gives an international overview of the ban on processes in absentia and certain regulations permitting it. The essay makes proposals to enlarge the legal basis of a court procedure considering the absent accused.*

*Key words: *ius puniendi*, fair procedure, right for the hearing, in absentia, absent accused*

1. The importance and influence of *ius puniendi*

During the evolution of the power of punishment of the state, sentencing and carrying out the sentence became the task of the state as a result of a long historical process accompanied by breaks and relapses.¹ According to *Mihály Szibeniszt* the state power – in order to maintain internal security – manifests itself not only as a civil court but also as a criminal court, which is called (*ius puniendi*) or the right for punishment.² From the high Middle Ages criminal jurisdic-

* Assistant lecturer, Department of Law of Criminal Procedure, Institute of Law Enforcement Studies, Faculty of Law Enforcement, National University of Public Service, Budapest, Hungary

¹ Blaskó, Magyar Büntetőjog, Általános rész, (tankönyv, Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2013) 24. o.

² „Imperium civile, ut securitas interna perfecte obtineri valeat, non solum ceu civilis, sed etiam ceu criminalis iudiciaria potestas (ius puniendi generatim)

tion became more and more integral part of public law and the exclusiveness of the enforcement of the right of punishment of the state became a norm. From the beginning of the Modern Age the right to punish perpetrators was exercised by the state.³ It was based on the concept that it became the task of the state to punish acts violating and endangering law and order, which resulted in the state monopoly of punishment, which meant responsibility as well. The legal base of criminal authority is criminal law, and the legal frame of the enforcement of the power of punishment is the law of criminal procedure, which manifests itself in criminal justice (*suprema criminalis iurisdictio*) in judicature.

In its resolution the Constitutional Court stated that, in a democratic constitutional state the power of punishment is a constitutionally limited executive authority of the state to punish perpetrators. In this criminal system criminal acts are considered as violations of law and order and the state exercises its power to punish them. Criminal acts can cause personal injuries, but their evaluation as violation of public law and order resulted in the monopoly of the state to punish. The exclusive right of law enforcement means the obligation to enforce the claim of punishment.⁴ Another resolution of the Constitutional Court includes that the responsibility of the state towards the community is to enforce without delay the claim for punishment, which is based on the constitution and the right for fair procedure. The delay of the enforcement of the claim for punishment damages the prestige and operation of judicature.⁵

2. The right for fair procedure and procedure in absentia

The accused is the central figure of the criminal procedure, the case is pending against him, the court must decide on his criminal liability. While regulating his rights and obligations besides his multiple

semet exerat,” Szibeniszt Mihály, *Institutiones juris naturalis* II. köt. *Jus naturae sociale complectens*. Eger. 1821. II. rész. VIII. 96. §, fejezet. 96. §) 115.

³ Belovics Ervin – Gellért Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály, *Büntetőjog I.* Általános rész, (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012) 27. o.

⁴ 40/1993. (VI. 30.) AB határozat

⁵ 14/2004. (V. 7.) AB határozat

detrimental situation a special duality must be considered, that is he is the subject of both the defence and the evidence. Every statement of the accused is regarded as means of defence (*moyen de défense*) and evidence (*moyen d'instruction*) that is source of evidence at the same time.⁶

The fair procedure contains elements with different functions in the wider sense, namely: 1. courts established by the law, the independence and impartiality of judges, 2 public trial, 3. court rulings during reasonable time, 4 the fair procedure in the narrow sense (the notion of fairness, authorizations specified in the European Convention on Human Rights Article 6 Paragraph 3).⁷ According to Károly Bárd 'the presence of the accused is the prerequisite to make the best of several partial authorizations of the fair procedure.'⁸ The accused has the right to defend himself personally and to question the incriminating evidences, to put up questions to the witnesses, experts, to make remarks, and to receive defence and interpreter. The right of presence at the trial can be either active or passive, but it is a right, which he can relinquish and this right also should be ensured. The inappropriate interpretation of the right of presence of the accused during the course of Hungarian legal history led to the fact that his presence at the hearing became obligatory. His right is now an obligation,⁹ and it is strengthened by the view in jurisprudence, according to which it is an obligation.¹⁰ There is also a contrary view which I can fully agree with. According to this view 'the presence of the accused at the trial (the so called personal presence) must be interpreted as a right and not as an obligation during the criminal process. It follows from this that he can relinquish this right.'¹¹

As the accused is not present at the trial, he is not a participant of the process, where his criminal liability is decided on, and the court can not use the possibility of direct cognition and recognition guaranteed by the principle of directness. Furthermore it can negatively influence the evaluation of evidences and substantive justice. It can be stated that the presence of the accused at the trial is in accordance with the general interest of judicature, which supports this argument. Although the Constitutional Court stated

that the right of presence at the trial can be relinquished, but it must be unambiguous, resolute and ensured by guarantees.¹² According to Károly Bárd the accused can do it and the judicature can acknowledge it but he can not be obliged. According to operative legal regulation the accused can be obliged contrary to his wish to be present at the trial.¹³

It is a constitutional obligation and an international principle to enforce the criminal claim of the state. The Committee of Ministers of the European Council also declares that any delay in the judgement of a criminal case damages the trust in judicature and corrupts its operation.¹⁴ While it is not always in the accused party's interest as his conduct resulting in a longer process might influence the verdict, since he can hope for a more lenient sentence due to the lapse of time.

According to *Tibor Király* 'the procedure against the accused in absentia causes a problem in connection with the court procedure, the trial and the verdict. When the accused is not present he can not use his procedural rights, and if he is sentenced it can not be enforced – making the whole process useless. In this case the personal contact between the judge, the parties and the accused is non existent, thus the principle of verbosity and directness is damaged.'¹⁵

In its resolution the Constitutional Court agreed with *Tibor Király* and stated referring to the argument of the Court in Strasbourg that, the criminal court directly observing the interactions between the accused and the other parties can have a fuller picture to judge the reality of the facts and the personality of the accused.¹⁶

According to *Károly Bárd*, the right for a fair procedure is not damaged if the process is conducted without the accused party if he explicitly requested it, agreed to it, or his relinquishing his right can be concluded in all probability.¹⁷

The Constitutional Court stated in its resolution that, the accused relinquishes his rights and defence due to his own decision in order to prevent finishing the case and his impeachment. Due to this behaviour of the accused an important partial right of the right for fair procedure, namely the obligation to finish a case within a reasonable period of time is damaged. It can negatively influence the interests and rights of the accused party during the trial and makes the evidentiary procedure in a criminal case more difficult. Furthermore the fact that a long period of time elapses between the time of the crime and the verdict delivered by the court the aimed influence of the sentence also diminishes. Considering all these facts the legis-

⁶ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárás-jog elmélete. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2012. 99–100. o.

⁷ Bárd Károly: Tárgyalás a vádlott távollétében, – emberijog-dogmatikai analízis –, In: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet, Wiener A. Imre születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin, Kiadja: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005) 216. o.

⁸ Bárd Károly: Emberi jogok és a büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 179. o.

⁹ Előterjesztés az új büntetőeljárás törvény koncepciójáról szóló Kormányhatározat tervezetéhez (30237-32/2013. OBH) 5. o.

¹⁰ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 296. o.

¹¹ Gácsi Anett Erzsébet: Megjegyzések a távollévő terhelttel szemben lefolytatott külön eljáráshoz. Salle And Community – Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák IV. Szele.: Schiffner Imola, Varga Norbert. Generál Nyomda Kft., Szeged, 2014. 58. o.

¹² 14/2004. (V. 7.) AB határozat

¹³ Bárd Károly: (2007): i. m. 200. o.

¹⁴ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18 számú Ajánlása

¹⁵ Király T.: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 541. o.

¹⁶ 14/2004. (V. 7.) AB határozat (a Strasbourgi Bíróság érvelését idézi)

¹⁷ Bárd Károly: (2007): i. m. 196. o.

lator – resulting from the enforcement of the claim for punishment of the state – is entitled to create a regulation according to which the criminal procedure can be started in the above mentioned circumstances or continued. The only limiting factor is that the regulation must ensure with proper guarantees that the procedure is conform to the requirements of the right for a fair procedure.¹⁸

3. International Practice in Regulating Procedures In Absentia

The right of the accused party for personal presence is mentioned only in the International Covenant on Civil and Political Rights¹⁹ accepted by the UNO among the international documents containing the basic guarantees of criminal justice.²⁰

The declaration of the right to be present of the accused party in the charters of international courts of law and the resolutions of the Statute of the permanent International Criminal Court exclude the process in absentia.²¹ It goes back to the fact that circumstances of procedures at the international courts prohibit in absentia but not at national courts. The Security Council of the UNO is free to decide when to set up an ad hoc international court thus weakening its legitimacy. Special literature also questions the international legal ground of setting up such courts. The accused party also questions the right of ad hoc courts to exercise penal law. They are also exposed to the critic concerning their impartiality as there is a widespread view that 'the mighty ones are not impartial'. Due to these facts the International Criminal Court was established in 1998.²²

'The European Court of Human Rights accepts the procedure in absentia of the accused party only in very limited circumstances. Some might trace the influence of the Anglo-Saxon ideology of the procedure as they think the procedure in absentia of the accused party contradicts the principle of a pure client model.²³ According to Cassese, the essence of a pure client model is that the accuser and the accused argue with each other, they have to collect, present and examine

the evidences. If the accused is not present there is no-one to act on his behalf.²⁴ Although it is true that in an accusatorial trial consisting of arguments of two opposing parties the accused party is usually a passive one as in most cases he does not speak and the other parties do not try to make him speak either, and his defender argues instead for him. (The accused may make a confession if he wishes, as a witness of the defence, but the accused party's confession as such is unknown in an Anglo-Saxon procedure.) His presence is necessary as his defender acts as a representative therefore the accused must instruct him continuously. Thus processes in absentia – if it is allowed at all – are limited to those cases when the accused relinquished his right to be present. According to the federal regulations of criminal procedure in the USA the hearing can be held without the presence of the summoned accused party if he already declared on the accusation and was already present at an earlier part of the hearing and is aware that he must be available in the future. (...) But there are serious consequences of relinquishing the right of being present. The convicted can not force the renegotiation of his case, as it is presumed that he definitively relinquished his right.²⁵

Most national procedural laws allow the conduct of a trial or part of a trial in absentia of the accused party. Its leniency towards in absentia trials is compensated in continental law with openness to lift validity. In Europe French and Italian law grant wide authorization in connection with procedures in absentia of the accused party.²⁶

French law allows the representative presence of the accused at the trial, the accused party does not have to be present (CPP Article 544).²⁷ After the hearing (contradictoire) the court can deliver a judgement if the accused was aware of being summoned and did not justify his absence on substantiated reason or explicitly requested the trial to be held without his presence (CPP Articles 410 and 411). A judgement can be delivered without a contradictorial hearing only if the accused party was not summoned and it is not evident that he was aware of being summoned – with the legal consequence that the accused party can protest (CPP Articles 412 and 487). When somebody is sentenced without a trial he can protest against it and the same court can rehear the case. (CPP Article 489).²⁸

According to Italian law the accused party has the right to be present at the trial. If he does not appear in spite of a proper summons and does not excuse his absence (CPP Article 486) the court declares his negligence (contumacia). In this case the trial can be held without his presence. This negligence is annulled if

¹⁸ 3231/2013 (XII. 21.) AB határozat

¹⁹ Bassiouni, M. C.: Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions. Duke Journal of Comparative and International Law, 1993. 292. o. In: Bárd károly: Emberi jogok és a büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 179. o.

²⁰ 14. cikk. 3. d) pont.

²¹ Bárd Károly: (2007): i. m. 181. o.

²² Bárd Károly: (2007): i. m. 182. o.

²³ Cassese, A.: International Criminal Law. Oxford University Press, New York, 2003. 371. o. In: Bárd Károly: Emberi jogok és a büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 185. o.

²⁴ Cassese, A.: (2007): i. m. 186. o.

²⁵ Bárd Károly: (2007): i. m. 186. o.

²⁶ Bárd Károly: (2007): i. m. 182. o.

²⁷ Herke Csongor: A francia és olasz büntetőeljárás alapintézményei, (Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2013) 80. o.

²⁸ Herke Csongor: (2013): i. m. 82. o.

the accused party appears before the verdict is delivered (CPP Article 487 Paragraph 3.) If the verdict is delivered without the presence of the accused party the verdict is deposited and the accused is informed about it by delivering an abridgement. (CPP Article 548 Paragraph 3.).²⁹

German law contains stricter regulations and a trial can be held only in the presence of the accused party. If he is a fugitive after the investigation is finished the court can secure the evidences but can not decide on his culpability (StPO Article 285.). But an insubordination process can be held in the case of criminal offences of a lesser degree if his abode is unknown, appeared at the trial at an earlier phase and does not appear in spite of a proper summons. In this case the process is not in absentia but in absence.³⁰

Austrian law also contains insubordination process, which can be held only in case of misdemeanors if the court heard the accused and he was summoned personally to the main trial (Bp Article 427.(1)).³¹

4. A Legal Historical Overview of Processes against Accused Party In Absentia in Hungary

A trial in absentia of the accused party was allowed only in very restricted circumstances by earlier regulations.

The statute XXXIII in 1896 on criminal rules of the court' (henceforth I.Bp.) accepted the rule of modern rules of the court namely that nobody can be sentenced without being heard.³² I. Bp excluded the process in cases at courts of law or jury in absentia of the accused party: indictment, main hearing, and sentencing are excluded in case of an in absentia accused party.³³ and if the accused was a fugitive, or absent only investigation and examination could be carried out. The so called obstinacy procedure³⁴ could take place at trials at district courts according to Bp. As the accused was summoned without obligatory presence³⁵ – the conclusion of facts was clear – in connection with petty offence or misdemeanor with pecuni-

²⁹ Herke Csongor: (2013): i. m. 85. o.

³⁰ Bárd Károly: (2005): i. m. 212–213. o.

³¹ Bárd Károly: (2005): i. m. 226. o.

³² Finkey Ferencz: A magyar büntető eljárás tankönyve, (Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest 1903) 495. o.

³³ I. Bp. 472. § 1. bek.

³⁴ (also known in Roman law) the accused who did not appear at the court in spite of being summoned or could not be arrested was condemned in obstinacy (in contumacian), as he was considered obstinate since he deliberately abdicated himself from the process, and he was sentenced in absentia without being permitted to use his rights. He was considered to relinquish his rights to defend himself.

³⁵ The 2nd Paragraph of Article 530 of I. Bp differentiates the summons if it is a petty offence or a misdemeanor to be sentenced with imprisonment. If he is summoned for a petty offence or misdemeanor with pecuniary penalty the accused can sent a defender instead of himself and the trial can be held in absentia. If he is summoned for misdemeanor to be sentenced with

ary penalty and the accused did not appear or was absent the court could have the trial and deliver a verdict.³⁶

The Law III of 1951 (henceforth II. Bp) allowed the procedure to take place in absentia only during investigation and as a main rule the trial could not be held without the presence of the accused. As an exception it allowed the trial to take place in absentia in case of petty offences and misdemeanors with pecuniary penalties if the accused party was properly summoned but unjustifiedly did not appear.³⁷ The trial can take place in case of any criminal offence if it can be concluded beyond any doubt that the accused stays abroad due to breach of law.³⁸ The delivery of the verdict was carried out by announcement,³⁹ and by re-opening a case the final verdict could be appealed since the accused could not use the rights of defence.⁴⁰

Law V of 1954 (henceforth II: Bpn.) and subsequently the Law-decree 8. of 1962 (henceforth I. Be) were unanimous regarding in absentia trials, containing the main rule as the process could not take place in absentia. As an exemption they allowed the court process in absentis in case of offences with pecuniary penalties.

Law I. of 1973 (henceforth: old Be.) regulated in absentia processes not as a separate procedure but as part of the general provisions of procedure of the first instance' in chapter 9. As a main rule in criminal procedures the trial could not be held in absentia only if the accused stays abroad illegally and is non-extraditionable, or his extradition was refused, or the trial is about involuntary treatment in a mental institution and due to his condition the accused can not appear at the trial or is unable to act on his behalf.⁴¹ But in case of petty offences with proper summons trials can be held in absentia if the case was misdemeanor with pecuniary penalty.⁴²

The Hungarian law of criminal procedure allows the possibility to hold a trial in absentia on the basis of the provision effective since March 1, 2002 enacted by the Article 112 of the Law CX of 1999. Since this time the Hungarian criminal procedure contains this institution. Law CX of 1999 modified the old Be,⁴³ in a way that it disposed in absentia trial in a separate chapter – ChapterXVII/A. – ensuring the process and the verdict in case of such accused party.

The currently effective Law XIX of 1998 (henceforth Be) regulates in absentia process in Chapter XXV. As a separate process it defines the conditions which allow the court procedure to take place in case

imprisonment or some further misdemeanor and he does not appear without a serious reason he will be detained.

³⁶ I. Bp. 540. §

³⁷ II. Bp. 154. § (3) bek.

³⁸ II. Bp. 154. § (4) bek.

³⁹ II. Bp. 172. § (3) bek.

⁴⁰ II. Bp. 213. § (3) bek.

⁴¹ Régi Be. 192. § (1) és (2) bek.

⁴² Régi Be. 225. § (3) bek.

⁴³ The Law XIX. of 1998 was framed but was not effective.

of any criminal offence if the accused stays either abroad or a fugitive. The aim of this separate procedure is to ensure that the accused can not avoid the trial thus not being able to be sentenced due to term of limitation.⁴⁴ Furthermore it has a critical role in connection with fulfilling the expectations of the society of the proper operation of judicature and strengthening trust.

The court acts in case of an in absentia accused according to the proposal of the public prosecutor.⁴⁵ If the abode of the accused becomes known before the trial starts, the court informs the prosecutor and orders incarcerative or deprivative coercive measures against the accused.⁴⁶ At in absentia trials the presence of the defence is compulsory.⁴⁷ If measures to find the accused were successful before the definitive decision of the entry-level court, the court continues the trial with the presentation of the materials of earlier hearings and opens the evidentiary procedure if necessary.⁴⁸ If measures to find the accused were successful after the definitive decision of the entry-level court, the accused within the period of appeal can propose a retrial at the entry-level court instead of appealing. After opening the trial the court declares his ruling passed in absentia of the accused and the proposal of the accused for retrial. At the retrial instead of hearing the witnesses and the experts the minutes of the earlier testimonies and expert's opinions can be read. Provisions of Chapter XIII must be applied at the trial. The court according to the result of the retrial can sustain or annul its earlier verdict delivered in absentia of the accused or can deliver a new verdict.⁴⁹ If measures to find the accused were successful during the appellate court proceeding, the appellate court schedules a hearing, interrogates the accused and – if necessary – records further evidence proposed by the accused. The appellate court can sustain, alter or annul the verdict of the entry-level court and orders it to rehear the case according to the result of the proceeding.⁵⁰ If measures to find the accused were successful during the third degree court proceeding, the third degree court annul the verdict of the entry-level court and the appellate court and orders the entry-level court to rehear the case. If the abode of the accused becomes known after the final verdict a retrial proposal can be submitted on behalf of the accused party.⁵¹

According to Zsanett Fantoly, due to these legal provisions the criminal procedure doubles in practice, which does not result in rapid procedure at all.⁵² Al-

though this legal possibility has importance since it makes possible to prevent proceedings from being dismissed due to statute of limitation, which might mean the failure of judicature. It must be added that in these cases the accused rarely apply for a new trial.⁵³

5. The absence of the accused from the trial and the passive presence of the accused at the trial

A distinction must be made between a trial in absentia of the accused and a trial without an accused party. Regulations effective from 1st March, 2011 ensure the possibility for the accused staying at a known abode to stay away from the trial if the accused notified the court in advance that he does not wish to be present at the trial.

According to general rules if the accused does not appear at the court in spite of a proper summons the court must order his immediate judicial warrant if he did not notify the court in advance that he did not wish to take part in the process. The hearing can be held in absentia if the legal matter of the trial is an involuntary treatment in a mental institution and due to his condition the accused is unable to be present or unable to exercise his rights. If the proceeding is against more accused parties the part of the trial the accused is not involved can be held. If issuing a writ of summons is not possible or is unsuccessful the trial can be held in absentia of the accused at large in spite of a proper summons but the evidentiary procedure can not be finished only if the court acquits the accused or terminates the criminal procedure against him. If the accused can not be arrested until the new date of the trial because he is a fugitive or in spite of an arrest warrant he can not be arrested until the new day in court the court establishes that the accused is a fugitive and proceeds according to Chapter XXV.⁵⁴

If the accused staying at a known abode notifies the court in advance that he does not wish to take part in the process with the consent of the judge and proper surety, the court can finish the trial and pass a decision on the merits. According to Paragraph (3) Article 279 Be. the court notifies the accused by sending a writ of summons that the trial can be held and finished in absentia if the accused notifies the court in advance that he does not wish to take part in the trial. This provision decrees not as an obligation but as a possibility for the court to notify the accused about his right of being absent. The absence of the accused

⁴⁴ Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet: Eljárási büntetőjog. Dinamikus rész, (Iurisperitus Bt., Szeged, 2014.) 265. o.

⁴⁵ Be. 528. § (1) bek.

⁴⁶ Be. 528. § (2) bek.

⁴⁷ Be. 530. § (1) bek.

⁴⁸ Be. 531. § (1) bek.

⁴⁹ Be. 531. § (2)–(4) bek.

⁵⁰ Be. 531. § (5) bek.

⁵¹ Be. 531. § (6)–(7) bek.

⁵² Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a bün-

tetőeljárás hatékonysága, (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012) 271. o.

⁵³ Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet: (2014): i. m. 266. o.

⁵⁴ Be. 281. § (1)–(9) bek.

from the trial can be permitted and the evidentiary procedure can be held if the conclusion of facts can be established without questioning the accused.⁵⁵ It is not a subjective right of the accused, if the procedure can not be conducted insouciantly in absentia of the accused the court summons the accused with the obligation of personal appearance.

If during certain phases of the trial the personal appearance of the accused is necessary he has to appear at the court following a proper summons. If he fails to appear his absence is regarded as absenteeism. In this case the accused box remains empty because the accused abuses his rights for being present at the trial and hinders the enforcement of the criminal claim of the state and violates the consequences of finishing the case during a reasonable period of time.

According to *Ákos Újvári* the legislator wrongly made possible for the accused to notify the court about his absence in any case indifferentially. It is not defined in the Be. in what form and by what proceeding the accused can do it. In case of a written notification the court can not check if it was done personally, voluntarily and under no influence thus violating the principle of directness. According to his view, by trying to solve this problem new problems were created in the legal standard, and the constitutional and human rights requirements of the procedure are violated by applying it.

It implies a greater risk as the European Court of Human Rights may establish the violation of the Convention due to this procedure, which constitutes a reason for review.⁵⁶

In my opinion the written form of notification must be excluded because it violates the principle of directness. The accused can be entitled to it if he appears at the first hearing following a proper summons and that he notifies the court about his intentions.

The aim of creating these provisions were to prevent the accused from prolonging the litigation deliberately and hindering the termination of the case during a reasonable period of time by being absent. But these provisions failed to exclude the possibility of hindering the enforcement of the claim for punishment of the state by the intention of the accused.

It could also be possible to hold the evidentiary procedure at the court in the absence of the accused, and the trial could be finished by the court as well but the legal regulations must be created. If the accused notifies the court about his absence or if he denies to make a testimony results in the same situation regarding establishing the facts: the accused does not take part in the evidentiary procedure with his testimony and does not contribute to establishing the conclu-

sion of facts substantially and completely and in accordance with the truth, he can not be questioned and does not take part in confrontation. The accused present at the trial can not be forced to make a testimony and contribute in the evidentiary procedure, the only consequence of his passive presence or absence is that he deprives himself of the right of defence of this kind – which he has a right to. The effective regulations ignore it and does not set a high value on it.⁵⁷

6. Conclusion

It needs careful consideration whether to widen the possibility for the accused when he chooses to keep silent at the trial and does not wish to take part actively. It is questionable whether to diminish the function of the accused box during the trial and leave it empty or force the accused to be present passively by enforcing relevant sanctions.

According to my view if the accused chooses to keep silent at the trial, i.e. he denies to make a testimony and does not answer the questions – but has already made a statement regarding the charge and was present at the first hearing – and notifies the court that he relinquishes his right to be present or does not appear at the consecutive – second – trial in spite of proper summons than his presumption to relinquish his right of presence can be rendered possible. Judicature should ensure the subjective right of being absent for the accused exercising his right to keep silent with ensuring the obligatory defence by framing an unambiguous provision that the procedure can be continued and a verdict can be delivered.

On the first hearing when the court warns the accused of the consequences of his decision it must be emphasized and the accused must be advised that if he relinquishes the right to defend himself personally he can not challenge the incriminating evidences, can not ask questions from the witnesses, the expert and make comments. Furthermore he must acknowledge that his decision carries the serious consequences that he can not force the revision of his case. The court also draws the attention of the accused that during any phase of the procedure he can decide to take part in the process either actively or passively. During the procedure the court continuously notifies the accused about the hearings, the procedural acts and sends him the minutes of the hearings.

But a distinction must be made according to the degree of the criminal offence and the expected punishment when to grant the accused the right to stay away, i.e. accept the decision of the accused. It does not violate the general interest of judicature, as in the

⁵⁵ ÍH 2011. 143.

⁵⁶ Újvári Ákos: A vádlott tárgyaláson való jelenléte a Be. 279. § (3) bekezdése tükrében, avagy a Be. új jogintézménye: a vádlott bejelentett távolléte. In: Gál István László (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2011. 535–536. o.

⁵⁷ Előterjesztés az új büntetőeljárás törvény koncepciójáról szóló Kormányhatározat tervezetéhez (30237-32/2013. OBH) 5. o.

case of an accused exercising his right to keep silent at the trial the court's direct perception and the evaluation of evidences are not hindered and improves the enforcement the claim for punishment of the state without delay. In its resolution the Constitutional Court stated that legislation – arising exactly from the obligation of the enforcement of the claim for punishment – is free to pass a resolution according to which the procedure aiming to impeach can be continued.⁵⁸

In my opinion the above mentioned regulation would meet the requirements according to which if the lack of personal defence is based on the personal decision of the accused, than it would not violate an important partial right – namely the right to terminate a procedure during a reasonable period of time – of the right for fair procedure. All these would not violate the rights of the accused he would like to exercise during the procedure and would not make the evidentiary procedure more difficult. The aimed effect of the punishment would be stronger if the span of time between the time of the criminal offence and that of the verdict were shortened, furthermore this regulation would properly guarantee that the procedure is accordance with the requirements of the right for fair procedure thus no restrictive facts can hinder it from being framed. ■

List of special literature:

1. Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog, Általános rész, tankönyv, Rejtjel Kiadó, Budapest-Debrecen, 2013.
2. Bárd Károly: Tárgyalás a vádlott távollétében, – emberijog-dogmatikai analízis –, In: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet, Wiener A. Imre születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin, Kiadja: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005)
3. Bárd Károly: Emberi jogok és a büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás

büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

4. Belovics Ervin – Gellért Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály, Büntetőjog I. Általános rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012.
5. Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.
6. Gácsi Anett Erzsébet: Megjegyzések a távollévő terhelttel szemben lefolytatott külön eljáráshoz. Salle And Community – Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák IV. Szerk.: Schiffner Imola, Varga Norbert. Generál Nyomda Kft., Szeged, 2014.
7. Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet: Eljárás büntetőjog. Dinamikus rész, Jurisperitus Bt., Szeged, 2014.
8. Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.
9. Finkey Ferencz: A magyar büntető eljárás tankönyve, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest 1903.
10. Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2012.
11. Herke Csongor: A francia és olasz büntetőeljárás alapintézményei, Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2013.
12. Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
13. Szibenliszt Mihály, Institutiones juris naturalis II. köt. Jus naturae sociale complectens. Eger. 1821.
14. Újvári Ákos: A vádlott tárgyaláson való jelenléte a Be. 279. § (3) bekezdése tükrében, avagy a Be. új jogintézménye: a vádlott bejelentett távolléte. In: Gál István László (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2011.

⁵⁸ 3231/2013 (XII. 21.) AB határozat

DR. ELEK BALÁZS*

Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban

Bevezetés

Talán egyre többen értenek egyet azzal a véleménnyel, hogy szükség van szerkezetében és szemléletében is új büntetőeljárás törvényre, amely képes megfelelni napjaink kihívásainak. Ha megnézzük az eljárások átlagos időtartamát, már láthatjuk, hogy a rendszer nem képes megfelelni annak a követelménynek, hogy az eljárás ésszerű időn belül jogerősen lezárja a jogvitát, és a felek megnyugvásával járó jogbékét érjen el.

Statisztikai adatok szerint a nyomozások átlagos időtartama az elmúlt években fokozatosan nőtt. 2005-ben ez az időtartam még 159,2 nap volt, ami 2013-ra 220,7 napra emelkedett. A bírósági eljárások időtartamának átlaga a vádemeléstől a jogerős határozatig számítva 2005-ben 369,3 nap volt, ami 2013-ra 410,7 napra emelkedett. A kettő évnél hosszabb büntetőeljárások aránya a 2004. évben mért 21,3%-ról 2012-re 33%-ra emelkedett. Mindezen kedvezőtlen tendenciák jelzik, hogy az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról nem képes megfelelni annak a társadalmi elvárásnak, hogy az a büntetőeljárások ésszerű időn belül befejeződjenek.

Nem szabad azt gondolnunk, hogy az időszűrés minden más szempontnál fontosabb, azonban ezen adatok jelzik, hogy hiába küzd az ügyteherrel a nyomozóhatóságok, ügyészségek, bíróságok apparátusa addig, amíg a törvényben nincsenek a hatékonyságot növelő megoldások. Ennek az is a következménye, hogy azon ügyekkel sem lehet alaposabban foglalkozni, amelyekre valóban több időt kellene áldozni.

Az Alaptörvényből, valamint Magyarországnak a nemzetközi jogi és az európai uniós tagságából eredő kötelezettségek előírásainak való megfelelés nyilvánvalóan olyan garanciális minimumot jelent, hogy annak félre tétele fel sem merülhet. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a kodifikáció során azon külföldi tapasztalatokat és megoldásokat, amelyek minden hivatásrend egyetértésére számíthatnak. Természetesen lehetetlen törekvés lenne olyan törvényt alkotni, amit

mindenki egyből elfogad. Sokan már most az erkölcsi fenntartásaikat hangoztatják, amikor még az új törvény koncepciójának elveit lehet csak megismerni. Természetesen egyes esetekben nehéz is lenne elvárni teljesen új szemléletet attól, aki évtizedeken keresztül egy lényegében azonos protokoll mentén járt el. Érdemes megismerni azonban a büntetőperbeli egyezség kontinentális és angolszász tapasztalatait, ami

esetenként új bírói szerepkört feltételez. A polgári perben sem mindig volt evidencia, hogy a bírónak nem feltétlen feladata az anyagi igazság kutatása, hanem értékes befejezést nyerhet a per a felek egyezségének bírói jóváhagyásával is.

A külföldi megoldások megismerésében a jogász hivatásrendek összegyűjtött tapasztalataira érdemes odafigyelni, így az elmúlt években számos értékes tudományos dolgozat készült, és sok kutatás jelenleg is folyamatban van.¹

Sokat hangsúlyozta a büntető eljárásjog tudománya, hogy a büntetőeljárás egyszerűsítése a terhelt együttműködéséhez, beismeréséhez kapcsolódhat, vagy a cselekmény kisebb tárgyi súlyához, vagy egyszerűbb bizonyításához kapcsolódó eljárási szabályokhoz. Mindezzel nem megyünk szembe az európai trendekkel, hiszen az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18 számú Ajánlása is általános elvként fogalmazta meg a kisebb és tömeges bűncselekmények intézésénél „a sommás eljárás, a meg egyezés (kiegyezés), az egyszerűsített eljárások alkalmazását, valamint a bírósági eljárás egyszerűsítését”. Az ajánlás tartalmazza többek között az ítélethozatal egyszerűsítésének lehetőségét a vádlott beismerése esetére, a „bűnösség beismerési” eljárás lehetőségét.

Az Ajánlás azonban nem tartalmaz olyan megállapítást, hogy a vádlotti beismerés érdekében a hatóságoknak meg kellene fontolniuk a vádlottal történő egyezség megkötését. Ennek ellenére „az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása a kompromisszum jegyében az amerikai vádalku mintájára egyre több európai ország reformtörekvéseinek zászlajára kerül fel.”² Ugyanakkor nem lehet állítani, hogy a kontinentális jogrendszerben kialakult ítéleti megállapodások kodifikálása során a jogalkotó kritika nélkül vette volna át az angolszász országokban kialakult modellt.

¹ Lásd például: Dr. Miskolcziné dr. Juhász Boglárka: A büntetőeljárás fejlődése – A változtatás lehetséges irányai az angolszász és kontinentális jogrendszer megoldási alternatívái alapján. PhD dolgozat. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Juh%C3%A1sz%20Bogi%20PhD%20dolgozata%20teljes.pdf> letöltés 2015. április 20.

² Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992/8., 507. o.

* *habilit., e. docens, tanácselnök bíró, Debreceni Ítéltábla*

A kodifikáció során érdemes átgondolni, hogy melyek azok a külföldi megoldások, amelyek a garanciális elemek sérelme nélkül hatékonyan beilleszthetők büntetőeljárásunkba.

A vádalkunak nevezett jogintézményhez hasonló megoldás fedezhető fel az angolszász jogrendszerű országok mellett több európai állam büntetőeljárás szabályai között. Ilyen például a német büntetőeljárásban a „Verständigung,” a spanyol büntetőeljárásban a „conformidad,” az olasz büntetőeljárásban a „patteggiamento” intézménye.

A vádalku szabályozása az Amerikai Egyesült Államokban (plea bargaining)

A vádalkut az Amerikai Egyesült Államokban a büntetőügyek túlnyomó részében alkalmazzák, ide értve a legsúlyosabb bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokat is. Lényege röviden akként foglalható össze, hogy a vádemelést követően az ügyész (a kormány képviselője) valamint a vádlott és védője egyeztetnek, „alkudoznak” egymással arról, hogy a vádhoz képest a vádlott milyen bűncselekményben hajlandó a bűnösségét elismerni. Igen leegyszerűsítve: a beismerésért cserébe az ügyész egyes vádpontok alóli mentesülést ajánl fel vagy enyhébb bűncselekmény miatt képviseli a vádat.

A felek megállapodásuk eredményét (plea agreement) nyilvános előkészítő ülésen (arraignment) terjesztik az egyesbíróként eljáró bíróság elé. Ezt követően a bíró a bizonyítási eljárás mellőzésével, az elé tárt bizonyítékok alapján, a vádlott által elismert bűncselekményben állapítja meg a bűnösségét. A büntetés kiszabására a vádlott, a védő és az ügyész megállapodásának figyelembevételével kerül sor. A bírónak az alkufolyamatban betöltött szerepére az USA-ban nem alakult ki egységes gyakorlat. A tagállamok egy részében a bíró inaktív, tehát nem vesz részt az egyeztetésen. Sőt, a szövetségi szintű bíróságok előtti eljárásban kifejezetten tilos a bírói részvétel az egyeztetés során. Más tagállamok esetében viszont a bíró is alanya az alkufolyamatnak.³

A bírói részvétel létjogosultsága ellen és mellett is lehet érveket felsorakoztatni.⁴

Az általános szabályok értelmében a vádlott többféle megoldás közül választhat, amikor a váddal kapcsolatban nyilatkozik. Az első két esetben a bűnösség kérdésében egyértelmű kijelentést tesz: nem ismeri el bűnösségét (*plead not guilty*) vagy elismeri a bű-

nösségét (*plead guilty*). Köztes megoldás amikor a vádlott „nem vitatja a vádat” és – a bíróság hozzájárulásával – úgynevezett „*nolo contendere*” nyilatkozatot tesz.

A szövetségi szintű büntetőeljárás szabályok lehetővé teszik a bűnösség feltételes beismerését is. Ez azt jelenti, hogy a vádlott a bíróság és a kormány (képviselőjének) hozzájárulásával feltételesen bűnösnek vallja magát, vagy feltételesen tesz *nolo contendere* nyilatkozatot, írásban fenntartva a fellebbezés jogát indítványa kedvezőtlen elbírálása esetére.

Amennyiben a vádlott nem vitatja a vádat, a bíróságnak a *nolo contendere* nyilatkozat elfogadása előtt – az igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében – figyelembe kell vennie a felek véleményét és a közérdeket.⁵

A szövetségi büntetőeljárás szabályok értelmében a bíró szabad belátása szerint elfogadhatja, de akár el is utasíthatja a vád és a védelem megállapodását. A bíróság a megegyezést nem köteles elfogadni. Elutasíthatja a közösség érdekében, továbbá formai vagy tartalmi hibák megállapítása esetén. A tisztességes eljárásról való jog érvényesülése céljából a bíróság még egyezségkötés esetén is köteles vizsgálni bizonyos garanciális feltételek teljesülését. Így a vizsgálat kiterjed a vád ténybeli adataira, a beleegyezés önkéntességére, valamint arra, hogy a bűnösség beismerése a (jogi) következmények ismeretén és megértésén alapul-e. A vádalku eredményességét igazolja annak széles körű alkalmazása, hiszen az USA-ban az ügyek kb. 98%-a zárul le ebben a megoldási formában.⁶

A vád és a védelem megegyezése Angliában

Az ezredfordulóig Angliában is általánosan elfogadottá vált, hogy a vád és a védelem megegyezik egymással a büntetőeljárás során. A megállapodás keretében a vád vagy elfogadja, hogy a vádlott enyhébb bűncselekmény elkövetését ismeri el, és ezt teszi a vád tárgyává, vagy a vádlott által elkövetett több bűncselekmény közül csupán a beismert bűncselekmények vonatkozásában képviseli a vádat, és a többi vonatkozásában nem mutat fel bizonyítékot (effektíve ejti a vádat). A vádalkunak Angliában kisebb szerep jut, mint az Egyesült Államokban, mert a vádhatóságnak sem a büntetés nemére, sem a mértékére nincs befolyása, arra vonatkozóan nem tehet indítványt. A vádirat felolvasása után a vádlott nyilatkozik: elismeri-e a bűnösségét vagy sem. Beismerés esetén a bizonyítási eljárás lényegesen lerövidül, az gyakorlatilag kimerül a bizonyítékok felsorolásában.⁷

³ Szövetségi Büntetőeljárás Kódex [Rule 11 (a) (1), Rule 11 (a) (3)] hivatkozva Miskolcziné: i. m. 198. o.

⁴ Fantoly Zsanett: Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról. In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 139–152. o.

⁷ Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Monográfia Kiadó, Pécs, 2008, 119–122. o.

³ Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog 1990/10, 856–857.

⁴ A kontinentális országok büntetőeljárás megállapodásait szabályozó normák közül a német törvény például a bíró kifejezetten aktív szerepét írja elő a hasonló eljárások során. A külföldi minták bemutatását lásd bővebben: Miskolcziné PhD dolgozat: i. m. 192–264. o.

Az ügyész korlátozott jogköre miatt a vádalku kisebb jelentőséggel bír Angliában, mint az Egyesült Államokban, a büntetőügyeknek azonban itt is alig 2–4 százalékát tárgyalja esküdtszék.⁸

Az olasz büntetőeljárás megegyezés szabályai

Bár a kontinentális hagyományokkal rendelkező Olaszország számára nehézségeket okozott az angol-szász jogrendszerben gyökerező vádalku meghonosítása, az eljárások ésszerű időn belüli befejezése érdekében mégis ebbe az irányba mozdultak el a büntetőeljárás szabályai.

A büntetőeljárás kódex lehetővé teszi az illetékes bíróság elkerülését oly módon, hogy a rövidített eljárások („giudizio abbreviato”) között lehetővé teszi, hogy a terhelt hozzájárulása esetén az ügyész indítványára az eljárás vizsgálati szakát tulajdonképpen lezáró előzetes tárgyalás (udienza preliminare) során a bíróság az ügy iratai alapján közvetlenül ítéletet hozzon. Ha a bíróság az iratok alapján nem tud döntést hozni, az indítványt visszautasítja és elrendeli a rendes eljárás lefolytatását. A rövidített eljárásban a „rendes” eljáráshoz képest jelentősen csökkentett büntetést szab ki a bíróság.⁹

Az 1988. évi 447. számú törvény szabályozta újra a „felek kérésének (indítványának) megfelelő büntetés” intézményét.¹⁰ Az ilyen típusú eljárások során a bíróság csupán az iratok alapján, bizonyítás lefolytatása nélkül dönt. A felek az indítványukban pontosan megjelölik a megegyezésüknek megfelelő büntetési nemet és annak mértékét. A vádlott és az ügyész pénzbüntetés és/vagy szabadságvesztés, illetve végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés kiszabásában állapodhatott meg. A bíróságnak a büntetés kiszabása során nincs mérlegelési jogköre, mert ha elfogadja a vád és a védelem megegyezését, az indítványnak megfelelő büntetést kell kiszabnia, ellenkező esetben tárgyalás tartására kerül sor.¹¹ A bírói vizsgálat pusztán abban merül ki, hogy a felek az ügyet jogilag helyesen ítélték-e meg, és a büntetésre vonatkozó indítvány törvényes-e.

Az olasz különeljárások egy része úgy jellemezhető, hogy a rendes eljárás valamelyik szakaszát elhagyják. Összesen öt olyan különeljárás van, melyeknek a célja egyaránt a büntetőeljárások felgyorsítása, és ezáltal a bűnüldözés hatékonyabbá tétele.¹²

A büntetőeljárás megegyezés megállapodás Németországban

A német büntetőeljárás szabályokat a kontinentális eljárási rendszer sajátosságai jellemzik. A büntetőeljárás megegyezés német modelljében logikailag fordított a sorrend az amerikai szabályokhoz képest. A vádalkunak az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Büntetőeljárás Kódexében megfogalmazott szabályaival ellentétben a német bíró nem „passzív szemlélő” csupán, hanem a megegyezés koordinátora. Sőt, a konszenzuson alapuló befejezés érdekében kezdeményező szerepet is betölthet az eljárás során.

A német szabályok szerint a bíróság tényfeltárási kötelezettsége sérthetetlen. Az ítéletnek a bíróság tényállásra vonatkozó valódi meggyőződésén kell alapulnia. Ebből következik, hogy a vádlott tényeket nélkülöző, formális beismerő vallomásra az ítélet nem alapítható.

Biztosítani kell a vádlott akaratnyilvánítási szabadságát. Tilos a vádlottat súlyosabb büntetéssel fenyegetni, vagy számára nem a törvényben biztosított kedvezményeket ígérni – ide nem értve a beismerő vallomás révén elérhető, a büntetés enyhítését eredményező eszközöket – abból a célból, hogy a vádlott beismerő vallomást tegyen. Tilos a vádlottal a jogorvoslati jogról való lemondásban megállapodni, mivel a vádlott ezen döntésének súlyát az ítélethozatal előtt még nem feltétlenül látja előre. A megállapodás kizárólag nyilvános tárgyaláson jöhet létre, ugyanakkor az eljárás résztvevőinek előzetes megbeszélése nem tiltható meg. Az ilyen előzetes megbeszélések tartalmát és eredményét a bíróság előtt nyilvánosságra kell hozni. A nyilvános tárgyaláson az eljárás valamennyi résztvevője számára biztosítani kell, hogy a megbeszéléseken érdemben részt vehessen. Nem kerülhet sor a vádlott és az ülnök részvételének mellőzésére. A megegyezés eredményét a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzíteni kell.

A bíróság megegyezhet az eljárás résztvevőivel az eljárás további menetéről és eredményéről is. A bíróság hivatalból köteles a bizonyítékok valóságát minden olyan tény és bizonyítási eszköz vonatkozásában vizsgálni, amelyeknek a döntés szempontjából jelentősége van.¹³

A bíróság közli a felekkel, milyen tartalmú megegyezést tart elfogadhatónak. Az eset összes körülményének, valamint az általános bünteteskiszabási körülmények szabad belátáson alapuló mérlegelését követően közölheti a büntetés felső és alsó határát is. A megegyezés abban az esetben jön létre, ha a vádlott és az ügyész a bíró javaslatával egyetért.

Amennyiben jog vagy tény tekintetében jelentős körülményeket figyelmen kívül hagytak, illetve további ilyen körülmények merültek föl, és a bíróság

⁸ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 281. o.

⁹ Farkas Ákos (1992): i. m. 512. o.

¹⁰ „Applicazione della pena su richiesta delle parti,” Codice di procedura penale, Libro VI, Titolo II, agg. al 21. 09. 2010, forrás: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36811> (letöltve: 2015. április 20.)

¹¹ Herke Csongor (2008): i. m. 102. o.

¹² Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. PTE ÁJK, Pécs 2013. 101–106. o.

¹³ StPO 244. §-ának (2) bekezdés

arra a meggyőződésre jut, hogy a kilátásba helyezett büntetési keret már nem áll arányban az elkövetett bűncselekmény súlyával vagy a bűnösség fokával, a megegyezés nem kötelező a bíróságra. Ugyanez érvényes arra az esetre is, ha a vádlott az eljárás későbbi szakaszában nem tanúsítja azt a magatartást, amelyre tekintettel a bíróság a megegyezés létrehozását lehetségesnek találta. A vádlott beismerő vallomása ebben az esetben nem használható fel. A változásról a bíróság haladéktalanul tájékoztatja a feleket. A bíróság köteles tájékoztatni a vádlottat a megegyezéstől való eltérés törvényben meghatározott feltételeiről és következményeiről.

A Verständigung kezdeményezésének joga az StPO 160b. §-a értelmében megilleti az ügyészséget is. Amennyiben ugyanis az ügyész úgy látja, hogy ez előmozdítaná a büntetőeljárást, az eljárás egyéb résztvevőivel megtárgyalhatja az eljárás – aktuális – állását. A megbeszélés lényeges tartalmát az iratoknak tartalmazniuk kell. Ugyanez a jog a bíróságot is megilleti még a főtárgyalás megnyitása után is, sőt a főtárgyalás folyamán bármikor (212. § és 257b. §). A megállapodásokat az ülnökök és a nyilvánosság számára is megismerhetővé kell tenni, ezért a megegyezésre irányuló megbeszéléseket a (fő)tárgyalás keretében kell lefolytatni. Ellenkező esetben legalább a lényegüket dokumentálni kell, és utóbbit a tárgyaláson fel kell olvasni. Kizárólag így érvényesülhet korlátlanul a nyilvánosság ellenőrző mechanizmusa. A jogintézményhez kapcsolódó német alkotmánybírósági döntések hangsúlyozzák, hogy a büntetőeljárás fő feladata a valóságnak megfelelő tényállás feltárása. Ennek az alapelvnek a Verständigung létrejötte esetén is érvényesülnie kell. A bíróság nem mentesül tehát tényfeltárási kötelezettsége alól.¹⁴

Hazai lehetőségek egyszerűsített bizonyítási szabályok megalkotására a büntetőperben

A büntetőeljárás szabályozásának elmúlt évtizedeiben több törekvés is volt újabb és újabb egyszerűsített szolgáló külön eljárások meghonosítására, így komoly reményeket táplált a jogalkotó a lemondás a tárgyalás jogintézményéhez, amiről azonban kiderült, hogy jelen formájában nem jelent érdemi teherkönyítést. Úgy vélem, hogy az egyik legfontosabb feladat lenne a bizalom helyreállítása a perbeli szereplők között, amihez az alapot a törvénynek kell megteremteni. A bizalomnak kellene megjelenni a nyomozóhatóság, ügyészek és a védelmet ellátó ügyvédek között a vádalku eredményes lefolytatásánál is. Bizalom nélkül a büntetőeljárás egyetlen szakaszában sem várható el bármilyen megegyezés a felek között. Ennek egyik

legegyszerűbb módja, ha az egyszerűsített szolgáló szabályok főszabállyá válnak, és az ügyek túlnyomó többségében érvényesülhetnének. Feladata lenne a bírói gyakorlatnak annak kimunkálása, hogy a terhelti együttműködésre alapított szabályok alkalmazásakor valóban ne pusztán egy egyszerű hivatkozás legyen a vád nem vitatása, hanem érdemi, észrevehető kedvezményben részesüljön. Ne érje meg a bizonyítási eljárást hosszan elhúzni az eltelt időre, mint büntetést enyhítő tényezőre hivatkozás érdekében. Változtatni kell azon a máig élő szemléleten, hogy a beismerő vallomás pusztán egy megemlített enyhítő tényező a büntetékiszabási körülmények felsorolásában.

Jelenleg a járásbírók elé kerülő büntetőügyek több mint 60%-a első fokon jogerőre emelkedik. Érdemes belegondolni, hogy milyen tartalékok érhetőek tetten itt az eljárásban. Jelenleg azonban a bíróság kénytelen perrendszerűen tárgyalás keretében lefolytatni az eljárást, munkaidőt, pénzt és energiát nem kímélve törekedni a valós tényállás felkutatására. A vádlottakat, tanúkat a bíróság sokszor messziről idézi, akik kiesnek munkájukból, esetenként szabadságot vesznek ki, hogy megjelenhessenek a tárgyaláson. A tanúk költsége mellett a nyomozási bizonyítás hiányosságainak kiküszöbölésére, a védekezés leellenőrzésére szakértőket rendel ki és hallgat meg, majd hosszas tárgyalás eredményeként dönt. Végül az ügyek több mint 60%-ában az ügyész és a védelem is elfogadja, tudomásul veszi a döntést. Nem gondolom, hogy eretnokség lenne azt gondolni, hogy ugyanezt az ítéletet a feleslegesnek tűnő hosszas bizonyítás nélkül is meghozhatná a bíróság.

Városi bíróként történt meg velem, hogy kénytelen voltam átvenni és folytatni a bíró kollégám által már majd két éve folytatott büntetőper tárgyalását. Az eljárási szabályok szerint előlről kellett kezdeni az ügy tárgyalását. A mintegy tíz vádlott tagadása mellett több mint száz tanút kellett kihallgatni. A leendő tárgyalás-sorozat előtt a tárgyalóterembe bejött az ügyész, és valamennyi védő. Már kezdő bíróként is ügyeltem arra, hogy a fegyverek egyenlőségének elve szerint ne csak az ügyész legyen bent a tárgyalóteremben, nem is értettem, miként fordulhat elő az, hogy kizárólag az egyik fél legyen bent a tárgyalóteremben. A bíróváltásnak senki sem örült, hiszen újabb monstre tárgyalás-sorozat kezdődhetett. Ennek az ügyész és a védők is kérdés nélkül hangot adtak. A tárgyalást megelőző kötetlen beszélgetés során azon kérdésemre, hogy mi is lenne a vádhatóság célja, az ügyész egyértelműen közölte, hogy minden terhelnél rövidebb, egy évet meg nem haladó felfüggesztett szabadságvesztést fog indítványozni, amit tudomásul is venne. A védők ugyancsak közölték, hogy ezzel a büntetéssel ők és védenek is elégedettek lennének. Meg kellett jegyezni, hogy arra figyelemmel, hogy az összes vádlott vitatta a vád tárgyává tett tényeket az eljárás addigi menetében, én kénytelen vagyok a hosszadalmas és költséges bizonyítási eljárást megkezdeni, és megtervezni. A védők – természetesen ilyen irányú kérésem

¹⁴ Lásd bővebben: Dr. Miskolcziné dr. Juhász Boglárka: i. m. 237–264. o.

vagy célozgatásom nélkül – ezután beszéltek a terheltekkel, és bár minden vádlott megtagadta a részletes vallomástételt, úgy nyilatkoztak, hogy a vádbeli tényeket nem vitatják, felelősségüket elismerik. Ezt követően egyik félnek sem volt bizonyítási indítványa, rövid perbeszédet következtek, majd ítéletet hirdettem, amit mindenki tudomásul vett. A pert addig tárgyaló bíró kollégám megdöbbenésére fél órán belül jogerősen befejeztem minden peres fél legnagyobb meglepedésére. Természetesen ismertem az addigi nyomozási, és bírósági iratot, az addigi bizonyítás eredményét, így biztos voltam benne, hogy a vádlottak elismerő nyilatkozatát a korábban lefolytatott, de általam még meg nem ismételt bizonyítási anyag maradéktalanul alátámasztja. Természetesen lehet, hogy van, aki ezen eljárásom kapcsán erkölcsi aggályait hangoztatná. Szó sem volt azonban arról, hogy bármelyik vádlottat vagy védőt beismerő vallomás megtételére sarkalltam volna. Mindenki tudta, hogy az eljárás ésszerű, azonnali befejezésének az egyetlen lehetséges módja, ha nem kezdődik meg a bizonyítási eljárás. Azt is jól tudta minden védő, hogy a terheltek jobban járnak azzal, ha a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje hamarabb elkezdődik, és a vádlottak nem lesznek büntetőeljárás hatálya alatt még évekig. A sértettek is jól jártak, mert az alapjogviszony, a bűnösség kérdése hamar tisztázódott.

Mindennek az eljárási keretei sem akkor nem voltak, sem ma nincsenek meg. Talán ebben is segítség lenne, ha az új törvény a bizonyítási eljárás egyszerűsítésére törekedve lehetővé tenné, hogy abban az esetben, ha a védelem alanyai a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényeket nem vitatják, azokra a további bizonyítás mellőzhető legyen.

Számos tanulmány jól demonstrálja azt a közel két-száz évig tartó folyamatot, amíg a plea bargaining a titkos megállapodás szintjéről az állam által elismert és szorgalmazott büntetőeljárás formává nőtte ki magát az Egyesült Államokban. Ezen jogintézmény legitimitásától kezdetben ugyanúgy idegenkedtek, mint Európában. A bíróságok ugyanis kezdetben vonakodtak a vádalku intézményrendszerének az elismerésétől, és annak nyílt alkalmazásától.¹⁵

A német Verständigung intézményének törvénybe iktatását is hasonló fejlődési szakaszok előzték meg. Először a gyakorlatban merült fel az igény a büntetőügyek informális úton történő elintézésére, mely igény – a közhiedelemmel ellentétben – nem elsősorban a vádlotti oldalon jelentkezett. Ezt követte az ügyvédek szövetségi szintű szervezetének állásfoglalása a vádalku egységes gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban, illetve annak megfogalmazása, hogy az informális megállapodást – a büntetőeljárás keretein belül – mégiscsak „formalizálttá”, szabályozotttá kellene tenni. A következő szakasz, melyet az angolszász és a kontinentális vádalku történetében is hasonló fázisok jellemeztek, a jogintézmény alkalmazásának a legfelső

bíróságok által történő elfogadása volt. Az „elfogadás” kezdetben mindössze abban nyilvánult meg, hogy a bíróságok megállapították, a vád és a védelem „sub rosa” megállapodásai nem alkotmányellenesek, csak később jutottak el a kifejezett elfogadásig, mely a törvényi szintű szabályozás szükségességében öltött testet mindkét jogrendszerben. A perbeli megállapodás sokáig lényegében szokásjogi alapon működött.¹⁶

A Be. főszabályként előírja, hogy a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat. Ezen garanciális szabály az anyagi igazság kiderítését szolgálja annak érdekében, hogy a büntetőügyben eljáró hatóságoknak és a bíróságnak ne legyen aggálya a beismerés valóságára felől.¹⁷ Örök dilemma, hogy a büntetőeljárás törvény engedjen-e a beismerésre alapozott egyszerűsítési szabályoknak, vagy az anyagi igazság kiderítésére törekedve folytassa le a bizonyítási eljárást. A büntetőeljárás törvény egyértelműen a beismerésre alapozott eljárás egyszerűsítése irányába mozdult el, a hivatkozott Európa Tanács R (87) 18 számú ajánlásának figyelembevételével.

Amennyiben célja az új büntetőeljárások gyorsabb és egyszerűbb lefolytatása, ennek eszköze lehet a bizonyítás mellőzésének lehetővé tétele abban az esetben, ha a vádlott és védő egyetértenek a vádbeli tényekkel vagy azok egy részével. Ez akkor valósulhat meg, ha a terhelt akár a nyomozás során, akár a nyomozás befejezését követően megismerhet minden őt terhelő bizonyítékot. A bizonyítás anyagának, köztük a terhelő bizonyítékoknak a megismerése arra indíthatja a korábban a bűncselekmény elkövetését tagadó terheltet, hogy beismerje a bűncselekmény elkövetését, vagy legalább a bűnösség elismerése nélkül a vád tárgyává tett tényállás egészét vagy a tények egy részét. Minderre azonban a bizonyítás törvényességére ügyelve lehet csak tényeket alapozni. Ilyenkor azonban nem hamis bizonyíték kerül a terheltek bemutatására, hanem a bizonyítás valódi anyaga, így valóban felmérheti lehetőségeit.

A tények elismerése a terhelti együttműködés egyik formája, a tények feltárása még a bűnösség elismerése hiányában is előrevizsi a büntetőeljárást.

Arra az esetre, ha a vádlott és védője nem vitatja a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényeket, olyan eljárási formát kell találni, amely valóban képes hatékonyan, és gyorsan elvezetni a jogerős döntésig. A hatékonyság ebben az esetben azt is jelenti, hogy a jogerős döntés valóban érje el a jogbékét, azaz minél kevesebb ügyben kerüljön sor jogorvoslati eljárás lefolytatására, beleértve a rendkívüli perorvoslatokat is. A vád tárgyává tett tények bíró előtti elismerése, nem vitatása már felveti annak kérdését, hogy szükség van-e tárgyalás keretében történő bizonyításra. Ha a

¹⁶ Lásd Miskolcziné: i. m. 240–250. o., és Nagy Anita: Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008, 59. o.

¹⁷ Lásd Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. TKK, Debrecen, 2008, A hamis beismerő vallomás, 83–130. o.

¹⁵ Kelemen Ágnes: i. m. 858. o.

tények elismerése a tényállás egészére kiterjed, az eljárás hasonló vonásokat mutathat a jelenleg is szabályozott tárgyalás mellőzéses eljárással. Nem tartanám helyesnek azonban a tárgyalás mellőzéses eljárás jelenlegi formájának a túlzott kiterjesztését. Ebben a körben nem a tárgyalás nevelő hatását hiányolnám, hanem garanciális elemeket. A beismerésnek, a vád nem vitatásának bíró előtt történő előadása ülés keretében mindezen aggályokat azonban eloszlatná.

A terhelti beismerés a vallomások természetes hibái és számos egyéb ok miatt nem mindig lehet teljes körű. A beismerő vallomást tevő terheltnek vallomásaiban is számos tény tekintetében előfordulnak kisebb nagyobb ellentmondások, amelynek magyarázatát adhatják az emberi emlékezet működése, a felejtés és számos egyéb pszichében rejlő tényező.¹⁸

A bizonyítás mellőzése abban az esetben is indokolt, ha a terhelt csak a tények bizonyos körét fogadja el, de a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás hiányzik. A bíró előtti eljárás garanciát jelenthet arra, hogy olyan tényeket nem állapít meg a bíróság, amelyekre a bizonyítás anyagában nincs megnyugtató ténybeli alap.

Megfontolás tárgyává kell tenni ezért véleményem szerint azt a lehetőséget, hogy már a tárgyalás előkészítés során „vádat nem vitató” nyilatkozatot tehessen a terhelt annak reményében, hogy a bíróság méltányolja együttműködését, és számára elfogadható, méltányos büntetés kapjon.

Az előkészítő ülésen a bíró tájékoztatja, illetve kioktatja a vádlottat, hogy vádat nem vitató nyilatkozatot tehet, amely alapján a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján tárgyalás, és bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül ügydöntő határozatot hozhat.

Vádat nem vitató nyilatkozat elfogadása esetén az ügyész és a védő perbeszédet tart, majd a bíróság ülésen nyilvánosan kihirdeti az ítéletet.

A vádat nem vitató nyilatkozat abban különbözne a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomástól, hogy a nyomozás során tett beismerő vallomás a későbbiekben korlátlanul felhasználható bizonyítási eszközként, mint terhelti vallomás. A vádat nem vitató nyilatkozat a közvetítői eljárásban tett nyilatkozatokhoz hasonló jogi természettel bírhatna, így abban az esetben, ha nem vezet el az eljárás jogerős befejezéséhez, a későbbiekben nem lehet rá hivatkozni, azt nem lehet bizonyítási eszközként felhasználni.¹⁹

Megoldást lehet találni arra, hogy több vádlottas ügyekben a jogerőre emelkedett vádlottak terhelti vallomása bizonyítékként hozzájárulásuk hiányában is felhasználható legyen, és/vagy tanúként már ne élhesenek a vallomás megtagadás jogával. Hasonló szabályokat tartalmaz jelenleg a Be. 82. § (4) bekezdése.

Lehetne ez ellen érvelni azzal, hogy az ellentétes tényállás megállapításának veszélye megoldhatatlan problémákhoz vezetne, de jelenleg is meg van a jog-

szabályi lehetőség már ügyészi szakaszban a terheltnek egy részére ügyészi megrovással, más részükre vádelhalasztással befejezni az ügyet. Bírósági szakaszban sem példa nélküli a terheltnek egy részére az ügy hamarabbi befejezése. A bűncselekmény elkövetését tagadó vádlottak felmentése esetén a jogerő feloldásának a Be. 349. §-ában rögzített módja szolgálhatna mintaként.

A határozat meghozatalának nem lehet akadálya az, ha az ügydöntő határozat csak részben emelkedik jogerőre. Különösen a sok vádlottas, és a „monstre” ügyekben könnyen előfordulhat, hogy a marginális szerepet betöltő vádlottakra már az eljárás ezen szakaszában jogerőre emelkedik az ügy, így az később már nem is kezelhetetlen „sokvádlottas” ügy lesz, hanem a fő elkövetőkre koncentrálódhat a bizonyítás, és a későbbiekben nem kell az összes vádlottat jelentős számú tárgyalásra idézni (gyakran évi 40–50 határnap), ami számukra a civil életben való ellehetetlenülést is jelenti.

Az Egyszerűsített Bizonyítási Szabályok szerint lefolytatott eljárás eredményeként hozott ítélet esetén megfontolást érdemel, hogy tárgyalás tartási kérelem esetén más bíróra kerüljön az ügy átszignálásra, hasonlóan a tárgyalás mellőzéses ügyekben előforduló gyakorlathoz. Ha a jogerősen befejezett vádlott ügytől az ügyben maradó terhelt ügye elkülöníthető, akkor nem kell új bíróra az ügyét átszignálni.

A beismerő vallomásként nem értékelhető, de a büntetőeljárás eredményes befejezését elősegítő vádlotti nyilatkozat megtétele esetén a bíróságnak természetesen szem előtt kellene tartania azokat a szempontokat is, melyek túlmutatnak a büntetőeljárás sikerének statisztikai szempontú befejezésén. Ilyen bírói feladat a közösség védelme, és a bírónak az anyagi igazsággal kapcsolatos egyéni szemlélete. Nem lenne akadálya annak, hogy a bíró ne fogadja el a vádlottnak a vádat nem vitató nyilatkozatát, ha úgy ítéli meg a nyomozási iratok ismeretében, hogy az nem szolgálja a vádlott érdekét, a nyomozás során lefolytatott bizonyítás eredményének ismeretében azzal kapcsolatosan aggályai vannak. Ellenkező oldalról is megítélheti úgy, hogy a vádlott által elkövetett cselekmény tárgyi súlya vagy a vádlott személyében rejlő okok miatt a nyilatkozat elfogadása nem szolgálná a közérdeket, és ilyenkor annak elfogadása helyett a tárgyalás kitűzése iránt kell intézkedéseket tennie. A bírónak éppen ezért a vádat nem vitató nyilatkozat önkéntességét is vizsgálnia kell.

Amennyiben a vádlott megtagadja a nyilatkozattételt, vagy nem jelenik meg az előkészítő ülésen vagy a tárgyaláson, ezt a bíróság akként értékelheti, hogy a vádlott nem ismeri el a bűnösségét, és a könnyebb, gyorsabb befejezés érdekében sem kíván nyilatkozatot tenni.

A bíró köteles a terheltet személyesen tájékoztatni az eljárás menetéről, illetve meggyőződni arról, hogy a terhelt megértette-e nyilatkozatának jogkövetkezményeit.

A tájékoztatás és figyelmeztetés kiterjedne a terhelt azon alapvető jogaira továbbá a kötelezettségeire, ame-

¹⁸ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 180. o.

¹⁹ Be. 221/A. § (5) bekezdés.

lyek a büntetőeljárás egésze alatt megilletik, illetve terhelik. Ilyen a védelemhez való jog, a bűnösség tagadásának joga vagy a hamis váddal kapcsolatos jogkövetkezmények.

A tájékoztatásnak ki kellene terjednie azokra az információkra, melyek a jogban járatlan terheltek vonatkozásában a büntetőeljárás lényegének (okának és menetének) megismerését segítik elő.

A tájékoztatások és figyelmeztetések rendszere segítség lenne a terheltnek a vallomás illetve a nyilatkozat megtétele előtti mérlegelésben.

Figyelmeztetni kell arra, hogy az egyszerűsített bizonyítási szabályok szerinti eljárásban a nyilatkozata felhasználható. A terhelt nem köteles bűnösségét elismerni és nem köteles a váddal kapcsolatosan nyilatkozatot tenni. A vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyében a bíróság tárgyalás keretében döntsön bűnösségről, ahol jogában áll védőt meghatalmazni, vagy védő kirendelését kérni, ha nem dönt úgy a jogalkotó, hogy minden esetben kötelező a védelem. A terheltnek joga van a tárgyaláshoz, ahol az összes tanúval szembesülhet, hozzájuk kérdéseket intézhet.

Amennyiben a vádat nem vitató nyilatkozatot a bíróság elfogadja, nem kerül sor a tárgyalás megtartására.

A bíróság tájékoztatja a terheltet az ellene felhozott vád jogi természetéről, a vád tárgyát képező bűncselekmény büntetési tételének felső határáról, a közép-mértékes büntetéskiszabási gyakorlatról, a halmazati büntetéskiszabási szabályokról, a feltételes szabadságra bocsátás szabályairól, és a vádat nem vitató nyilatkozathoz kapcsolódó kedvezményes büntetéskiszabás lehetőségéről.

A bíró a vádlottat ülésen *személyesen* köteles tájékoztatni, és meg kell győződnie arról is, hogy a vádlott a tájékoztatást megértette. Az előbbi szabályok alapján egyértelmű, hogy a vádlott számára nyújtott tájékoztatás, illetve figyelmeztetés nem merülhet ki a terhelt formális, pusztán a jogait, valamint a vádat nem vitató nyilatkozat jogkövetkezményeit tartalmazó „sablón szöveg” ismertetésében.

A figyelmeztetésnek és a tájékoztatásnak végül ki kellene terjednie arra, hogy a tárgyalás nélkül hozott ügydöntő határozat ellen milyen jogorvoslat vehető igénybe.

A nyilatkozat akkor önkéntes, ha arra nem kényszer, fenyegetés, vagy ígéret – ide nem értve a vádalku keretében tett ígéreteket – hatására került sor. Az ítélethozatal előtt a bíróságnak ezért kell meggyőződnie a vádat nem vitató nyilatkozat ténybeli alapról. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a bírónak az előkészítő ülésen bizonyítást kell lefolytatnia, azonban a rendelkezésére álló adatok (iratok, egyéb bizonyítékok) vizsgálatát követően meg kell állapítania, hogy a nyilatkozat *nem tekinthető-e nyilvánvalóan alaptalannak*.

A bíróság tényfeltárási kötelezettsége sérthetetlen marad. Az ítéletnek a bíróság tényállásra vonatkozó valódi meggyőződésén kell alapulnia. Ebből következő, hogy a vádlott tényeket nélkülöző, formális vádat

nem vitató nyilatkozata nem fogadható el, ha annak semmilyen ténybeli alapja nincs a nyomozási iratokban. Hasonlatosság a tárgyalás mellőzéses eljáráshoz annyiban van, hogy a bíró jelen eljárásban is köteles felkészülni, a nyomozási bizonyítás eredményét a kontinentális hagyományoknak megfelelően ismeri, de az elismerő nyilatkozatnak előtte kell elhangoznia. A postai kézbesítés bizonytalanságai így nem veszélyeztetik az eljárás tisztességességét.

További követelménye az eljárásnak a megfelelő tartalmú jegyzőkönyvezés, amely nélkül nem érvényesül a büntetőeljárás nyilvánosságának elve és lehetetlenné válna az eljárás és az ítélet törvényességének és tisztességességének a felülvizsgálata.

Az egyszerűsített bizonyítási szabályokhoz kapcsolódó jogorvoslat kialakítása

Mindezen szabályokhoz kapcsolódhat a jogorvoslati rendszer reformja. A koncepció szerint a büntetőeljárás törvény kodifikációja során törekedni kell a jogorvoslati indítványok bejelentésével és azok tartalmával összefüggő pontosabb, egzaktabb rendelkezések kialakítására. A koncepció szerint meg kell fontolni, hogy a másodfokú eljárás során a felülbírálat irányát és terjedelmét a bejelentett fellebbezésekben kifejtett kifogások határozzák meg.

Az együttműködésre következő garanciális szabályokat kell kialakítani, melyek közül kiemelkedik az olyan jogorvoslati jog biztosítása a terhelt számára, amely lehetővé teszi ügyének a rendes eljárás keretei közötti elbírálását. A bírósági eljáráshoz való jog ugyanis alkotmányos alapjog, mely szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

A megállapított tényeknek vagy az egyéb jogkövetkezményeknek a vitatása ellen akár eltérő jogorvoslati forma igénybevétele is biztosítható.

A vádat nem vitató nyilatkozat alapján hozott ítélet ellen tárgyalás tartási kérelmet vagy fellebbezést lehetne bejelenteni. Fellebbezésnek akkor lehetne helye, ha kizárólag az alkalmazott szankció, a büntetés nemét vagy mértékét sérelmezi. Ilyenkor a másodfokon eljáró bíróság dönt. Tárgyalás tartási kérelemnek akkor lenne helye, ha a megállapított tényeket, a törvényi tényállást is vitatja a terhelt. Ebben az esetben a büntetőügy más bíróra történő átszignálását követően tárgyalás keretében indokolt bizonyítás felvétele a vitás ténykérdések által meghatározott körben.

Záró gondolatok

A tárgyaláson lefolytatott bizonyítás nélküli eljárás az állam számára egyértelmű nyereség annak hatékony,

gyors lefolytathatósága miatt. Minél hamarabb bekövetkezik a büntetőjogi felelősségre vonás, az alkalmazott szankció annál hatékonyabban alkalmas az egyéni és általános megelőzés céljainak szolgálatára. Természetesen így a vádhatóság oldaláról nézve csökken a felmentő ítélet kockázata, míg a terhelt kedvezőbb ítéletre számíthat. A jogerő által biztosított jogbéke hamarabb bekövetkezhet, így legtöbbször nem kerül sor másod- és harmadfokú eljárásra, amely eljárások további idővel és költséggel járnak.

A megfelelő terhelti együttműködési rendszer kialakítása a bűncselekmények gyors, és viszonylag széles körű felderítéséhez vezet, így biztosítja a büntetőjogi felelősségre vonást. Az elkövetéshez közeli marasztaló ítélet jobban érvényesíti a speciális és generális prevenciót, annak erősebb a visszatartó hatása.

A társadalom is jól jár az időben meghozott ügydöntő határozattal. Sokkal kevesebb tanút kell ism-

telt idézésekkel a bíróságra citálni, és a bíróság, valamint az ügyészség azokra az ügyekre, és vádlottakra koncentrálhat, akiknél egyszerűbb módon nem fejezhető be az eljárás. A sértett is kedvezőbb helyzetbe kerül általa, hogy nem tanúként lesz kitéve a másodlagos viktimizációként ismert negatív hatásoknak, hanem az időben hozott ügydöntő határozat a kártérítési és egyéb igényeinek is alapjául fog szolgálni.

A bizonyítási eljárás jelentős terhektől szabadulhat meg, és olyan kérdésekre koncentrálódhat, ami az erőforrások, és a fennmaradó idő hatékonyabb felhasználást teszi lehetővé, és a bizonyítási eljárás ésszerű rövidítését eredményezheti, összességében a felesleges költségeket csökkentheti.

Mindez természetesen csak akkor lehet eredményes, ha a terhelt valóban érdekelt a hatóságokkal való együttműködésben, de az ügyész vádemelése eredményes, valamint a vád képviselőjének is elfogadható a kiszabott büntetés. ■

VADÁSZOK, HALÁSZOK A BÜNTETŐJOG HÁLÓJÁBAN

SZERZŐ: Elek Balázs

Igazi halásszá, horgásszá az válhat, aki betartja az írott és íratlan szabályokat, állapítja meg Elek Balázs bíró úr legújabb könyvében. A szerző a szenvedélyes, a természetet szerető, a halállományt tiszteletben tartó halászhoz, horgászhoz is segítséget nyújt a tudományos igénnyel elemzett jogeseteken keresztül, a jogi környezet bemutatásával. A művet minden érdeklődőnek, valamennyi horgásztársunknak szeretettel ajánlom.

Balla Lajos,
a Debreceni Ítéltábla elnöke

A mű szerzője a vadászati büntetőjog jeles szakértője, könyvében azonban arról is tanúbizonyságot tesz, hogy a halászati és a horgászati jog ismerete sem áll távol tőle. Saját bevallása szerint írásának elsődleges célja és feladata, hogy elősegítse a szükséges büntetőjogi előírások megismertetését a vadászattal, halászattal és horgászattal kapcsolatba kerülőkkel.

Mint sportvadász és büntetőbíró ajánlom a könyvet minden természetkedvelőnek, vadásznak, halásznak és horgásznak, bízva abban, hogy elolvasásával e két nemes szenvedély és életforma veszélyeinek megismerésén keresztül hozzájárul a vadászat körében előforduló balesetek csökkenéséhez, az orvadászat, orvhalászat és egyéb bűncselekmények visszaszorításához.

Makai Lajos,
a Pécsi Ítéltábla elnöke

Ára: 4500 Ft

DR. FEDOR ANETT*

Amit a pótmagánvádról tudni érdemes –

Recenzió Fázsi László:

*A pótmagánvád a magyar büntető eljárásjogban és a gyakorlatban*¹ című monográfiájáról

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénnyel (Be.) ismét bevezetett pótmagánvád intézménye meglehetősen nehezen találta/találja meg helyét büntető eljárásjogunk rendszerében és az ítélkezési gyakorlatban egyaránt. Ennek egyik oka nyilván az, hogy a jogászok többsége számára a pótmagánvád új jogintézményként került bevezetésre. Ez azonban csak az egyik ok lehet, hiszen a Be. koncepciójáról szóló 2002/1994. (I. 17.) számú Kormányhatározat elfogadása óta közel két évtized telt el, tizenöt éve elfogadott jogintézmény a pótmagánvád, egy évtizede pedig a gyakorlatban is alkalmazzuk. Új jogintézményről tehát ma már a pótmagánvád ismételt bevezetése óta eltelt idő tükrében sem beszélhetünk, annál is inkább, mert már napirenden van a következő büntetőeljárás törvény koncepciójának elfogadása. Ennek ellenére a pótmagánvád láthatólag még mindig nem találta meg a helyét a jogrendszerben és a jogászai gondolkodásban sem. Ezt pedig csak az elméleti és gyakorlati szakemberek számára is jól használható jogi szakirodalom hiányával lehet magyarázni. Ezt azt űrt pótolja a pótmagánvád monografikus feldolgozására először vállalkozó Fázsi László könyve, amely azonban nem csupán az elsőbbség okán, hanem műfajteremtő jelentőségénél fogva is kitüntetett figyelmet érdemel.

1.

A mű szerkezete

A könyvet kezébe vevő olvasó első élményét a mű fezsés és logikus szerkezete adja, aminek köszönhetően már a tartalomjegyzék alapján bepillantást nyerünk a szerző gondolatvilágába, hiszen a monográfia a követ-

kező fejezetekre tagozódik: 1. Epilógus, 2. Történeti visszatekintés, 3. A Bünvádi perrendtartás pótmagánvadra vonatkozó szabályai, 4. Az eltörléstől az ismételt bevezetésig, 5. A büntető eljárási törvény pótmagánvadra vonatkozó szabályai, 6. A pótmagánvád a bírói gyakorlatban, 7. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei helyzetkép, 8. Kitekintés Európába, 9. A pótmagánvád jövője, 10. Epilógus. A könyv tehát a történelmi gyökerektől a jogintézmény lehetséges jövőjének felvázolásáig vezeti el az olvasót. A szerkezeti tagolás legnagyobb erényének

azonban az tekinthető, hogy az egységes logikai rendszert alkotó fejezeteknek önálló érvényük is van, miután teljes képet adnak a jogintézményről a szerző által vizsgált aspektusból. Ennek köszönhetően az egyes fejezetek akár egymástól függetlenül is tanulmányozhatók, amire persze az olvasó csak akkor jön rá, ha végig olvasta a 330 oldalnyi terjedelmű művet.

2.

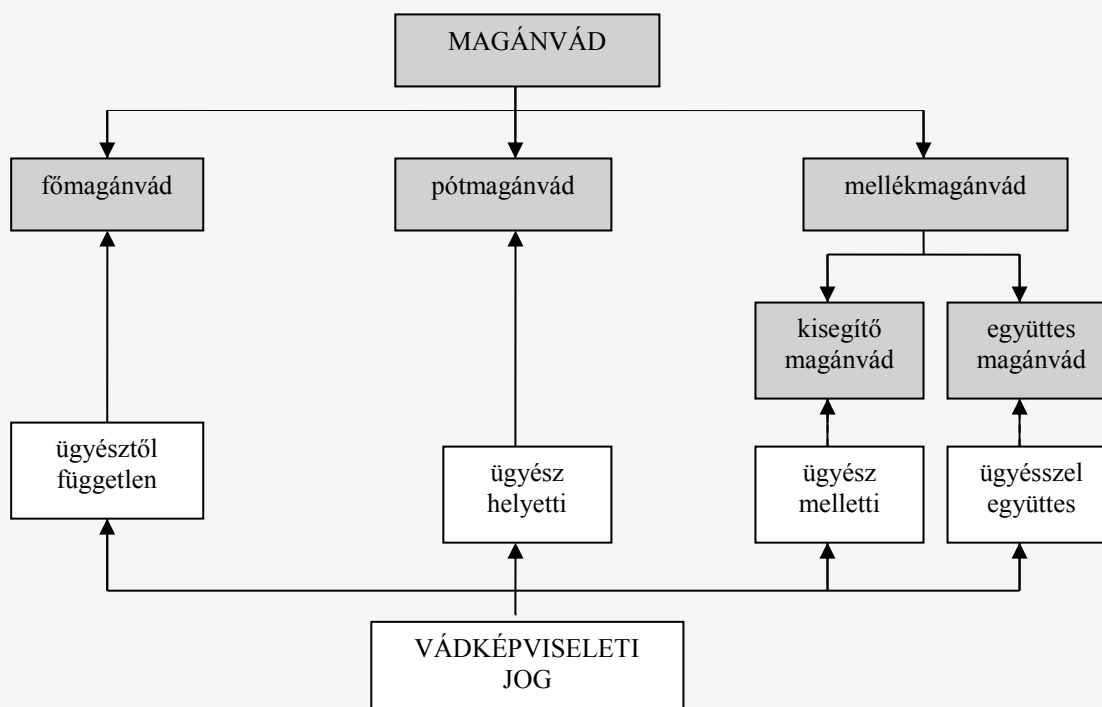
A didaktika dicsérete

Az viszont már a monográfiába belelapozva is feltűnik, hogy a szerző szokatlanul nagy figyelmet fordított a didaktikai szempontokra is kutatási témájának feldolgozásakor. A szövegben ugyanis 18 ábrát és 14 táblázatot találunk. Az előbbieket nagymértékben megkönnyítik a szerző által vizsgált kérdések összefüggéseinek megértését, aminek köszönhetően még az 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel elfogadott Bünvádi perrendtartás (Bp.) által a mainál jóval bonyolultabb módon szabályozott bünvádi perrendszere is magától értődvővé válik az olvasó számára, mint ahogy a szerző vizsgálódásának kiindulópontját jelentő magánvád alfajának áttekintése például az 1. számú ábra segítségével.

A táblázatok pedig a joggyakorlat számszerűsíthető adatai közötti eligazodást és az összevetéseket könnyítik meg az olvasó számára. A monográfia egyik műfajteremtő újdonságaként tehát az a plaszticitásra törekvés emelhető ki, amely még egyáltalán nem jellemzi jogi szakirodalmunkat, noha ennek technikai feltételei ma már adóttak, az eljárási struktúrák és folyamatok ábrázolásának didaktikai jelentősége pedig vitathatatlan.

* bírő, Mátészalkai Járásbíróság

¹ Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola és a Patrocínium Kiadó, Budapest, 2013

1. számú ábra

A magánvád formái és viszonyuk az ügyész szerepéhez²

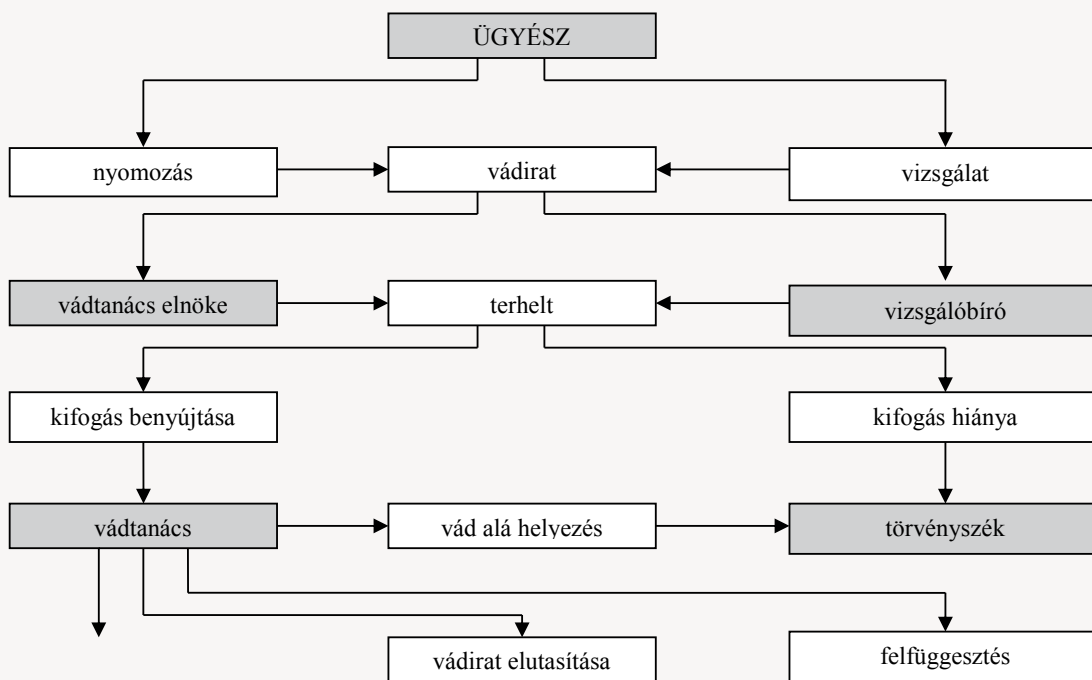
3. A történelmi megközelítés

Legalább ilyen jelentőségű további erénye azonban a monográfiának az is, hogy a szerző a téma tudományos igényű feldolgozásánál természetes történeti módszer alkalmazásakor jóval túlmegegy a pótmagánvád hatályos szabályozásának jogtörténeti előzményét jelentő Bp. tematikus rendelkezéseinek bemutatásán, hiszen ezeket a korabeli bünvádi per rendszerébe ágyazottan teszi vizsgálat tárgyává, ami a könyv további részeinek tükrében a két eljárási modell működésének dinamikáját is összehasonlíthatóvá teszi, rávilágítva ezáltal a kétféle szabályozás filozófiájának különbözőségére. A bünvádi per ilyen részletességű (33 oldalnyi terjedelmű) bemutatása tehát semmiképpen nem tekinthető öncélú vállalkozásnak a szerző részéről, már csak azért sem, mert nehezen lehetne vitába szállni azon álláspontjával, amely szerint „110 évvel a hatálybalépése után, nyugodtan kijelenthetjük, hogy számunkra a büntető eljárásjogunk fejlődésének vitathatatlanul legfontosabb mérföldkövét jelentő Bp. ma már a jogi kultúránk olyan tradicionális értékét jelenti, amelynek figyelembevétele korunk jogalkotóitól is elvárható.”³

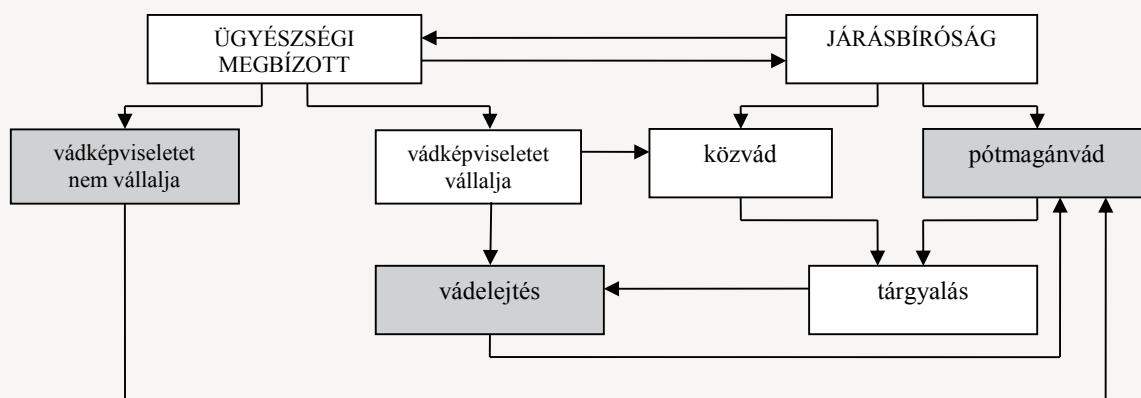
S ehhez képest még ma is meglehetősen csekély figyelmet kap a Bp. a jogászképzésünkben. Fázsi László műve pedig némileg ezt az űrt is kitöltheti, amire a szerző már jelzett didaktikai módszere nyilvánvalóan alkalmassá teszi. Erre szolgálhat például a következő két ábra kiemelése, amelyek a Be. tükrében nem értelmezhető folyamatokat szemléltetik.

A monográfiának a Bp. rendszerével foglalkozó fejezete azonban kétségtelenül a pótmagánvád intézményére vonatkozó ismereteink elméleti megalapozását, illetőleg a hatályos szabályozás jobbítását segítheti elő. A pótmagánvád eltörlésétől az ismételt bevezetéséig tartó folyamatot bemutató következő (még mindig történeti jellegű) fejezet viszont már a gyakorló jogász számára is okvetlenül érdekes, miután a szerző ezen keresztül teszi nyilvánvalóvá, hogy miért volt törvényszerű a pótmagánvád 1954. augusztus 1. napjával bekövetkezett megszüntetése, miután ebből is következik a jogintézmény ismételt bevetésének indokoltsága, amire már csak azért is indokolt felhívni a figyelmet, mert sok jogász meglehetősen szkeptikusan fogadta jogfejlődésünk ilyen alakulását. (A szerző a könyv további részében utal is arra a konkrét bírói véleményre, amely szerint „a pótmagánvád új és zavaró jogintézmény”.⁴)

² Fázsi 26. oldal.³ Fázsi 80. oldal (Megjegyzendő, hogy a monográfia 2011-ben készült.).⁴ Fázsi 234. oldal.

2. számú ábra
A vád alá helyezés folyamata⁵

3. számú ábra
A pótmagánvád esetei a járásbíró előtt⁶

4. A szabályozás struktúrája

A gyakorló jogászt azonban elsősorban nyilván a hatályos szabályozás és ennek alkalmazása érdekli, amivel a szerző a monográfia 5–7. fejezeteiben foglalkozik. Tegyük azonban hozzá, hogy a szerző a tételes rendelkezésekkel és a gyakorlati kérdésekkel is olyan tudományos igényességgel foglalkozik, amelynek köszönhetően a jogtudomány és a jogalkotás számára egyaránt értékes eredményekkel szolgál a monográfia. Ezek közé tartozik mindenképp a külön eljárás-kénti szabályozás indoklásának levezetése és komplex bemutatása, amelynek eredményeként arra a meglepő megállapításra juthatunk, hogy a Be. jogtechnikai megoldásával a jogtudomány jeles képviselői

sem értenek egyet (mint ahogy a monográfia további részéből kitűnően a gyakorló jogászok sem⁷). Ennek ellenére a hatályos szabályozás jelenleg is átláthatatlan, amiből következően a szerző remélhetőleg már pusztán e problémakör körüljárásával is elő tudta mozdítani a gyakorlatban is hatékonyan alkalmazható, koherens eljárási rendszer szükségének elfogadását. A szerző javaslatának előremutató jellegét pedig ma már az is jelzi, hogy az Országos Bírószági Hivatal elnökének az új büntetőeljárás törvény koncepciójának tervezetere vonatkozó észrevétele szerint: „Külön eljárás-ként kell szabályozni a magánvád mellett a pótmagánvádas eljárást, amely a sértetti jogok érvényesülését biztosító jogintézmény.”⁸

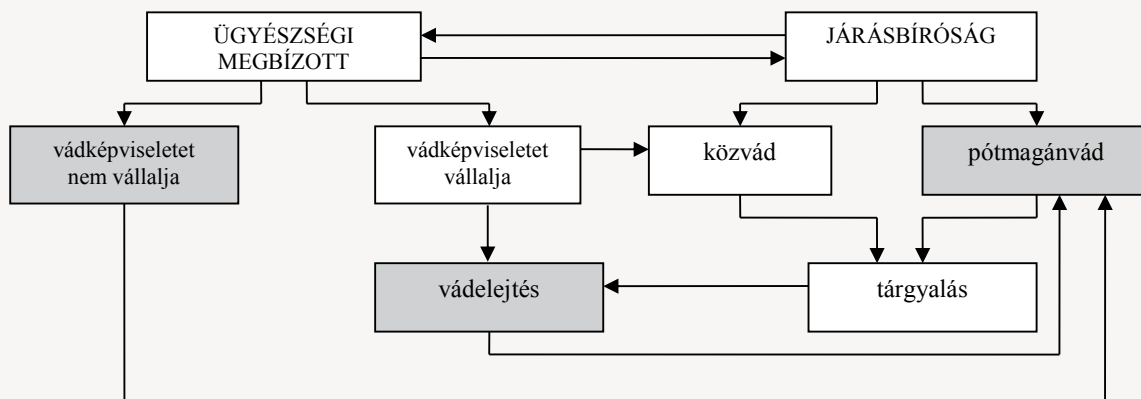
⁵ Fázsi 55. oldal.
⁶ Fázsi 60. oldal.

⁷ Lásd Fázsi 200. oldal.
⁸ 30237-32/2013. OBH Előterjesztés az új büntetőeljárás törvény koncepciójáról szóló kormányhatározat tervezetéhez 6. oldal.
Forrás: http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/birosagi_hirek/obhe_atirat_be_koncepciorol.pdf Letöltés ideje: 2013. december 17.

5. A sértetti szerepkör problémája

Szabályozásának technikája mellett a pótmagánvádas eljárás másik neuralgikus pontját a sértett fogalmának

kérdése jelenti, ami pusztán abból is lemérhető, hogy Fázsi László 15 oldalt szentel könyvében pusztán a jogelméleti vonatkozásainak vizsgálatára, s ennek során „tanáros pedantériával” itt is „kályhától” indulva, hiszen először is áttekinti a sértett lehetséges eljárási pozícióit, amelynek szemléltetésével ehelyütt sem marad adósa az olvasónak.

4. számú ábra

A sértett speciális pozícióinak vázlata⁹

A sértett fogalmának kérdéskörével foglalkozó oknyomozásának eredményeként pedig egészen meglepő következtetésre jut a szerző, amikor a jogi szakirodalom ama konzekvens megállapításának helytállóságát vizsgálja, amely szerint a törvényi definíció a jogtudomány által elfogadott meghatározásnak felel meg. A szerző ugyanis a témával foglalkozó publikációk áttekintésének eredményeként arra a következtetésre jut, hogy „a sértett fogalmának ma is hatályos meghatározása lényegileg a XIX. századi jogtudomány definíciójának elfogadását jelenti”¹⁰, amelynek hiányosságai a pótmagánvád ismételt bevezetésének következtében váltak nyilvánvalóvá, hiszen az ebből fakadó problémák számtalan határozatban visszaköszönnek, amire Fázsi László a következő megoldással szolgál: „A sértett az a természetes avagy jogi személy, akinek vagy amelynek a bűncselekmény az annak büntetendővé nyilvánításával védett jogát közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.”¹¹

6. A tételes rendelkezések elemzése

A továbbiakban a monográfia 5. fejezetében a szerző a Be. pótmagánvádlóra, illetőleg pótmagánvádas eljárásra vonatkozó minden egyes rendelkezését elemzi és értékeli, így foglalkozik a jogutódlás, a jogi képviselő kérdéseivel, a vádképviselő átvételének korlátaival, a jogi személlyel szembeni fellépés kizártságával,

valamint a legalitás és az opportunitás problémájával, majd rátér a vádképviselő átvételének eseteire, ezt követően pedig a sértett értesítésének módozataival, a vádindítvánnyal, ennek benyújtásával, elfogadásának és elutasításának kérdéskörével, a pótmagánvádló jogosítványai, végül a mentességet élvező személyek esetében felmerülő problémákkal.

Ezek tükrében a szerző feldolgozási módszerének legszembeűnőbb sajátosságaként az emelhető ki, hogy az önmagukban véve nemegyszer logikusnak tűnő rendelkezéseket mindig a Be. egész rendszerébe ágyazottan, gyakorlati alkalmazásuk nyilvánvaló vagy lehetséges összefüggéseire is figyelemmel vizsgálja, aminek eredményeként meggyőző érveléssel mutat rá a szabályozás következtelenségeire, némely szabály esetében pedig az alkalmazhatatlanságára. Ennek egyik példája a közvadás bűncselekmény hiányában való vádátvétel kérdéseinek vizsgálata, amelynek körében a szerző szerint: „Az egyik figyelmet érdemlő jellegzetességet az jelenti, hogy a Be. 53. § (1) bekezdés d) pontjának első fordulata szerinti eseteit a Be. külön rendelkezés keretében sehol nem határozza meg, noha ennek hiányában éppen e törvényhely bevezető rendelkezéséből következően (...) a pótmagánvádló fellépésére nem kerülhet sor. (...) Ilyen rendelkezést azonban (...) nem találunk, ami egyszersmind azt is jelenti, hogy ilyen esetben tulajdonképpen nem engedi meg a pótmagánvádló fellépését, az 53. § (1) bekezdés d) pontjának első fordulatában foglaltak ellenére sem. A továbbiakból az is ki fog derülni, hogy ilyenkor a sértettnek gyakorlati lehetősége sincs a vádképviselőnek átvételére.”¹²

⁹ Fázsi 92. oldal.

¹⁰ Fázsi 96. oldal.

¹¹ Fázsi 261. oldal.

¹² Fázsi 139. oldal.

7. A bírói gyakorlat kritikája

A szerző nem kevésbé kritikus szemmel vizsgálja azonban a bírói gyakorlat alakulását sem, amelynek feldolgozása során ugyancsak sajátos módszert választott akkor, amikor egymástól függetlenül három aspektusból vizsgálja az előzőekben általa elemzett szabályok alkalmazását, amivel jelentősen megkönnyíti forrásanyagának áttekinthetőségét az olvasó számára is. Ennek keretében a szerző külön foglalkozik a Bírósági Határozatokban közzétett jogértelmezési kérdésekkel foglalkozó döntésekkel és kollégiumi véleményekkel, illetőleg az országos, valamint az általa végzett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vizsgálat eredményének feldolgozásával.

A joggyakorlat kritikai elemzésének eredményeként tett megállapítások ismertetése nyilván túllépné a recenzió kereteit, ezért ehelyütt csupán annak kiemelésére kell szorítkozni, amikor a szerző a legélesebb kritikáját fogalmazza meg a Legfelsőbb Bíróság jogértelmező tevékenységével összefüggésben, miután leginkább talán ez tükrözi a bírói mentalitásának lényegét. A Legfelsőbb Bíróság Bfv. III. 69/2009. számú határozatának indokolásában kifejtett jogértelmezéssel szemben ugyanis a szerző szerint: „A büntetőügyek legalább felét kitevő vagyron elleni bűncselekmények zömét (...) éppen az jellemzi, hogy »egyszerűen« vagyoni kárt okoznak a sértetteknek, ami önmagában véve megalapozza a vádképviselet átvételéhez való jogukat, ha ennek egyéb feltételei is fennállnak. Bűncselekmény elkövetése esetén pedig a büntetőjogi fellépés indokoltságának megítélése szempontjából egyáltalán nem lehet jelentőséget tulajdonítani annak a kérdésnek, hogy kinek milyen érdeke fűződik az elkövető felelősségre vonásához, mivel a fogalmi ismérvét jelentő társadalomra veszélyességére tekintettel ez nyilvánvalóan közérdek, az okozott sérelem jellegétől és a sértett személyétől függetlenül. (...) Mindebből következően a Legfelsőbb Bíróság megítélésem szerint rossz irányba tévedt, amikor a sértett fogalmának törvényi meghatározásából adódó anomáliákat olyan érveléssel igyekezett kiküszöbölni, amely éppen a pótmagánvád intézményének a lényegét hagyja figyelmen kívül, mert a sértett pótmagánvádlóként az egyébként közvadra üldözendő bűncselekmény miatt is a magánvádját képviseli, amely jogának érvényesíthetőségét nem a bíróság megítélésére, hanem az ő belátására bízta a törvény, ha annak a jogalkotó által meghatározott feltételei egyébként fennállnak, aminek figyelembevételétől szerintem nem tekinthetünk el.”¹³

8. A bírói mentalitás szerepe

Ez az idézet is jelzi, hogy a szerző mindvégig a gyakorló bíró szemszögéből szemléli témáját, függetlenül attól, hogy éppen milyen megközelítésben vizsgálja a jogintézményt, ami külön figyelmet érdemlő sajátos-

sága a monográfiának, hiszen ennek köszönhetően a könyv végére érve még a szkeptikus olvasóját is meggyőzheti a pótmagánvád XXI. századi létjogosultságáról. Ez pedig aligha lenne elérhető, ha nem hatná át a szerző szinte minden egyes gondolatát az ítélkező bíró elhivatottsága és igazságkereső szenvedélye, ami hitellessé teszi a kritikus, nemegyszer kifejezetten önkritikus megállapítását is, különösen annak köszönhetően, hogy Fázsi László nem csupán analizálja és kritizálja a jogalkotás és jogalkalmazás problémáit, hanem minden esetben megoldással is szolgál ezekre. Mind ennek pedig a szerző aspektusában filozófiai jelentősége is van, hiszen álláspontjának lényege szerint, amennyiben a büntetőigény érvényesítését kizáró állam polgára elvárásának nem tud megfelelni a bűnüldöző szervek tevékenységének eredménytelensége következtében, úgy ilyen esetben biztosítani kell számára annak lehetőségét, hogy sérelmével közvetlenül bírósághoz fordulhasson, aminek indokoltságát számos konkrét esettel dokumentálja. Ennek ellenére a bíró szerző szimpatikus álláspontja szerint másodlagos kérdés, „hogy a téves ügyészi döntések mire vezethetők vissza, mert ezekben az esetekben nyilván nem szükségképpen az ügyészek és a bírók szakmai felkészültségének vagy lelkiismeretességének ilyen jelentős különbségéről, hanem elsősorban a bírósági eljárás jellegéből következő erősebb garanciák érvényesülésének eredményéről van szó.”¹⁴

9. Egy záró gondolat

Éppen ezért a jogintézmény létjogosultsága aligha kérdőjelezhető meg Fázsi László monográfiája tükrében, amelynek elolvasása után nehezen lehetne nem egyet érteni a szerzővel abban, hogy „a pótmagánvád a sértett szempontjából a legfontosabb garanciális jelentőségű intézménye büntetőeljárás jogunknak, hiszen ez az egyedüli eszköz, amely biztosítja számára a közvetlen bírósághoz fordulás lehetőségét, ha meggyőződése szerint nem megfelelően foglalkoznak ügyével a hatóságok. [...] A pótmagánvád gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai pedig azt is igazolják, hogy ilyenfajta bírói kontrollra – az ügyészség közjogi státusától függetlenül – ma is szükség van, hiszen ennek eredményeként a bíróság nemegyszer súlyos bűncselekmények elkövetése miatt is megállapította olyan vádlottak bűnösségét, akiknek a felelősségre vonására az ügyészség nem látott okot vagy alapot.”¹⁵ A szerző jobbító szándékú, a törvényszövegtől elvárható pontossággal és koherenciával megfogalmazott részletes javaslatai azonban az új büntetőeljárás törvény megalkotásakor hasznosulhatnak igazán. Ennek napirendre kerüléséig pedig a monográfia azoknak ajánlható, akik egy könyvből szeretnének tájékozódni mindarról, amit a pótmagánvád-ról tudni érdemes, mert Fázsi László könyvében minden megtalálható. ■

¹³ Fázsi 170. oldal.

¹⁴ Fázsi 277. oldal.

¹⁵ Fázsi 276. oldal.

DR. FICSÓR GABRIELLA*

A készülő új büntetőeljárás kódex margójára

Cum leges institutae fuerint; non erit postea judicandum de ipsis, sed oportebit judicare secundum ipsas¹

A bírótól mint jogalkalmazótól elvárható, hogy figyelemmel kíséresse a büntető igazságszolgáltatást érintő jogalkotás folyamatát is, ne csak az eredményével ismerkedjen meg (szembesüljön) abban az időben, amikor azt már (nyomban) alkalmaznia is kell. A büntetőeljárás törvény kodifikációjával kapcsolatos információhoz jutás nem könnyű feladatot magaménak tekintem évek óta, hiszen e törvény célja nem lehet más, mint hogy biztosítsa az anyagi jogi normák érvényesülését.

Az igazságügyi politikáról szóló 1710/2014. (XII. 5.) Korm. határozat szerint:

1. A Kormány – összhangban azon alapvető értékkel, hogy a magyar állam és nemzet alkotmányos hagyományai önálló európai értéket képviselnek, amelyek alkotmányos identitásunk kifejezéseként az Alaptörvény szabály- és értékrendszerében öltönek testet, valamint, hogy Magyarország, mint jogállam jogrendszere alakításában figyelemmel van nemzetközi és Európai Unió tagaságából fakadó kötelezettségeire is -, egyetért azzal, hogy a Kormány igazságügyi politikája a jövőben is az alábbi célok és területek mentén érvényesüljön:

a) az alapjogok érvényre juttatása terén figyelembe kell venni, hogy az egyéni és a közösségi érdekek (szabadság és felelősség) összhangban álljanak,

b) a jogszabályok előkészítése során az alkotmányosság elve érvényesüljön,

c) a tágabb értelemben vett igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősödjön,

d) az Alaptörvényben meghatározott tisztességes

eljárás követelménye ne csak az eljárás tisztességére, nyilvánosságára és ésszerű határidejére vonatkozzon, hanem abból a döntés tisztességére vonatkozó elvárás megkérdőjelezhetetlen legyen,

e) szükséges a jogászképzés színvonalának emelése, a jogászi hivatás védelme és a jogászi identitástudat növelése,

f) erősíteni kell az európai együttműködés keretén belül a nemzeti érdek hatékony képviselését,

g) elő kell segíteni az

igazságügyi szervezetrendszerrel történő hatékony közreműködést és a velük történő kapcsolattartás folyamatos biztosítását.

2. A Kormány felhívja az igazságügyi minisztert, hogy az 1. pontban meghatározott szempontokat figyelembe véve érvényesítse a Kormány igazságügyi politikáját.

Konkrétan a büntetőeljárás törvény újrakodifikálását előíró közjogi szervezetszabályozó eszközt nem tudtam felkutatni. Az internet segítségével jutottam ahhoz az információhoz, amely a KIM 2013. május 17-i közleményében áll, és amely szerint megalakult a büntető eljárásjogi kodifikációs bizottság a minisztériumban. A munkacsoport tevékenységének iránya a következők szerint fogalmazódott meg:

A jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt a hatályba lépése óta a jogalkotó közel 70 alkalommal módosította és több alkotmánybírói határozat érintette. Mindezek miatt megbomlott a törvény belső egyensúlya, a szabályozás sok esetben átláthatatlan és a gyakorlatban nehezen alkalmazható. A jogalkalmazói tapasztalatok folyamatosan a felszínre hozzák azokat a jogalkotási hiányosságokat, gyakorlati problémákat, amelyek a büntetőeljárás törvény átfogó módosítását igénylik, a jogalkalmazók részéről ezért megfogalmazódott az igény egy új büntetőeljárás törvényre, ennek kodifikálására történt kezdeményezés az Országos Bírósági Hivatal részéről.

A megalapozott, tudományos konszenzuson alapuló, valamint a gyakorlati problémákra reflektáló kódex kidolgozásában elméleti és gyakorlati szakemberek egyaránt részt vesznek. Az új büntető eljárásjogi törvényt a 2014–2018-as ciklus alatt tárgyalhatná és fogadhatná el az Országgyűlés.²

A közjogi szervezetszabályozó eszközzel kinyilvánított akarat hiányában érdemes az új polgári perrendtartás kodifikációs folyamatának megismeréséhez fo-

* kollégiumvezető, Debreceni Írelőtábla

¹ A törvények alkotatása után: nem azokról kell, hanem azok szerint, hozni ítéletet. Fogarasi János Magyar közpolgári tudomány elemei című munkájában: Némely közönségesebb jogszabályok cím alatt idézi A Hármaskönyvből Pesten, 1843. Eggenberg József s fia Könyvtárosok 468. oldal.

² <http://2010-2014.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/megalakult-a-bunteto-eljarasjogi-kodifikacios-bizottsag>

lyamodni. Az 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozatban „A Kormány elrendeli a polgári perjog, ezen belül a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését. A felülvizsgálat közvetlen célja egy korszerű, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő polgári perjogi törvénykönyv megalkotása, amely biztosítja az anyagi jogok hatékony érvényesítését. Cél továbbá, hogy az új polgári perrendtartás a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeire támaszkodva áttekinthetően, koherensen, a technika vívmányaira is figyelemmel szabályozza a perjogi viszonyokat, megkönnyítve ezzel a jogkereső állampolgárok és a szakmai közönség helyzetét. Az új polgári perjogi törvénykönyv szerepe kiemelkedő, hiszen a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény újraszabályozta a polgári anyagi jogviszonyokat és az anyagi jogi normák érvényesülésének biztosítása a perrendtartásra hárul.”

A felállított bizottságok a felelős miniszternek 2014. június 30-án nyújtották át a koncepció-tervezetet.

A miniszter ekként méltatta a bizottság munkáját:

„2013 nyara óta megfeszített munkával dolgoznak annak érdekében, hogy a polgári perjog kódexének megalkotása minél kiterjedtebb gyakorlati tapasztalatok figyelembevételével, és egyidejűleg – nemzetközi kitekintést is magukban foglaló, valamint alternatív megoldásokat felmutató – minőségi kutatási eredmények hasznosításával valósulhasson meg.”³

A civilizált társadalom igazságszolgáltatása iránti elvárásoknak megfelelő emelkedett stílusban fogalmazták meg az előbb már hivatkozott friss kiadvány előszavában a szerkesztők, akik egyben a kodifikációs bizottság tagjai (elnöke) is voltak a következőket:

„A klasszikus polgári perjog-tudomány a perjogi kodifikáció előkészítését – az abban közreműködők oldalán az eljárásjogi dogmatikai struktúrák ismerete által diszciplinált gondolkodásmódot előfeltételező – kulturális eseményként (Magyary), míg a megvalósult és működni kezdő perrendi kódexet az emberi szellem kiemelkedő alkotásaként (Jauering) tartja számon. Egy ily módon megfogalmazott elvárásnak való megfelelés vágya csak úgy nincs beteljesületlenségre ítélve, ha a kodifikációs előkészítő munkálatokat azok első pillanatától kezdve olyan közösség támogatja, amelynek tagjai az említett idealizmust úgy hordozzák magukban, hogy azt képesek még a mindennapi bírói, ügyvédi, közjegyzői, ügyészi, minisztériumi vagy egyetemi oktatói felelősségteljes munkavégzésük és leterheltségük mellett is a kellő pillanatban termőre fordítani és a kodifikáció tudományos megalapozottságú előkészítésének szolgálatába állítani.”

A miniszter a szakmai méltatás mellett a realitásokra is rámutatott:

„A koncepció-tervezet és az annak alapjául szolgáló [...] tanulmányok egy letisztult polgári perjogi gondolkodásmód eredményei. A végleges törvénysszöveg

megalkotása során ugyanakkor az igazságügyi kormányzatnak egy sor egyéb – gazdasági, statisztikai, szervezetrendszerbeli, költségvetési – szempontra kell majd figyelemmel lennie, ami oda vezethet, hogy a joggyakorlat és a jogtudomány képviselői által itt javasolt és önmagukban vitathatatlanul zárt rendszert mutató megoldások helyét esetenként eltérő szabályozási tartalmak foglalhatják majd el.”

A büntető szakág jogalkalmazói pillanatnyilag ennyi információból indulhatnak ki, amikor a közeljövőben alkalmazandó eljárási szabályok megalkotásának mibenlétét latolgatják.

A különböző szakmai konferenciákon, tudományos tanácskozásokon elhangzottakból az szűrhető le, hogy még az sem igazolt, szükséges-e teljesen új törvényalkotása, de – véleményem szerint – e tekintetben irányadónak lehet elfogadni a következőkben megfogalmazott konklúziót.

Láng László, a Legfőbb Ügyészség fősztályvezetője sem foglalt határozottan állást arról, hogy kell-e új büntetőeljárási törvény, vagy elegendő a meglévő szabályozásnak az új Btk.-hoz igazítása, mint mondta: ezt nem a jogászok döntenek el, hanem a politikusok. A szakember szerint az eljárások gyorsítását illetően a jogalkotás már szinte minden lehetőséget kipróbált, és egyébként sem szabad ezt a szempontot abszolutizálni, hiszen a döntés megalapozottsága, törvényessége legalább olyan fontos. Minden törvény annyit ér, amennyit meg lehet belőle valósítani az életben.⁴

A kodifikációs bizottság tagja, Farkas Ákos sincs meggyőződve arról, hogy van jogalkotási (kényszer) helyzet, de egy teljesen új kódex megalkotásának szükségességét nem a jogtudósok és nem a jogalkalmazók döntenek el. S hogy mennyire lehet teljesen új törvényt alkotni, azt kérdőjelessé teszi az a tény, hogy az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.) óta nem találtak fel újat a büntetőeljárás szabályozását illetően.⁵ Érdemes belemerülni a Bp. tanulmányozásába, és valóban szembeülni az azonosságokkal.

A 2013-ban felállított kodifikációs bizottság által kidolgozott koncepcióra a bírói kar észrevételeket tehetett. Az előszavában – többek között – megfogalmazást nyert, hogy a korábbi szabályozás ma is érvényes elveit és bevált intézményeit megőrizve korszerű, a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeit hasznosító törvényt kell alkotni. A javaslat valóban megtartotta az alapvető elveket, a szabályozás rendszerét, az eljárási szakaszok szerepét, a jogorvoslati fórumrendszert, a garanciális jogokat. Megjelölte ugyanakkor azokat a területeket, amelyeknek a pontosabb vagy eltérő szabályozása a büntető igazságszolgáltatás hatékonyabb működését biztosíthatja. Így különösen a hivatalból való eljárás elvének rugalmasabb kezelése, azaz a bí-

⁴ Kétnapos konferenciát rendezett az OBH és a Kúria a büntetőeljárások gyorsításáról – MABIE honlapja (2012. szeptember 6–7.) MTI tudósítása.

⁵ „Útban a bírói meggyőzés felé. A készülő új büntetőeljárási törvény kodifikációja” című tudományos konferencián elhangzott előadás 2014. december 12., Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke és az Igazságügyi Minisztérium közös rendezvénye.

³ Egy új perrendtartás alapjai. Szerkesztők: Németh János, Varga István, 2014. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

rői eljárástól elterelés lehetőségeinek kiszélesítése, vagy a bírósági szakaszban az eljárási feladatok elkülönítése elvének maradéktalan érvényesítése, továbbá a fellebbviteli fórumok döntési jogkörének (a megtámadott határozat megváltoztatása, illetőleg megsemmisítése) pontosabb meghatározása. Mindez egybevág a jogalkalmazók elképzeléseivel, elvárásaival. A koncepció nem hagyta figyelmen kívül az eljárás időszereiségének igényét sem, amelyet az eljárás egyszerűsítésével, az eljárást nehezítő, de nem garanciális jelentőségű formai kötöttségek lazításával kívánt elérni. Ide sorolható annak a tételnek a leszögezése, hogy a terheltnek a tárgyaláshoz joga van, ezáltal arról le is mondhat. Továbbá a nem vitatott vádbeli tényeket nem kell bizonyítani, és jobban ki kell használni a különleges eljárások adta lehetőségeket a bírósági határozatok korrigálására.

Az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztést a Kormány a 2015. február 11. napján tartott ülésén elfogadta, és közzé is tette.⁶ Továbbra is hangsúlyos szerepet kap az eljárások gyorsítása iránti elvárás.

Időszerűség, egyszerűsítés

Mióta is küzdünk ezzel a problémával? Elegendő néhány példát felhozni, korszakonként megjelenítve, kezdve onnan, amikor még sem polgári, sem bűnvádi perrendtartás nem létezett.

„A gyakori perhalasztás hátrányait már korán érezték. Ezek ellensúlyozására már az 1298: LXIII. t.-cz. elrendelte, hogy a pereket sem más bíróságnál való megjelenés miatt, sem pedig közös megegyezéssel elhalasztani ne lehessen és alperes nyomban feleljen és ne kérjen halasztást. Az 1351: XXV. t.-cz.-el pedig Nagy Lajos meghagyá, hogy birtokperekben a harmadik háttáridőn túl újabb halasztás többé ne legyen. [...] Sőt a perek huzavonája miatt már a XIV-ik század második felétől fogva gyakran fordultak a királyhoz is, kérve őt, hogy a kérelmező fél érdekében az illetékes bírósághoz persítettő parancsot (mandatum promotorium) menessen.”⁷

Nem idézném tovább az 1439: XXXVI. és XXXVII. törvénycikkelyeket, valamint az 1458. és az 1462-i országgyűléseken eziránt hozott megszorító végzéseket, de az 1464: VI. t.-cz.-t sem, amelyek sorát folytathatnám az idézett műből, inkább ugorjunk az 1700-as évek elejére.

Rákóczi fejedelem panaszfelvételi irodákat hozott létre, ahol a legegyszerűbb, írni sem tudó parasztemberek, jobbágyözvegyek folyamodványait fogadták, minden panaszt megvizsgáltak és egy hónapon belül

választ adtak. Politikai és erkölcsi végrendeletében fontos kötelezettségei között foglalkozott az ítélekezéssel, annak időszerűségével, gyorsaságával is. Elítélte a hosszú pereskedéseket, amelyek „annyi lelket kárhozatba visznek és oly sok családot nyomorba döntenek.”⁸

Az 1921. évi III. törvénycikk 12. §-a a jelenlegi Be. XXV. Fejezetében foglaltak előzménye. „A jelen törvényben meghatározott büntettek és vétségek esetében a terhelt távolléte sem a vád alá helyezést, sem a főtárgyalást, sem az ítélethozatalt (Bp. 472. §) nem gátolja; az ítélet azonban csak a bűnösség megállapítására és a vagyoni elégtétel kiszabására szorítkozik. A távollévő terheltet a főtárgyalásra hirdetmény útján kell megidézni s ha a terhelt a főtárgyaláson meg nem jelenik, vagy ha maga vagy hozzátartozója védőt nem választott, részére hivatalból kell védőt rendelni. A terhelt jelentkezése vagy kézrekerülése esetében a Bp. 460–462. §-ai szerint új főtárgyalást kell tartani.”

Az 1921. évi XXIX. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szólt, de a Bp.-t csak ideiglenesen módosította. „Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe. Hatálya – amennyiben azt a minisztérium rendelettel előbb meg nem szünteti, három év elteltével megszűnik.” Egyes szakaszait csak az 1930. évi XXXIV. törvény helyezte hatályon kívül, tartalmukat azonban átvette.

Az 1928. évi X. törvénycikk szintén csak ideiglenes hatállyal iktatott be szabályokat a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítése érdekében. Amellett, hogy a jogszabály módosította a perorvoslati eljárást, bevezette a rövidített jegyzőkönyv és a rövidített ítélet készítésének lehetőségét [jelenlegi Be. 252. § (5) bekezdés és 259. § (1) bekezdés].

27. § Ha a vádlott a főtárgyaláson részletes beismerő vallomást tett, amelyet a főtárgyalás egyéb adatai is megerősítenek s az ítélet ellen az erre jogosultak egyike sem jelentett be perorvoslatot, a főtárgyalásról nem kell készíteni jegyzőkönyvet, az ítéletnek pedig csak a Bp. 327. §-ának 1–8., továbbá a)–f) pontjaiban foglalt adatokat kell tartalmaznia. Az ily ítélet indoklása csupán arra szorítkozik, hogy a vádlott a vádiratban megjelölt bűncselekményben való bűnösségét beismerte és beismerését a főtárgyalás egyéb adatai is megerősítették.

Abban az esetben, ha a főtárgyalás felmentő ítélettel vagy az eljárás megszüntetésével végződött, és a perorvoslatra jogosultak – ideértve a főtárgyaláson jelen volt sértettet is – fellebbezéssel nem éltek, a főtárgyalásról nem kell jegyzőkönyvet készíteni, az ítélet pedig a Bp. 327. §-ának 1–8. pontjában és a 328. § utolsó bekezdésében foglalt adatok feltüntetésére szorítkozhatnak. A bíróságnak a főtárgyalás alkalmával tartott tanácskozásáról és szavazásáról külön jegyző-

⁶ <http://www.kormany.hu/download/d/12/40000/20150224%20IM%20el%C5%91terjeszt%C3%A9s%20az%20%C3%BAj%20b%C3%BCntet%C5%91el%C3%A1r%C3%A1s%20t%C3%B6rv%C3%A9ny%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1si%20elveir%C5%91.pdf>

⁷ Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt, Budapest. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1899. Históriaantik Könyvkiadó, 2010, 243–245. oldal.

⁸ A Gyulai Törvényszéken egy emléktáblán olvasható az idézet. A Rákóczi-szabadságharc egyik fontos, több hétig tartó csatája 1705 májusának és júniusának fordulóján Gyulán zajlott. II. Rákóczi Ferenc (1676–1735).

könyvet csak akkor kell felvenni, ha véleményeltérés merült fel.

A Be. 576. §-ában írt különleges eljárásnak megfelelő szabályt a törvénycikk 35. §-a fogalmazza meg: A Bp. 443. §-ában meghatározott módon kijavításnak van helye abban az esetben is, ha az előzetes letartóztatásnak vagy a vizsgálati fogságnak a büntetésbe beszámítása vagy be nem számítása vagy a szabadságvesztés büntetés kezdő napjának megállapítása tekintetében az ítéletbe nyilvánvalóan hiba csúszott be.

Az 1930. évi XXXIV. törvénycikk a törvénykezés egyszerűsítéséről címet viseli, s a Harmadik Fejezete foglalkozik a büntető igazságszolgáltatással. Kiterjeszti a kir. törvényszék mint egyesbíróság hatáskörét a konkrétan megnevezett kisebb súlyú büntettekre és vétségekre. A 104. §-a értelmében: Ha a kir. ügyész a vádat a kir. törvényszék főtárgyalásán ejti el, a jelenlevő sértett személyesen veheti át a pótmagánvádat és azt ugyanazon a határnapon ügyvéd nélkül képviselheti. A 105. § a vádemelés mellőzésének (Be. 220–221. §) a lehetőségét adja meg. „Ha ugyanazt az egyént több bűncselekmény gyanúja terheli, a kir. ügyészség mellőzheti ezek közül a vádemelést olyan bűncselekmények miatt, amelyek figyelmen kívül hagyása a megtorlás súlyát lényegesebben nem befolyásolhatja. Ily esetben mellőzni kell a vádemelést olyankor, amikor az ily bűncselekmény felderítése és ítélettel eldöntése jelentékenyen késleltetné az ugyanazon terhelt ellen nagyobb jelentőségű bűncselekmény miatt folyó eljárás befejezését.

A vádemelésnek ily mellőzése esetében pótmagánvádnak nincs helye, a sértett azonban a kir. ügyészség határozata ellen a kir. főügyészhez folyamodhatik.”

Érdekessége még e törvénycikknek a jelenlegi bíróság elé állítás külön eljárásnak (Be. XXIV. Fejezet) megfelelő szabályozása „A kir. törvényszék mint egyesbíróság eljárásának egyszerűsítése” cím alatt.

107. § Tettenkapás esetében (Bp. 142. §) a terheltet a kir. ügyészség elé kell állítani. Ha a cselekmény a 101. § 1. vagy 3. pontja alá esik és a bizonyítékok rendelkezésre állanak, a kir. ügyészség a terheltet ügyének tárgyalása végett nyomozás nélkül vádirat mellőzésével három napon belül a kir. törvényszék elé állíthatja. Ily esetben a tanúk, esetleg szakértők megidézéséről vagy elővezetéséről a kir. ügyészség gondoskodik; a főtárgyaláson a vádirat felolvasása helyett a vádat a kir. ügyész előszóval terjeszti elő; a törvényszék a vádlott részére a Bp. 56. §-ában felsorolt eseteken kívül is rendelhet védőt. Ha a terheltnek a törvényszék elé állítása az említett három napon belül nem történt meg és az előzetes letartóztatás indítványozására törvényes ok nincs, a terheltet a kir. ügyészség köteles nyomomban szabadlábra helyezni.

A kir. törvényszék mint egyesbíróság hatáskörébe utalt oly bűncselekmény esetében, amelynek jogi és ténybeli megítélése egyszerű [...] a nyomozó szerv csak tényvázlatszerű rövid tájékoztatást terjeszt a kir. ügyészség elé, a kir. ügyészség pedig, amennyiben a nyomozás kiegészítését szükségesnek nem tartja,

alakszerű vádirat vagy vádindítvány mellőzésével késelelem nélkül a tárgyalás kitűzését indítványozza a kir. törvényszék egyesbírójánál. Ebben az indítványban, valamint a vádlott részére szóló idézésben röviden meg kell jelölni a vád tárgyává tett bűncselekményt. [...]

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény miniszteri indokolása szerint a különböző időpontokban, alapvetően különböző társadalmi feltételek mellett keletkezett és részben az eredeti Bp.-t jelentős mértékben módosító jogszabályoknak következtében ma az eredeti Bp.-nak már alig van olyan része, amely változatlanul hatályban lenne. [...] A Bp.-nak egyes hatályát veszített rendelkezései helyébe hozott különböző módosító és kiegészítő jogszabályok folytán a büntetőeljárásra vonatkozó rendelkezések olyan nagyszámú jogszabályban szóródtak szét, hogy a tájékozódás még szakember számára is sokszor nehézségekbe ütközik. [...] Az eljárási szabályoknak szinte áttekinthetetlen volta elengedhetetlenül szükségessé teszi olyan új büntető perrendtartás megalkotását, amely a jelenlegi bűnvádi perrendtartás bonyolult és szétszóródott szabályai helyett egész szerkezetében, minden rendelkezésével egységes és következetes rendszerben biztosítja azoknak a feladatoknak maradéktalan ellátását, amelyeket Alkotmányunk a büntető igazságszolgáltatás számára megszab. [...] A törvényjavaslat szerkezetében és nyelvezetében rövidegre, egyszerűségekre és áttekinthetőségekre törekszik; biztosítani kívánja ezzel, hogy rendelkezései a jogászai képzettséggel nem rendelkezők számára is könnyen érthetők legyenek. [...] Az eljárás gyorsaságához és eredményességéhez fűződő érdekeket a javaslat úgy szolgálja, hogy az anyagi igazság érdekei sérelmet ne szenvedjenek; a javaslat minden rendelkezésével az anyagi igazság eléréséhez kíván a bíróságok részére hatékony eszközt nyújtani.

Az első törvény, amely a büntetőeljárás szabályait tartalmazta, az 1973. évi I. törvény. Az indokolás szerint a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás további hatékonyságának növelése új büntetőeljárási törvény megalkotását tette szükségessé. Ennek indoka, hogy „Jelenlegi büntetőeljárási jogszabályunk, az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Be.) egy évtizede van érvényben. Azóta mind hazánkban, mind külföldön sok tapasztalat halmozódott fel a bűnüldözés gyakorlatában, új tudományos eredmények születtek. Az államélet továbbfejlesztése megköveteli, hogy a bűnüldöző szervek és a bíróságok a törvényesség megtartása és további erősítése mellett, gyorsan és hatékonyan intézzék el az ügyeket.

A törvény egyszerűsíti és gyorsítja az egész büntetőeljárást, szélesebb körben teszi lehetővé az új tudományos és technikai eredmények alkalmazását a büntetőeljárásban. Mindezek figyelembevételével korszerű, a társadalom várható fejlődését és a bűnözés alakulását figyelembe vevő, időtálló eljárási rendszer kialakítására törekszik.”

Végezetül érdemes idézni az 1979. évi 4. törvény-

erejű rendelet indokolásából a büntető eljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításának szükségességére vonatkozó részt:

„A Be. olyan korszerű büntető eljárási rendszert alakított ki, amely biztosítja a gyors és hatékony felelősségre vonást és a törvényességi garanciák sérelme nélkül lehetőséget nyújt a könnyebb megítélésű ügyekben egyszerűsített szabályok szerinti eljárásra.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (új Btk) számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely a büntető eljárási rendelkezések megváltoztatását, illetve kiegészítését teszi szükségessé.

Ezenkívül van a Be.-nek néhány olyan rendelkezése, amely az eljárást szükségtelenül bonyolítja, ezeknek az egyszerűsítése is indokolt.”

Talán felesleges rámutatni arra, hogy mennyire „nincs új a nap alatt”, ez a jogtörténeti kitekintésből erőteljesen kiviláglik.

Inkább áttérnék a megalkotandó kódex-szel kapcsolatban felvetődött jelentősebb elképzelésekre.

Együttműködés, „perbeli” megállapodás (a büntetésben való megegyezés a vádlottal a bíróság előtti bizonyítási eljárás nélkül)

Van ennek a magyar jogtörténetben is előzménye: „[...] árpádkori büntetőjogunk a kompozicionális rendszeren alapult, ennek felelt meg az eljárás is, amely a felek egyezkedésének gondolatát uralta, ment volt a formaságoktól és közvetlen, szóbeli tárgyalás alakjában folyt. A bírótól elrendelt bizonyítás a terhelt tisztázására szolgált. Eszközei a bizonyításnak: az eskü [...], ha pedig esküvel való bizonyításnak nincs helye: az istenitélet (tüzes vas, forró víz a XIII. század végéig, bajvívás a XV. század végéig).”⁹ „Midőn valakit az egész község bűnösnek tartott (közhir): ezzel szemben az illetőnek ártatlanságát kellett igazolnia.”¹⁰ Bizonyítási eszköz volt a vádlott esküje, akár eskütársak közreműködésével, de a bizonyítás e módját, „minthogy az sok hamis esküre vezetett”, I. Mátyás a panaszos esküjének megengedésével és a tanúkkal való bizonyítás kiterjesztésével igyekezett kiküszöbölni – mint írja az idézett műben Edvi Illés Károly.

Remélhetőleg eddig nem kellene visszamenni, amikor a magyar jogtörténeti hagyományainkból merítünk.

Feltehetően nem is innen származik az ötlet, sokkal inkább a kontinentális jogrendszerből idegen angolszász jogrendszerből, ahol ez a jogintézmény értelem szerűen együtt jár azzal, hogy az anyagi igazság (az arra való törekvés elve) a jelentőségét veszíti.

Erre lehet következtetni egy előadást meghallgatva, amelyben az előadó feltette a kérdést, hogy kinek az

érdekét szolgálhatja az eljárás gyorsítása. Véleménye szerint egy alku, tárgyalásról lemondás keretében, mindenképpen költséghatékony, és a büntetés mérsékelt volta még a vádlott érdekében is állhat. A törvény előtti egyenlőséget, a diszkrimináció mentességét azonban csak az szolgálhatja, ha a törvény kötelezővé tenné az ügyész és a védő megegyezésének megkísérlését. Ebben az esetben felmerülhet, hogy egy – a büntetőjogi felelősség kérdésében bizonytalan kimenetelű – hosszadalmas bizonyítási eljárás helyett a vádlott egy halált okozó testi sértés beismerésével a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéstől menekülhet meg, és a bűnüldözési érdek – ha némileg csorbulva – is megvalósul.¹¹

Természetesen a büntető igazságszolgáltatás letéteményesének, a bírónak az idegenkedése nyomban eltűnik, ha az egyezkedésben nem kell részt vennie. (Annak nem látom értelmét, hogy vitatkozzak a joghátrányban való megegyezéssel, mint a jogtörténeti hagyományainkkal teljesen ellentétes elképzeléssel, mert elég erőteljesen jelentkezett az emellett érvelés. „A társadalom igényli a konszenzust.”¹²) Az viszont már nem koncepcionális, hanem részletkérdés, hogy a lemondás a tárgyalásról külön eljárás alkalmas lenne az előzetes ügyészi és vádlotti (védő közreműködésével) egyezség jóváhagyására, ha a jelenlegi teljesen alkalmazhatatlan szabályozás új alapokra kerülne. Számomra ennek szükségszerű feltétele, hogy az együttműködő terheltre (Be. 192. §) vonatkozó szabályok külön kerüljenek megfogalmazásra.

Nyomozás

A nyomozás szabályozásának átgondolására is születnek elképzelések. Ezeket a kettősség jellemzi, egyik szerint a nyomozás szabályait a rendőrségi törvénynek kellene tartalmaznia (ezáltal nem büntető eljárási törvényünk, hanem ismét bünvádi perrendtartásunk lenne), más elgondolások kiterjesztenék a védelemnek a beszerzett bizonyítékok megismeréséhez való jogát, hogy a terhelt javára szóló bizonyítékokat már az eljárás e szakaszában is be lehessen szerezni.

A nyomozás nyitottabbá tétele véleményem szerint elősegítené, hogy egyes esetekben az ügyész vádat se emeljen, ennek eldöntésekor ugyanis maga is mérlegeli a bizonyítékokat. A nyomozó hatóság rendelkezésére áll, de a védelem elől „eltitkolt” bizonyítékokhoz való hozzájutás egyik eszközévé vált a hallgatás joggal élő terhelt és a védője által a szembesítés indítványozása. A szembesítés azonban a terhelt tanúvallomás megismerésén kívül más eredménnyel nem szokott járni. A szembesülő eljárási résztvevők fenntartják a vallomásaikat, nem akarnak szembesülni, vagy az eleve félelemben élő áldozat az erősebb személyiségű

⁹ Vámbéry Rusztem: A bünvádi perrendtartás tankönyve Grill Károly Könyvkiadóvállalata Budapest 1916. 23. oldal.

¹⁰ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarzata Budapest Grill Károly, Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése 1898. 10. oldal.

¹¹ „Útban a bírói meggyőzés felé. A készülődő új büntetőeljárási törvény kodifikációja” című tudományos konferencia, dr. Dicső Gábor ügyvéd előadása.

¹² Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben (2008) 3. oldal, <http://digitalia.lib.pte.hu/?p=3173> pdf-ben letölthető: <http://www.herke.hu/anyagok/megall.pdf>

gyanúsított fellépésének következményeként visszavonja a terhelő vallomását, és tovább sérül a trauma feldolgozásának a lehetősége.

A nyomozás tehát szorítkozzon a bizonyítási eszközök összegyűjtésére és az azokból beszerezhető bizonyítékok rögzítésére. A beszerezett bizonyítékok megvizsgálása és mérlegelése a vádemelést követően az elsőfokú bíróság feladata.

Amikor az időszzerűség, az eljárások gyorsítása mindennél fontosabb szemponttá vált, nem lehet elmenni amellett, hogy az összes ügy néhány százalékában az eljárás elhúzódik, és ennek a negatív visszhangját kizárólag a bíróságok szenvedik el.¹³ Az ügy érkezésétől az első tárgyalási határnap kitűzése, az elnapolások a nyilvánosság előtt zajlanak, míg a nyomozási cselekmények között eltelt idő nem kerül napvilágra, mint ahogyan a vádirat benyújtásáig eltelt időnek sincs igazán jelentősége.

A megítélésbeli változásra a jövőben sem lehet számítani, ezért pusztán a fiatalokkal (Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. Fiatalkorú az is, aki e törvény 16. §-ában meghatározott bűncselekmények elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.¹⁴) szembeni nyomozás határidejének 6 hónapban való maximálása vehető fel. Ennek az indokai oly nyilvánvalók, hogy azok megfogalmazása szükségtelen.

A tiltott kihallgatási módszereket egyes országokban a büntetőeljárás törvény részletesen tartalmazza.¹⁵

Németországban: 1. kifárasztás, kimerítés, 2. orvosok adagolása, 3. kínzás, 4. megtevesztés, 5. kényszer 6. törvényesen nem megengedett előny ígérese, 7. egyéb tiltott kihallgatási módszerek (pl. poligráf).

Ausztriában: 1. meg nem engedett ígéret (pl. az ügyész alacsony büntetést ígér); 2. meg nem engedett fondorlat (pl. azt hazudják, hogy a terhelttárs már rávallott); 3. fenyegetés (pl. hogy előzetes letartóztatásba helyezik, ha nem tesz beismerő vallomást); 4. kényszer (pl. kínzás, megverés, kifárasztás); 5. homályos, kétértelmű kérdések feltétele stb.

Az eljárási funkciók megosztása, határozott elhatárolása

A törvényes vád fogalmáról újólág kevés szó esik, holott „Vitathatatlan, hogy a vád törvényessége garanciális eleme a (jogállami) büntetőeljárásnak, és a jelen-

¹³ Kadlót Erzsébet ezt úgy fogalmazza meg, igaz a materiális igazság mítoszának ledöntésére irányulóan: „Valóságkutatásra vonatkozó egyetemes törvényi kötelezettség ide vagy oda, az ügyek befejeztével soha nem a hiányos nyomozást, az ügyész gyenge vádját, kizárólag a rossz ítéletet lehetett (és lehet) könnyedén számon kérni.”

A „vád igazsága”, A büntető ítélet igazságtartama, szerkesztette: Erdei Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2010. 25–26. oldal

¹⁴ Prof. Dr. Nagy Ferenc: Az új Btk. szankciórendszerét érintő egyes változásokról, Dr. Maráz Vilmosné Emlékkönyv, 2013. 31. oldal.

¹⁵ Az új büntetőeljárás kodifikációja jog-összehasonlító megközelítésben Dr. habil. Herke Csongor DSc. „Útban a bírói meggyőződés felé. A készülő új büntetőeljárás törvény kodifikációja” című tudományos konferencián elhangzott előadás.

legi büntető joggyakorlat egyik neuralgikus pontja éppen e »törvényesség« mibenléte.”¹⁶

A kérdést leegyszerűsítve, azokból a szabályokból, melyek szerint a cselekmény vádló általi minősítése a bíróságot nem köti, a bíróság a vádon túl nem terjeszkehdhet, azt azonban köteles kimeríteni, egyetlen következtetést lehet levonni: a legitimációval rendelkező vádló által megfogalmazott tényállás képezheti csak a vád tárgyát.

A vád a bírósági eljárás alapja (vádely), a bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen az arra jogosult (ügyész, magánvádló, pótmagánvádló) vádat emelt, és csak azon cselekményt bírálhatja el, amely a vádban szerepel.

A jelenlegi törvény megkülönbözteti a vád törvényességének hiányát és a vádirat „kellékhányát”, melyek külön-külön eljárást megszüntető okok. A vádirat hiányosságainak pótlása érdekében a bíróság megkeresheti az ügyészt, s ha az ügyész a megkeresésnek nem tesz eleget, a bíróság az eljárást megszünteti. A törvény nem határozza meg, hogy mely hiányosságok azok, amelyeknek a pótlása szükséges ahhoz, hogy a bíróság lefolytathassa az eljárást. A törvényalkotási hiányosságot az 1/2007. számú BK vélemény által nyújtott jogértelmezés küszöbölte ki. De pontosan mi is a célja annak, hogy a bíróság a vádirat hiányosságait pótolassa? Csak a büntetőeljárás eredményes lefolytatása lehet a cél. A büntetőeljárás a vádemelő szempontjából csak akkor lehet eredményes, ha a megvádolt személyt a bíróság elítéli. A bírói karban újra és újra felvetődik az az igény, hogy az ügyészi vádak megalapozottabbak legyenek, például szakértői véleménnyel alátámasztottak. Ennek érdekében a pótnyomozás jogintézményének felélesztése is történtek kezdeményezések, amelyben a bíróság ír elő további nyomozati cselekményeket. A vádirat hiányosságainak pótlására irányuló bírói ténykedés minden formájában ellentétes a funkciómegosztás elvével.

A ténylegesen csak kellékhányban szenvedő vádirat azonban nem akadály a bírósági eljárásnak, bár tény, hogy megnehezíti, időigényesebbé teszi a tárgyalásra való felkészülést, ha a több tízezer oldalas nyomozati anyagban fellelhető, s az ügyész által a vádat megalapozni látszó bizonyítási eszközök (lehallgatási anyagok konkrét részei) nincsenek a vád tárgyává tett cselekményekhez, cselekményrészekhez rendelve.

A vádirat hiányosságainak a következménye lehet a felmentő ítélet, vagy az eljárás megszüntetése, bár véleményem szerint – az előbbieken írtak miatt – erre csak a vád törvényességének hiányában kerülhetne sor, azaz, ha a vádló nem jogosult a vádemelésre, illetve a vádbeli tényállás nem tartalmazza azokat a tényeket, amelyek beleilleszkednének a büntetőtörvény valamely tényállásába.

¹⁶ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport: A vád törvényességének vizsgálata 2013. Összefoglaló vélemény 2014. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessagenek_vizsgálata.pdf

A vádbeli tényállást tartalmazó eljárást megszüntető határozat ügydöntő, fellebbezéssel támadható, anyagi jogerőre képes, mely a jogbiztonságot szolgálja, ezért ugyanezen cselekmény miatt újabb vádemelésnek nincs helye, mert ez a „ne bis in idem” elvébe ütközne. A Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikke fogalmazza meg ezt az alapelvet, értelmezését pedig az Európai Unió Bírósága többek között a C-436/04. sz. Van Esbroeck ügyben bontotta ki.¹⁷ „Az Európai Unió Bírósága [...] a ne bis in idem elvre koncentráltan a materiális tett fogalma mellett tette le a voksot. Az eddigi gyakorlat szerint a kettős inkriminációt úgy látja leginkább elkerülhetőnek, ha a legszűkebb értelemben vett történeti tényállás szerinti azonosságot vizsgálják az államok, amely magában foglalja az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények együttesét, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgyaktól.”¹⁸

Az új eljárás törvénynek tehát tartalmaznia kellene, hogy az ügyész ugyanazon cselekmény miatt, amelyben a bíróság az eljárást törvényes vád hiányában szüntette meg, ismét nem emelhet vádat. Ez természetesen nem érintené a perújítás lehetőségét – amely felmentő ítélet esetén is fennáll –, amennyiben olyan új bizonyíték merül fel, amely a vádemeléskor nem volt ismert, és a vádbeli tényeket alapjaiban változtatja meg.

A funkciómegosztás elvének karakteresebb megjelenítéséhez pusztán egy adalék volt az előbbi okfejtés, de a következő cím alattiak is szorosan ide kapcsolódnak, és hosszú ideje foglalkoztatják a jogalkalmazókat.

Az anyagi igazságra törekvés, a Be. 75. § (1) bekezdés második mondata és a megalapozatlanság viszonya

A problémát az veti fel, hogy míg a jogszabályhely második mondatának az első fele azt fogalmazza meg, hogy a bíróságnak hivatalból mindent meg kell tennie az anyagi igazságnak megfelelő tényállás felderítése érdekében, a mondat második fele ezzel teljesen ellentétes. Konkretizálja azt az alapelvet, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli, azaz a bíróság nem köteles hivatalból felvenni azt a bizonyítást, amely a vádat támasztaná alá, ha az ügyész erre nem tesz indítványt. Igen határozott álláspont alakult ki a bírói karban ennek az ellentmondásnak a feloldására, mely szerint másodfokon ne lehessen megállapítani a megalapozatlanságot, ha olyan bizonyítás hiányzik a tényállás felderítése körében, amelyet az ügyész nem indítványozott. Ez értelemszerűen alapvetően a felmentő ítéletek megalapozottságát érintheti.

Amennyiben tehát nem jogelméleti síkon közelítjük meg a kérdést, hanem a gyakorlat oldaláról, akkor semmi másról nincs szó, mint hogy a másodfokú bíróság

ne helyezze hatályon kívül a felmentő ítéleteket. Olyan konkrét esetet azonban még senki sem hozott fel, amelyben kimutatható lett volna a hatályon kívül helyezés ezen kizárólagos oka.

Ezzel szemben az a tapasztalati tény, hogy a másodfokú bíróság mellett működő ügyészségnek a felmentő ítélet elleni „küzdelleme” nem vezet eredményre, ha az elsőfokú bíróság a rendelkezésére álló (nyomozás során beszerzett, továbbá a védelem által előterjesztett) bizonyítékokat megvizsgálta, értékelte is az ítélet indokolásában, és meggyőzően megfogalmazta a felmentéshez vezető kételyeit. Ez esetben ugyanis az ügyészség a bizonyítékok nem megfelelő, egyoldalú mérlegelését veheti fel, amely a felülmérlegelés tilalmába ütközik, így nem lehet eredményes.

A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességében szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. A tényállás megállapítása az elsőfokú (tény)bíróság feladata, amelynek kimondása abból fakad, hogy a vádirati tényállásban foglaltak valósághoz való viszonyának, a kétséget kizáró megállapíthatóságának vagy meg nem állapíthatóságának a vizsgálatára csak ennek a fórumnak van joga. A másodfokú bíróságot már az elsőfokú bíróság által megállapított, a bizonyítékok okszerű mérlegelésén és a saját meggyőződésen alapuló tényállás köti, ha az a megalapozottság összes követelményének megfelel. A részleges megalapozatlanságot „javíthatja” csak ki a másodfokú bíróság, különösen akkor, ha az egy eljárási hiba kiküszöbölésével, a bizonyíték törvényessé tételével nem érinti az elsőfokú bíróság autonóm jogkörét.

A fellebbeviteli ügyészségnek a további bizonyítás szükségszerűségére irányuló indítványai elfogadásának korlátja a Be. 353. §-ának (4) bekezdése, mely szerint olyan tényre vonatkozóan, amely a büntetőjogi főkérdéseket nem érinti, a másodfokú bíróság a bizonyítás felvételét mellőzi. Ez a szabály nem csak a felmentő ítéleteket, hanem a büntetőjogi felelősséget megállapítókat is érinti. Annak a szabálynak a jelentősége sem hanyagolható el, hogy felmentő ítélet esetén nincs jelentősége az eljárási szabálysértéseknek.

Végezetül hogyan is értelmezhető a törvénynek az a kitétele, mely szerint a bíróság csak azt a bizonyítást nem köteles felvenni, amely a vádat támasztaná alá, azaz a vádlott terhére szól (ha ezt az ügyész nem indítványozza)? Ha előre tudható, hogy milyen irányú lesz a bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyíték, akkor többnyire nincs szükség az ellentétes bizonyítékok sokszorosítására, vagy felmerül a kétség, hogy a felajánlott személyi bizonyíték nem igazán az anyagi igazság kiderítését szolgálja. Példaként hozható fel az a vádlotti „bizonyítási indítvány”, mely szerint ő is tud tanúkat állítani, akik az ő verzióját igazolják, vannak „saját” tanúi. Tény, hogy a tanúvallomások szubjektivitását esetenként nem csak azok a személyiségjegyek, pszichológiai viszonyulások befolyásolják, melyek

¹⁷ Debreceni Ítéletkönyv Bf.III.638/2009/43. számú ítélet.

¹⁸ 33/2013. (XI. 22.) AB határozat 67. bekezdés.

Elek Balázs művében¹⁹ olvashatók, hanem az alapvető erkölcsi normák hiánya is.

Mindezek megfogalmazását követően pusztán az állapítható meg, hogy a hatályon kívül helyezések számának (elvárás szintjén megfogalmazott) csökkentését nem akadályozza az egyébként feltétlenül feloldandó anomália a jogszabályi környezetet illetően.

Talán már a feledés homályába veszett, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) csak 2003. július 1. napján lépett hatályba, miután az eredeti törvényszöveget két törvény is módosította (2002. évi I. és a 2003. évi II.).

Az eredeti törvény alkotói által nyújtott indokolás általános része tudományos igénnyel íródott, tananyagként is szolgálhatna.

Az első módosító törvény iktatta be a következő mondatot: „A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.”

A törvény indokolása ad magyarázatot a jogtörténeti hagyományainkra hivatkozással. „A új Be. nem szakított a magyar büntetőeljárás jog azon alapelveivel, amely a kontinentális vegyes rendszerű büntetőeljárás rendszerek sajátossága, miszerint az állam büntetőhatalmát érvényesítő szervek hivatalból járnak el (a nyomozó hatóság és az ügyész a bűncselekmény gyanúja esetén hivatalból indít, illetőleg folytat eljárást, a bíróság a vád alapján hivatalból folytatja le a bírósági eljárást), a hivatalból történő eljárás egyik következménye pedig az, hogy az eljárás során a bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak a tényállás valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A új Be. egyéb rendelkezéseiből is kiolvasható az anyagi igazság kiderítésére vonatkozó köteleesség, a törvény ezt az elvet a bizonyítás általános szabályai között tehát kifejezetten meg is jeleníti.”

A feloldhatatlan ellentmondást keletkeztető második mondatrészt a 2006. évi LI. törvény illesztette a jogszabály szövegébe. Az indokok lényege a következő:

„Tekintettel arra, hogy a független és pártatlan bíróság eljárási helyzetétől idegen követelmény lenne a vádat alátámasztó bizonyítékok hivatalból történő beszerzésének és megvizsgálásának kötelezettsége, az ügyészség feladatának viszont szerves része e bizonyítékok felkutatása, beszerzése és vizsgálata, a törvény egyértelművé teszi, hogy a vádat alátámasztó bizonyítékok beszerzésére és megvizsgálására vádlói indítvány hiányában a bíróság nem köteles. [...]”

Ha a közzéadott vádat emel, a vádat bizonyítania kell, ezért a 217. § (1) bekezdésének *i*) pontja szerint már a vádiratnak tartalmaznia kell a bizonyítási eszközök megjelölését, valamint azt, hogy azok mely tény bizonyítására szolgálnak. A vád törvényességét nem érinti ugyan, ha a vádirat hiányosan jelöli meg a bizonyítási eszközöket, de ennek a bírósági eljárásban következményei vannak.

A bíróságnak megalapozott (hiánytalan és helyes) tényállást kell megállapítania. Ennek érdekében hivatalból vagy az eljárásban részt vevő személyek indítványára intézkedik aziránt, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak. [...] A bíróság nem nyomoz. Független és pártatlan szerv, melynek feladata a bizonyítékok szabad értékelése és az ügy érdemét illetően a jogszabályoknak megfelelő, igazságos döntés meghozatala.

A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkció szétválasztása. Az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat jelent a védelem számára is. [...]

Az állami büntető igény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek a szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészésének kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképp nem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése.”

Az eddig írtakból következhet egy olyan koncepció, amely tiszta helyzetet teremt. A vádló (ügyész) és a vádlott (védővel) egyezkedik, ha ennek akadálya van, vagy eredménytelen, akkor a bíróság előtti tárgyaláson a vádló bizonyít, a vádlott védekezik, védőjével együtt előterjeszti az ellenbizonyítékokat, a bíróság pedig mindezt meghallgatja, majd dönt a büntetőjogi felelősségről: a bűnösségről vagy ártatlanságról, előbbi esetben a büntetésről is.

Ezzel feláldozzuk a jogtörténeti múltunkat, az anyagi igazságra törekvés elvét, kidobhatjuk jogtudósaink írásait. Továbbá egy kontinensen túli tárgyalóteremben érezhetjük magunkat, melyből már csak a laikus bírák hiányoznak, és amely tárgyalásokról izgalmas filmeket lehet utóbb készíteni, mert onnan nem lehet online közvetíteni.

Ezzel egyidejűleg jelentőségét veszítheti az az elvárás, hogy a bíróság a belső meggyőződésén alapuló döntéséhez vezető logikai folyamatot mindenki számára meggyőzően megfogalmazza, ugyanis vannak olyan felvetések, melyek szerint a ténybeli indokolást is pótolhatja a másodfokú bíróság.

Úgy tűnik, hogy tényleg el kell engedni az anyagi igazságra törekvés elvéhez való magyar jogtörténeti ragaszkodásunkat, hiszen ennek idejétmúlt voltának megfogalmazásával egyre többet találkozzunk, minél többet olvassuk a jelenkori jogtudomány képviselőinek írásait. Kadlót Erzsébet úgy fogalmaz, hogy „Az »ösbűn« akkor esett meg, amikor a jogalkotás hagyta magát béklyóba verni és az anyagi igazság perbeli megállapításának követelményét a törvényben [a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (II. Be.)] a hatóságok kötelezettségeként írta elő. A jogalkalmazást ezzel teljesíthetetlen feladat elé állította, a jogfejlődés-

¹⁹ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Debrecen Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.

nek pedig olyan gátat szabott, amely azóta is sikeresen akadályozza az igazságszolgáltatással szemben – időközben – megjelent új követelmények, a hatékonyság, az időszűrőség teljesítését, az egyszerűsítést támogató jogintézmények meggyökerezését.²⁰ Nem lenne fair a szerzővel szemben, ha az előzőekhez fűzött lábjegyzetének idézését elmulasztanám. „Jelzem, hogy az időszűrőség követelményének *ma tapasztalható* túlhangsúlyozásával az igazságszolgáltatás közgazdasági alapon történő megítélésének és átalakításának túldimenzionálásával még véletlenül sem értek egyet. Az időszűrőség önmagában semmilyen értéket nem képvisel, és annak bizonyosan nem rendelhető alá az alkotmányos garanciák, a tisztességes eljárás más követelményei. A hatékonyságnak sem az ítélezés ISO szabványosítása, az igazságszolgáltatásnak »a csak az lehet elfogadható, ami vagy – legalább – rövid távon is nagyon takarékos (ha lehet, kifejezetten olcsó, még jobb, ha pénzbe sem kerül), vagy – legalább – látványosan gyors, még jobb, ha mindkettő egyszerre« gondolatai által vezérelt átalakítása a lényeg.”

Másodfokú eljárás

A többfokú rendes jogorvoslat megtartásának megkérdőjelezése (az ennek megfelelő szervezeti rendszerben az ítéletátlak létjogosultsága) talán ma már nem képezi a gondolkodás tárgyát. A másodfokú felülbírálat szinterei – a hatásköri szabályok mikénti alakulásától függően – a törvényszékek és az ítéletátlak. Az eljárási szabályokból levezethetően – és annyiszor emlegetetten – az első fokon eljáró bíróságok, a járásbíróságok és a törvényszékek a ténymegállapító bíróságok, a másod- és harmadfokú bíróságokat az első, illetve a másodfokú bíróság által megállapított tényállás köti, kivéve, ha az megalapozatlan.

Azt is meg kell említeni, hogy mindent felülír a vádhoz kötöttség elve, esetenként a másodfokú vagy harmadfokú döntésnél²¹ is figyelembe kell venni a megállapított vagy megalapozottnak ítélt, azzá tett tényállással kapcsolatban, hogy az túlterjeszkedik a legalapvetőbb viszonyítási alapon, a vádirati tényálláson. Ezek a gyakorlatban előforduló esetek felmentéshez vagy eltérő minősítéshez vezethetnek. Amennyiben azonban a (vádiratból átmásolt) tényállás, valamint a ténybeli és jogi indokolás, ezáltal a rendelkező részben megjelenített jogi minősítés ellentétes, a Be. 373. §-a (2) bekezdésének III/b. pontjában írt abszolút hatályon kívül helyezési ok keletkezik, amelyet talán meg is kellene tartani. Gyakorta előfordul, hogy a másodfokú bíróság felmentő rendelkezéséhez és az ezt alátámasztó indokoláshoz nem társul a tényállás módosítása, ekkor is a tényállás és a bíróság döntésének az ellentmondása ismerhető fel. Ez azonban harmadfokon orvosolható, ha a helyes felmentéshez kell igazítani a tényállást.

Itt kell leszögezni egy alapvetést, amelyet Kónya István fogalmazott meg: „Egy ügyben akárhány fokot is járt az meg, egy ítélet születik. Nem igaz, hogy a másodfok ellentmond az első foknak vagy a harmadfoknak, egy ügyben egy ítélet születik, amely jogerőre emelkedik, és annak része az első-, másod-, illetve harmadfokú ítélet. Azért vannak a különböző fokok, fórumok, hogy felülbírálják az előzőt, ebben garancia van.”²²

Indokolási kötelezettség elmulasztása

Az előző gondolatokkal eljutottunk a feltétlen hatályon kívül helyezéshez vezető okok közül egy másik vizsgálatához. A már sok helyen kifejtettek miatt sem tartható a Be. 373. §-a (1) bekezdésének III/a. pontjában írtak önálló abszolút hatályon kívül helyezési okként kezelése. Az indokolási kötelezettség elmulasztásának kizárólag a megalapozottság vizsgálata során lehet jelentősége. A jogi indokolás pótolható, a ténybeli indoklás csak szűk körben, márpedig ez utóbbi a ténymegállapításhoz, a tényálláshoz, így annak a megalapozottságához kötődik. Amennyiben nem állapítható meg az indokolásból, hogy az elsőfokú bíróság a belső meggyőződése szerint mérlegelt bizonyítékok közül melyiket és milyen indokkal fogadott el, azokkal mely tényeket talált bizonyítottnak, és ezen kétséget kizáróan bizonyított tényekből milyen további – ésszerű kéttellyel nem támadható – ténybeli következtetéseket vont le, a tényállás megalapozottságának vizsgálata a másodfokú bíróság által lehetetlen, hatályon kívül helyezésnek van helye.

Természetesen nem lehet jelentősége a bírói meggyőződésen alapuló bizonyíték-értékelő tevékenységnek egy olyan külön eljárásban, amelyben a bíró szerepe megváltozik, és pusztán egy egyezséget kell jóváhagynia, hiszen ekkor már nincs mit indokolnia, a bizonyítékokat meg sem kell ismernie.

Nem tudom pontosan elképzelni, hogy a bűnösségének elismerésétől tartózkodó terhelt esetében, tehát ha mégis sor kerül egy bírósági bizonyítási eljárásra, ahol a funkciómegosztás elvéhez való szigorú ragaszkodás folytán – az officialitás elvének teljes negligálásával – milyen jelentősége lehet még a bíró belső meggyőződésének. A processzuális igazsággal való megelégedéssel véleményem szerint fel fognak értékelődni a bizonyítékok beszerzésének törvényességét ellenőrző eljárási szabályok, és ha a bíró kizárólag az ügyész és a védő által „kinyomozott”, és elétárt, eljárásjogilag kifogástalan bizonyítékokat vetheti össze egy kontradiktórius eljárást követően, szintén értelmet veszíti a belső meggyőződése. A belső meggyőződés kizárólag az anyagi igazság feltárására törekvő bíró esetében értelmezhető. Jóval egyszerűbb lesz mérlegre tenni a bizonyított és nem bizonyított tényeket, és kimondani a szentenciát, különösen akkor, ha a bí-

²⁰ I. m. 25. oldal.

²¹ Debreceni Ítéletátlak Bf.III.422/2014., Bhar.III.581/2014.

²² Debreceni Ítéletátlak büntető kollégiumának 2014. december 4–5. napjain tartott kollégiumi ülésének jegyzőkönyvéből.

rói mérlegelést egyre korlátozó, határozott szankciórendszer felé haladunk.

Felvetődött bennem, hogy egy közszereplő alaptalan váddal illetve esetén milyen erkölcsi, lelkiismereti válságot fog átélni, amikor arról kell döntenie, hogy vállalva a közvélemény által már kimondott bűnösségét, alkut köt, bűnösnek vallja magát egy enyhe büntetés biztos tudatában, vagy végigküzd a bizonytalan kimenetelű bizonyítási eljárást, amely feltétlenül a meghurcoltatásával jár. Az mindkét esetben biztos, hogy az emberi méltóságát – Alaptörvénybe fektetett alapvető jog – már soha nem tudja visszaszerezni.

A másodfokú eljárás szabályainak módosítására vonatkozó igények a valóságban semmi másról nem szólnak, mint a hatályon kívül helyezések számának, lehetőségének csökkentéséről. Ezzel kapcsolatban még az is felmerült, hogy a hatályon kívül helyező végzések felülbírálattal támadhatók legyenek, azaz a megismételt eljárás megkezdése előtt egy további jogorvoslati fórum szentesítse a hatályon kívül helyező végzést, vagy „semmisítse” azt meg, ennél elfogadhatóbb jogi szakkifejezést nem találtam. (Ha ez a határozat is hatályon kívül helyező lehetne, akkor az is felülbíráhatóvá válna.) E kétféle jogi lehetőség elfogadása azonban – az eljárás gyorsítása, egyszerűsítése és hatékonysága mentén gondolkodva – a kívánt cél megvalósulását csak akkor tenné lehetővé, ha a hatályon kívül helyező végzés megsemmisítésére hatáskörrel rendelkező bíróság egyúttal érdemi felülbírálatot végezhetne, ha nem ért egyet a hatályon kívül helyezéssel. Ez esetben „kvázi” harmadfokon hozna érdemi döntést – átlépve a másodfokú bíróságon – és nehéz elképzelni, hogy további rendes jogorvoslatnak helye lehetne, ha a büntetőjogi felelősség kérdésében az első fokhoz képest ellentétes a határozat. A valóságban nem is merült fel olyan gondolkodás, hogy a hatályon kívül helyező végzés felülbírálata érdemi lehetne, hanem pusztán a másodfokú végzés ellenőrzését jelentené – a Kúrai kizárólagos hatáskörébe utalva. Az ellenőrzés során azonban nem kerülhető ki a felhozott indokok alapjául szolgáló hibák felkutatása az irat-tengerben, és bizonyos fajta mérlegelést is igényelhet, hogy valóban olyan mértékű bizonyítás szükséges-e, amely másodfokon nem folytatható le arra tekintettel, hogy valamennyi bizonyíték együttes mérlegelésének joga (és kötelezettsége) a bíró meggyőződésén alapulóan csak az elsőfokú bíróságot illeti meg. Ez esetben a hatályon kívül helyező végzés „megsemmisítése” korlátozza a másodfokú bíróság döntési lehetőségét, az eljárási szabályok mikénti értelmezését, azaz újabb kizárási okot kell létrehozni: csak más tanács tárgyalhatja a másodfokra visszakerült ügyet.

Ha a hatályon kívül helyező határozatot felülbíráló bíróság helyben hagyja a végzést, akkor ez végképp az időszerűség ellen hat.

Ezen jogintézmény bevezetése helyett – ismerve a hatályon kívül helyezési gyakorlat feltárása során ész-

lelteket²³, amelyek véleményem szerint nem indokolnak ilyen értelmű jogalkotói közbelépést – célravezetőbbnek tartanám több olyan eseti döntés közzétételét, amelyből kitűnik, hogy mely esetekben mely relatív eljárási szabálysértéseknek nincs jelentősége a büntetőjogi főkérdések eldöntése körében.

Nem vagyok ellenére annak a gondolkodásnak sem, mely szerint az abszolút hatályon kívül helyezési okokat, továbbá a Be. 375. §-ának (1) bekezdésében írt – relatív eljárási szabálysértések miatti – hatályon kívül helyezés lehetőségét ésszerűbb keretekben is meg lehetne határozni.

A megjegyzés szintjén ide kívánczok, hogy soha nem értettem egyet azzal, hogy egyes eljárást megszüntető okok megállapíthatósága esetén az ilyen értelmű döntés mellett az elsőfokú bíróság ítéletét (értelemszerűen, ha ez csak egyes bűncselekményeket érintett, akkor az erre vonatkozó részét) hatályon kívül kell helyezni. A hatályon kívül helyezés azt jelenti, hogy nem létezik az elsőfokú határozat, vagy annak egy része. Ez esetben viszont hol marad a „ne bis in idem” elvének érvényesülésénél a viszonyítási alap, honnan lehet tudni, hogy milyen tények azok (a vádat meghatározó tényállás), amelyekre alapítottan újabb eljárást többé már nem lehet indítani. Ezek a következők: elévülés, kegyelem, az eljárás megindításának feltétele hiányzott (és az nem is pótolható az előterjesztésre nyitva álló jogvesztő határidő miatt), törvényes vád hiánya, valamint az olyan bűncselekmény miatti eljárás megszüntetés, amelynek a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Nyilvánosság ok nélküli kizárása

Valamikor régen még azt az utópisztikus gondolatot dédelgettem magamban, hogy amennyiben minél több érdeklődő állampolgár fog megjelenni a nyilvános tárgyalásokon, és végig fogják követni a bizonyítási eljárás folyamatát, akkor szembesülni fognak a bírói döntés nehézségeivel.²⁴

Tévedtem. A nyilvános tárgyaláson való részvétel lehetősége vagy az interneten való követhetőség semmiben sem csökkentette az állampolgárok jogi ismereteinek hiányát. A büntetőjogi felelősség kérdését előre eldöntő, mély érzelmi alapokon nyugvó szilárd hit tényekkel és érvekkel nem ingatható meg. Ezzel a bíró megítélése is borítékolt. Ha a döntése találkozik a szubjektív érzéssel, akkor a „jó bíró” kategóriába sorolódik²⁵, ha nem, akkor ellenkező értelmű minősíté-

²³ http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2012iimod2_2.pdf

²⁴ Itt nem térnek ki a nyilvánosság tájékoztatását szolgáló sajtószabadság, a véleménynyilvánítás joga, a minden embert megillető emberi méltóság (az ártatlanság vélelmének elvé), a személyes adatok védelméhez való jog és a büntetőeljárás eredményes lefolytatásához fűződő társadalmi érdek (Be. 292. § szerint a tanúk kihallgatása alatt a még ki nem hallgatott tanúk nem lehetnek jelen) között húzódó feloldhatatlan ellentmondásokra, mert azok már több fórumon képezték a megvitatás tárgyát, a véleményemet pedig már kifejtettem egy korábbi írásomban.

²⁵ Ez nem az a kategória, amely egyező lenne a „Magnaud, a jó bíró” címkével, hiszen a felmentő ítéletei semmiképpen sem találkoznának a

sével kell szembesülnie. Ezt a függetlensége, méltósága okán egyszerűen csak el szabad viselnie.

Mit is jelent a nyilvánosság alapelve? Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat a bíróság nyilvános tárgyaláson bírálja el. „Nyilvános a főtárgyalás, ha a terem ajtai bezárva nincsenek és a bemenet meg van engedve.”²⁶ Ez tehát alapvető jog, amelyről a kedvezményezettje le is mondhat, hiszen alapvetően az ő érdekeit szolgálja, például ne lehessen olyan bizonyítékot felhasználni ellene, amelynek a beszerzése törvényességi hibában szenved.

A Bp. a nyilvánosság kizárása esetére lehetőséget biztosított a „bizalmi férfiak” jelenlétére. „A főtárgyalás korántsem lesz titkossá azzal, ha mindenik vádlottnak és sértettnek két-két bizalmi férfia van jelen; de ha csak ezek lehetnek hallgatókul jelen, a nyilvánosság kizárása eléri a célját, mert a főtárgyalás nyilvánosságát megfelelően korlátozza.”²⁷ Ezzel vált világossá, hogy miért is nevezzük a Be. 238. §-ának (3) bekezdésében írt személyt „bizalmi személynek”.

Nem tudnék egyetérteni azzal a felvetéssel, hogy a nyilvánosság ok nélküli kizárása ne maradjon abszolút hatályon kívül helyezési ok, mert egyrészt nagyon kevés ügyet érint az eljárás megismétlésének a veszélyével, másrészt biztosan nem lehet jóvátenni másodfokon azt a lehetőséget, hogy a bizonyítási eljárást az érdeklődő állampolgár nyomon követhesse.

Talán ebben az esetben tiszteletben lehetne tartani a jogtörténeti hagyományainkat, mivel azok ésszerű érvekkel nem támadhatók. A Bp. 384. §-ának 7. pontja szerint alaki semmisségi ok volt, ha a nyilvánosságot ok nélkül zárták ki. Ha tehát a nyilvánosságot a bíróság nem zárta ki, habár arra törvényes ok forgott fenn, az nem semmisségi ok.²⁸

Feltétlenül ide kíváncsozik Angyal Pál egyik gondolata. „Mint minden intézménynek, a nyilvánosságnak is vannak *árnyoldalai*, melyek közül néhányat kiemelve, kétségtelen, hogy a publicitás káros erkölcsi mellékhatásokat idéz fel, mert az idegizgalmak után epedő néprétegekben vágyat ébreszt az erkölcsi érzést rontó bűnügyi tárgyalásokon való részvételre s olyanokat is elvon a nemes szórakozásoktól, kiket semmiféle érdek sem fűz az illető üggyhöz.”²⁹

Amennyiben a törvényalkotó valóban túl akar lépni a jelenkor elvárásain és a jövőre nyitó eljárási szabályok megalkotásán is gondolkodik, akkor értelme lenne egy olyan szabály megfogalmazásának, mely szerint a becsületsértés, rágalmazás (lehet még más

ide illő tényállásokat is találni az új Btk.-ban) miatt folyó eljárásban a magánvádló és a vádlott egyező kérelme alapján a nyilvánosságot ki kell zárni (ilyen értelmű rendelkezést tartalmaz a Bp. az 542. § 2. bekezdésében).

Az eljárási garanciák, relatív eljárási szabálysértések

Az alapvető eljárási jogoknak a büntetőeljárás alapvelei között kell megjelenniük. Így a nyilvánosságnak, a közvetlenségnek, a védekezéshez és a hatékony védelemhez való jognak, továbbá a jogorvoslati jognak. Ezek kibontása során dönthető el, hogy az eljárási szabályok megsértése mely esetekben eredményez szűkszerűen hatályon kívül helyezést.

A közvetlenség elve valamikor azt jelentette, hogy a bíróság az ítéletét a tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapította. Ez a szóbeliség háttérbe szorítása ellenére ma sem jelent mást, mint azt, hogy a tényállás megállapítása során csak azokra a bizonyítékokra lehet hivatkozni, csak azokat lehet mérlegre tenni, amelyek szerepeltek a tárgyaláson olyan formában, hogy arra a védelem érdemi reagálásának lehetősége biztosított volt. Mindez természetesen csak úgy értelmezhető, hogy mindezen bizonyítékokat a döntésben résztvevő tanács valamennyi tagja megismerhette.

A személyes védekezéshez való jog egyre inkább csak lehetőség a terhelt számára, egyre több eljárási szabály engedi, hogy a bíróság a távollétében folytassa le az eljárási cselekményeket. Ezzel egyidejűleg fokozni kellett volna a hatékony védelmet.

Az eddig írtakkal kapcsolatban felvetődik, hogy a nyilvánosság ok nélküli kizárásának hivatalbóli vizsgálatának előírása szükségtelen.

A tárgyaláson felvett bizonyítással kapcsolatban leszögezhető, hogy a bizonyíték megszerzése során elkövetett szabálysértés annak a törvényességét érinti, a következmény a kizárás, a fel nem használhatóság.

A jogorvoslati jog akkor töltheti be az alapvető szerepét, ha nem értelmezés kérdése, hogy egyes határozatok (esetenként még az is kérdés, hogy a jogalkotó igényelte-e a döntés határozatként való megjelenítését) ellen van-e helye fellebbezésnek. Az ezzel kapcsolatos felvetésre a legjobb példa a másodfellebbezés, amelynek értelmezése a Legfelsőbb Bíróság közbelépését tette szükségessé az 1/2007. BkV megalkotásával.

A jogorvoslati joggal kapcsolatban egy további kérdés is felvetődik, mégpedig a súlyosítási tilalommal összefüggésben. A Btk. szankciórendszerének megváltozása miatt a vádlott akkor lehet csak tisztában azzal, hogy – legrosszabb esetben – mire számíthat másodfokon, ha van a terhére ügyési fellebbezés, amely konkrétan tartalmazza az ügyész által indítványozott szankció megnevezését. A büntetéseknek már nincs hierarchiája, ezért az enyhítés iránt bejelentett fellebbezés eredménye teljesen képlekeny, kiszámít-

közvélemény jelenkori igényeivel, de talán még a büntető anyagi jogot érintő, Alaptörvénybe foglalt jogelvekkel sem.

„Le bon juge”, Összegyűjtötte és magyarázatokkal ellátta: Leyret Henrik, A francia eredetiből fordította: Dr. Sándor Aladár, 1908. Grill Károly Könyvkiadóvállalata Budapest.

²⁶ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferencz: A bűnvádi perrendtartás magyarázata harmadik kötet, Budapest Grill Károly, cs. és kir. udvari Könyvkereskedése. 1899. 287. oldal.

²⁷ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferencz: i. m. 291. oldal.

²⁸ Balogh Jenő, Edvi Illés Károly, Vargha Ferencz: i. m. 291. oldal.

²⁹ Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve, Budapest az Atheneum irodalmi és nyomdai R.-T. kiadása 1915, 279. oldal.

hatatlan, esetenként hátrányosabb jogkövetkezménnyel járhat.

A védelemhez való jog csak akkor tud érvényre jutni mint az Alaptörvénybe fektetett alkotmányos jog, ha az hatékony, amelynek tartalmát az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéleteiből lehet megismerni. Ebbe a kontextusba nehéz beilleszteni az eljárás egyik fő szereplőjének jogszerű távolmaradását a vis maior esetkörébe szorító 2010. évi CLXXXIII. törvényt, amely emellett elsősorban a meghatalmazott védők távolmaradását szankcionálja, mint ahogyan ez a törvény indoklásából kitűnik.³⁰

A Be. alapvető rendelkezései között szerepel a vádelev, amely a bíróság eljárása megindulásának feltétele, egyben a lefolytatásának a kötelezettségét és annak kereteit is meghatározza. Ezzel szorosan összefügg a Be. 10. §-ában írt alapvetés, amely körülírja, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítása során mi nem tekinthető – felfüggesztésre alapot adó – előzetes kérdésnek.

Talán a vádelvet megelőzően kellene tartalmaznia a Be.-nek, hogy mely esetekben nem indítható büntetőeljárás. Megjegyzendő, hogy a felmentés jogcímeit és az eljárást megszüntető okokat a helyükön (is) egyértelműen fel kellene tüntetni, mivel azok az ügydöntő határozatok tartalmi kellékei még akkor is, ha ezt a Be. 258. §-a nem nevesíti, illetve az eljárási törvény a (nem jogerős) felmentő ítélet tartalmáról egyáltalán nem is szól.

A további alapelvek a tisztességes eljárás követelményével függnek össze, amelynek önmagában való deklarálása ma már nem mellőzhető. Ide kapcsolódik tehát az önvádra kötelezés tilalma, az ártatlanság védelme, a kétséget kizáróan nem bizonyított tény vádlott terhére értékelésének tilalma és az anyanyelv (beszél, ismert) nyelv használatának a joga. Nemzetközi jogi kötelezettségek okán a tájékoztatáshoz való jog is a tisztességes eljárás részét kell, hogy képezze.

Át kell gondolni a tájékoztatási kötelezettség és a funkciómegosztás egymáshoz való viszonyát, például amikor a Be. 57. §-ának (3) bekezdése felveti annak a lehetőségét, hogy a bíróság felhívja az ügyész figyelmét a perindítási jogosultságára. A Be. 287. §-ának (4) és (5) bekezdése kifejezetten relatív eljárási szabálysértést keletkeztet, ha a bíróság nem figyelmezteti az ügyészt az észrevételezési jogára, és e figyelmeztetés,

valamint az arra adott válasz nem kerül jegyzőkönyvezésre.

A garanciális jogok védelméről tehát nem az állam büntető igényének érvényesítője, az ügyész, mint eljárási szereplő tevékenységét szabályozó eszközök között kell gondoskodni.

A garanciális jogok megnyirbálása az utóbbi időkben még az Alkotmánybíróság közbelépését – 166/2011. (XII. 20.) AB határozat – is szükségessé tette. Konkrétan a 2011. július 23. napján beiktatott kiemelt jelentőségű ügyek külön eljárási szabályaira gondolok, amelyeknek a megalkotása nem csak az eljárási törvény viszonylagos koherenciáját bontotta meg, de dogmatikailag is súlyos értelmezhetlenségeket idézett elő, továbbá a nemzetközi jogban elismert alapvető emberi jogokba ütközött. A törvény indoklása sajnos abba a kategóriába tartozott, amelyet Kadlót Erzsébet úgy jellemez (még a hatályba lépést megelőzően megfogalmazottak szerint³¹), hogy „Kétségtelenül megalapozott jogalkalmazói elvárás, hogy a jogalkotó a mindenkor paradigmaváltást a jogszabályban hibátlanul vigye végig, mert – ahogyan több alkotmánybírói döntés fogalmazott – a bíró számára biztosított »rendszerképző jogértelmezésnek is megvannak a határai«. Tudjuk azonban, hogy ez az elvárás egyre ritkábban teljesül, a jogalkotói szándék ma már a törvények silány indoklásaiból sem kutatható – miközben a szerkéreknek haladnia kell, az ügyeket el kell intézni.”

Ugyanez a törvény, a 2011. évi LXXXIX. módosította a Be. 209. §-át, nem titkoltan – az indoklás nevesíti³² – a Legfelsőbb Bíróság 93/2011. BK véleményében kifejtettekkel való egyet nem értés okán. Az Alkotmánybíróság közbelépéséig, néhány hónapig a nyomozási bíró az eljárásában köteles volt figyelemmel lenni a nyomozó hatóság és az ügyész speciális, kizárólag a nyomozás során érvényesíthető nyomozástaktikai szempontjaira, így különösen arra, hogy a gyanúsított és a védő a nyomozás adatait, tényeit és bizonyítékait csak a nyomozásra irányadó szabályok alapján ismerhetik meg.

Ez pontosan ellentétes volt azzal a jogállami megfontolással, amely a nyomozási bírói intézményt létrehozta.

Megjegyzendő, hogy a tájékoztatási kötelezettségről szóló uniós irányelv magyar jogba való átültetése miatt 2014. január 1. napjától módosult a Be. 211. §-a, amely az eddigiekhez képest kiterjeszti – a kényszerintézkedés szükségességének vizsgálata körében – a nyomozási bíró eljárásában a védelem által megismerhető bizonyítékok körét.

Úgy tűnik, hogy azt már maga a jogalkotó ismerte fel, hogy a Be. 85. §-a (4) bekezdésének módosítása nem vállalható fel. Azaz, hogy csak a sértett nyomozati tanúkihallgatásán lehet jelen az érdekében eljáró

³⁰ A törvény a védő kötelezettségeként írja elő, miszerint akadályoztatása esetén köteles helyettesítéséről gondoskodni, valamint ezen kötelezettség elmulasztását megfelelően szankcionálja. A törvény célja ezzel a védők eljárásbeli fegyelmének, tárgyaláson való részvételének „javítása”, az eljárást taktikai szempontból elhúzó magatartásának megakadályozása céljából. További indoklás a 128. és 131. §-nál.

A 149. §-hoz fűzött indoklás még tovább megy: A hatályos szabályozás lehetőséget biztosít arra, hogy amennyiben a védő a tárgyaláson nem jelenik meg és a bíróság által kirendelt védő nem tud a tárgyalásra felkészülni, a tárgyalást el lehessen halasztani. Az eljárások elhúzódnásának megakadályozása érdekében a törvény ezt a lehetőséget megszünteti.

A bíróság által helyettesítésre kijelölt vagy kirendelt védő rövid felkészülési időt követően a bizonyítási eljárásban el tudja látni a védelmet. A tárgyalás csak perbeszédre, és csak a vádlott vagy az új védő kérelmére napolható el.

³¹ I. m. 32. oldal.

³² „Szükséges elkerülni annak lehetőségét, hogy a nyomozási bíró eljárása során a terhelt és védője – a 93/2011. BK véleményben rögzített értelmezés alapján – olyan információk birtokába jusson, melyeket a nyomozás szabályai szerint még nem ismerhetnének meg.”

ügyvéd. Ez a sértettek jogainak védelme okán nem változtat a lényegen, de amennyiben azokat a tanúkat érintik – mint ismerjük tapasztalati tényekből –, akiknek a tanúvallomása (igazmondási kötelezettség) alapján akarják megalapozni az ellenük emelt vádat, feltétlenül a tisztességes eljárás elvébe ütközik, különösen, ha még a megfelelő jogi segítséget is megvonják tőlük. A 2012. január 1. napjával keletkezett módosítás 2014. január 1. napjáig volt hatályban.

Kevesebb relatív eljárási szabálysértést fedezhetne fel és tehetne szóvá a másodfokú bíróság (véleményem szerint ezek mindegyikével nem is kellene terhelni a másodfokú határozatot), ha a Be. 288. és 289. §-ában a vádlott tárgyalási kihallgatásáról szóló szabályok egyértelműbbek és a 117. §-ában írtakkal koherensebbek lennének. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a vádlott semmilyen nyilatkozata nem vehető figyelembe bizonyítékként, amíg a hallgatás jogára nem figyelmeztetik. Így a Be. rendszere szerint tett büntetőjogi felelősségét elismerő nyilatkozata enyhítő körülményként nem értékelhető. A cizellált kifejezés helyett nyugodtan vissza lehetne térni a régi, mindenki által világosan érthető kérdésre: „elismeri-e a bűnösségét, bűnösnek érzi-e magát?”. A Be. 288. §-a (3) bekezdésében írtaknak a gyakorlatban semmi jelentősége nincs. Mit jelent az a kérdés, hogy a vádlott megértette-e a vádat? Ha azt válaszolja, hogy nem, az semmi mást nem jelent, mint, hogy nem ért vele egyet. Ekkor a tanács elnöke pontosan mit magyaráz meg? Azt, hogy az ügyész miért akarja az ő megbüntetését.

Kötelező a vádlottnak lehetőséget adni arra, hogy kifejtse a váddal kapcsolatos álláspontját. Felhasználni (a gyakorlatban nem talákoztam olyan esettel, amikor a terhelt élt ezzel a jogával) azonban még arra sem lehet, hogy a védekezésének az irányát rögzítse a bíróság az ítéletben, hiszen ekkor még nem figyelmeztették a hallgatás jogára.

A Be. 85. §-ának (3) bekezdése is megért már néhány változást, az utolsó, a 2013. július 1. napjától hatályos szöveg sem tűnik szerencsésebbnek. A Btk. egy újabb különös részi tényállása, a 277. § indította a jogalkotót arra, hogy a tanúvallomás jogosulatlan megtagadásának büntetőjogi fenyegetettségét is a figyelmeztetések körébe iktassa. A kihallgatást végző tanács elnöke nem mondhat ilyet a mentességi jog jogosultságának, aki nem él e jogával, de bármikor megteheti. Fel sem merülhet ugyanis a megtagadás jogtalansága. Véleményem szerint, amíg fel sem merül a vallomás jogtalan megtagadása, addig nem kellene a tanúskodni köteles [Be. 79. § (2) bekezdés] állampolgárokat oktalanul fenyegetni.

Talán megjegyzést sem érdemel, hogy már olyan relatív eljárási szabálysértés felemlítésével is találkozom másodfokú határozatban, amely szóvá teszi a figyelmeztetés pontatlanságát: a vallomás jogosulatlan megtagadása nem szabadságvesztéssel, hanem elzárással büntetendő.

A szükségtelen eljárási szabályoknak még a felsorolására sincs itt lehetőség, de az már a nevetségesség

határát súrolja, hogy a jegyzőkönyv „minták” használata miatt a tanács elnöke akkor is figyelmezteti a csend és rend megtartására és a rendzavarás következményeire a hallgatóságot, ha a tárgyalóteremben egyetlen „hallgatóság” sincs jelen.

Harmadfokú eljárás

Álláspontom szerint a lehetőségek szűkítése és egyértelműbb szabályozása szükséges.

Bizonyos mértékig jelenleg is korlátozott a másodfellebbezés lehetősége: relatív eljárási szabálysértések miatt (azok akár az elsőfokú bizonyítást, akár a másodfokú eljárást érintették) eredményesen nem lehet támadni a másodfokú bíróság döntését, és pusztán az indokolás ellen sem megengedett a rendes másod-jogorvoslat.

Ez utóbbinak az a következménye, hogy teljes felmentés esetén a vádlottnak és a védőnek nincs fellebbezési joga, mert csak a felmentés jogcímét támadhatnák, amely az indokolásba tartozó. Az ügyész fellebbezése is kizárt, ha az nem az elítélést szorgalmazza, hanem más felmentési ok jogi indokait fogalmazza meg.

Nincs helye fellebbezésnek a felmentés helyett eljárást megszüntető, vagy eljárást megszüntető helyett felmentő határozat, rendelkezés ellen.

Akkor sem kerül sor a harmadfokú eljárás érdemi lefolytatására – bár formálisan megnyílt a másodfellebbezés lehetősége –, ha a másodfokú bíróság tévesen hozott felmentő rendelkezést, mert a cselekmények alaki halmazatban vannak, amely csak látszólagos, azaz minősítési kérdésről van szó. A másodfokú bíróság dogmatikai tévedése a másodfellebbezés elutasítását vonja maga után a kialakult és megalapozott érveléssel alátámasztott bírói gyakorlat szerint. Ezt a problémát azonban a tisztességes eljárás elve mentén meg kellene oldani.

Csak akkor nincs helye fellebbezésnek az eljárást megszüntető végzés ellen vagy az ilyen rendelkezés okán, ha az ügyész – a vádmonopólium birtokosa – a vádat elejtette. Fellebbezési jogot kell biztosítani akkor is, ha a másodfokú bíróság a vádlott halála miatt szünteti meg az eljárást. Ez rosszul hangzik ugyan, de történhet tévedés, amelynek a korrigálására talán létre lehetne hozni egy különleges eljárást, amellyel a bíróság a saját hatáskörében hatályon kívül helyezhetné a végzését a szinte elképzelhetetlenül minimális esetek megoldásaként, szemben a harmadfok biztosításával.

A bírói kar jelentős része – magamat is beleértve – nem ért egyet azzal, hogy a többrendbeli halmazatot alkotó bűncselekmények közül egy lopás vétség miatti felmentés, vagy magánokirat-hamisítás miatti eljárás megszüntetés megalapozza a harmadfokú eljárás lehetőségét és a teljes körű felülbírálat kötelezettségét. A vádlotti és védői fellebbezés az indokolásba tartozó jogcímet nem támadhatja, azaz csak a többi bűncselekmény kétszeres felülbírálatát kérhetik, amely bűncselekményekben már két fokon megállapították a büntetőjogi felelősséget. Ilyen lehetőség sincs annak

a bűnös vádlottnak, akinek egyszerűen csak helybenhagyták vagy megváltoztatták a büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletét. Ezzel természetesen nem szeretném azt sugallni, hogy minden bűnösséget helybenhagyó másodfokú ítélet ellen legyen helye fellebbezésnek.

Az időbeli hatály vizsgálata okán még nagyon sokáig lesznek részben felmentő ítéletek és teljesen felesleges harmadfokok.

További megállapítás, hogy a harmadfok lehetősége óta nem élő szabálya a Be.-nek a 377. §-a, mely szerint a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az eljárást megszünteti az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vádlott felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége.

Néhány, a részleteket illető szabályozással kapcsolatos felvetést is érdemes megismerni.

A büntetőeljárás célja

A büntető eljárási jog szerepét szükséges lenne meghatározni, az alaki büntetőjog „ugy viszonylik az anyagi büntetőjoghoz, mint a tett az akarathoz: eszköze és biztosítéka az anyagi Btk.-ben kifejezett akarat megvalósításának”³³

Juhász Andor ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Az eljárási szabályzat sohasem öncél, hanem csak jelzője az anyagi igazsághoz vezető legközvetlenebb útnak”³⁴

Megfontolandónak tartom tehát – más bírók által is kifejtetteknek megfelelően – a törvény céljának lefektetését, ahogyan ezt az 1973. évi I. törvény megtette:

1. § E törvény célja az, hogy a büntetőeljárás szabályozásával, a törvényességnek megfelelően biztosítsa a bűncselekmények felderítését, a Magyar Köztársaság büntetőtörvényeinek alkalmazását.

Az eljáró bíróság legitimitációja

Értelemszerűen a bíróság valamiféle társadalmi felhatalmazás alapján dönt a vitás kérdésekben a társadalmi felhatalmazással rendelkező törvényhozó hatalomtól származó törvények alkalmazásával, és ugyanígy, amikor az állam a büntető hatalmát érvényesíti. Ennek a felhatalmazásnak a kinyilvánítása azonban jó ideje hiányzik [a Be. hatályon kívül helyezett 257. §-ának (2) bekezdése, amelyre változatlanul hivatkozik a 258. § (1) bekezdésének a) pontja], szemben az azt megelőző időszakokkal.

A bíróság, a bíró nem a saját nevében hoz ítéletet, mert ő is csak egy állampolgár, aki nem vindikálhatja magának azt a jogot, hogy döntsön más állampolgárok vitás kérdéseiben, vagy büntető szankciókat alkalmazzon, melyeket az államhatalom ki fog kényszeríteni,

végre fog hajtani. A valamennyi állampolgárhoz képest – ha az őskori önbíráskodást nem ismerjük el, a civilizáció vívmányait magunkénak tekintve – egyesek gyakorolhatnak valamiféle döntési jogkört, akkor ezeket az embereket fel kell hatalmazni erre.

Az évszázadok során fokozatosan ismerték fel, hogy a bíráskodás jogát a közjogi méltóságok kezéből a szakértelemmel rendelkező jogtudósok kezébe kell helyezni, miután a szokásjogot az írott jog váltotta fel.

Montesquieu állította fel az államhatalmak megosztásának tanát. „A mai jogállamban az államfő tényleg – az államhatalmak megosztása követelményének megfelelően – nem bíráskodik személyesen, hanem a törvényes bíróságok útján, a tétéles jog rendelése szerint, melyre esküt tesz.”³⁵

A Bp. 327. §-a értelmében: Az ítéletnek tartalmaznia kell:

1. annak kijelentését, hogy ő Felsége a király nevében van hozva;

Az ítélet alaki kellékei ugyan nem egyformán fontosak, de „az Ő Felségére való hivatkozásnak a hiánya [...] semmisségi okul szolgál”³⁶

Az 1930. évi XXXIV. törvénycikk 1. §-a szerint: A bírói hatalmat az állami bíróságok a Magyar Szent Korona nevében gyakorolják.

A Be. 257. §-a (2) bekezdésének hatályon kívül helyezéséig mindvégig, folyamatosan meg volt határozva a bíróság legitimitációja, a tény miatt szükségtelennek tartom ezek megjelenítésével terhelni az írást (időszakonként változott, hogy kinek a nevében járt el a bíróság).

A hatályon kívül helyezést követően felmerült, hogy „Magyarország nevében!” kell ítéletet hirdetnünk, hiszen logikusan a Magyar Köztársaság törvényileg Magyarországra cserélése ezt a képzetet vetítette elő. Ilyen módosítás azonban nem történt a Be. 257. §-ának (2) bekezdését illetően, holott továbbra is él az a törvényi kötelezettség, hogy az ügydöntő határozat ezzel a (valamiféle) kijelentéssel kezdődik.

Az Alaptörvényből többféle megoldás is levezethető: A) és B) cikk. Hazánk neve Magyarország. Magyarország államformája köztársaság. A közhatalom forrása a nép.

Ezen kinyilvánításokból akár háromféle felhatalmazás is megfogalmazható lenne: Magyarország nevében, Magyarország Köztársasága nevében, a Nép nevében!

Ausztriában például a bíróságon a Nép nevében hirdetnek ítéletet.

Hatáskör, összeférhetetlenségi (együttalkalmazási), kizárási okok, illetékesség

„Akinek bizonyos bűncselekmény és bizonyos terhelt ügyében megalapozott igazságszolgáltatási joga van,

³³ Vámbéry Ruzstem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve 3. oldal, 1916. Grill Károly Könyvkiadóvállalata.

³⁴ Dr. Csánk Béla: A bírói függetlenség hazánkban és a külföldön 177. oldal Budapest, 1942. Urbányi István Könyvnyomdai Műintézete.

³⁵ Dr. Csánk Béla: A bírói függetlenség hazánkban és a külföldön Budapest, 1942. Urbányi István Könyvnyomdai Műintézete 5–6. oldal.

³⁶ Vámbéry Ruzstem: i. m. 265. oldal.

azt mondjuk illetékes (hatáskörrel bírő) büntetőbírónak. Az ítékezés joga ugyanis csak akkor tartozik a bíróra, ha illetékessége mind az ügyre, mind a személyre kiterjed.³⁷

Nincs szükség arra, hogy a saját szavaimmal fogalmazzam meg egy büntető eljárási törvény szükséges szerkezeti és tartalmi elemeit – mely hatóságok milyen eljárási cselekményeket végezhetnek, mely garanciális szabályokat kell betartaniuk (pl. a nemzetközi jog elismert normái alapján) a bűncselekmények felderítése során, valamint a kétséget kizáróan bűncselekményt elkövetővel szemben a társadalom védelme érdekében hogyan gyakorolhatják a civilizált társadalom által felhatalmazott állam büntető hatalmát, vagy ennek szükségessége hiányában a sértettekét –, mert ezt már leírták. „[...] az alaki büntetőjog ellenben – melynek bevett neve: büntetőeljárás – egyfelől a büntetőhatalom gyakorlására jogosított hatóságok szervezetét, másfelől a büntetőhatalom érvényesítésének módját szabályozó jogtételek összessége.”³⁸

Véleményem szerint nem maradhat ki a kódexből, hogy mely hatóságok, milyen szervezeti felépítésben járhatnak el az egyes büntetőügyekben, mely utóbbi a hatáskört jelenti.

Mindezek előrevetítését az indokolja, hogy a hatásköri szabályok külön törvényben (szervezeti) való meghatározása merült fel, amely a kizárási okokat is tartalmazná.

A Bp. 14. §-a értelmében a büntető bíróságok hatáskörét külön törvény határozza meg. A bírák, jegyzőkönyvvezetők és a királyi ügyész kizárására vonatkozó szabályokat azonban a Bp. 64–76. §-ai tartalmazták, lényegét tekintve a jelenlegi Be. 20–27. §-aiban, valamint 31–34. §-aiban foglaltaknak megfelelően. A hatásköri szabályokat végül a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897. évi XXXIV. törvénycikk kodifikálta.

Jelenleg is gondolkodás tárgyát képezi a hasonló törvényalkotási megoldás, melynek indokaként elhangzott, hogy a hatásköri szabályok módosításai miatt az eljárási törvényt ne érintse a jogalkotás. Véleményem szerint azonban amennyiben a legújabb Btk.-t mint ultima ratiót a jövőben nem érinti gyakori változás új különös részi tényállások megalkotásával, úgy jól átgondoltan – a változtatás szükségességének veszélye nélkül – a hatásköri szabályok is az eljárási törvénybe iktathatók. Talán nem okatlan az új igazságügyi miniszter, dr. Trócsányi László ígéretét idézni, mely szerint minőségi jogalkotás fog következni.

A koherencia minimális feltételének tekintem azonban a külön eljárású beiktatott kiemelt jelentőségű ügyek eljárási szabályainak megszüntetését, amelyek – már mindenki által elismerten – nem váltották be a hozzá fűzött reményeket.

Megfontolandónak tartom az összeférhetlenségi, együttalkalmazási és kizárási okok összehangolását, lényegét tekintve a kizárási okok kiterjesztését³⁹.

Az illetékességi szabályokról kevés szó esik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a „fiatalkorúakat” (különösen a büntethetőségi korhatár leszállítása miatt), valamint a közlekedési ügyeket érintő változások nem eredményezték a kívánt eljárás-gyorsítási igény teljesülését, a szakmai színvonalat viszont a kötelező képzések sem tudták a minimális elvárásoknak megfelelővé tenni. A közlekedési ügyekben a bírák szakosodása, szakjogász plusz képzettsége, a fiatalkorúak ügyeiben az empatikus elkötelezettség, a tapasztalati úton megszerzett pszichológiai és szociológiai ismeretek, a fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó szakemberek kommunikációja biztosított egy viszonylag magas szintű jogegységet a joghátrányok alkalmazását illetően is. Mindezekre tekintettel a székhelyi járásbíróóságok kizárólagos illetékességét visszaállítanám a fiatalkorúak ügyeiben, ha már a fiatalkorúk külön bíróságának alapítása fel sem vetődik, szemben a jogtörténeti múltunkkal.⁴⁰

Még azt az eleve elvetésre rendelt ötletet is felvetném, hogy az ittas járművezetések is tartozzanak a közlekedési ügyekben kizárólagos illetékességgel bíró székhelyi járásbíróóságokhoz, hiszen ez utóbbi ügycsoportban leginkább ez tudná biztosítani a minél egységesebb büntetés-kiszabási gyakorlatot.

Az illetékesség kapcsán itt most nem térnék ki a törvényes bíróhoz való jogra, a 36/2013. (XII. 5.) AB határozat elemzésére, mert ez a bírói függetlenséggel szorosabb összefüggéseket mutat.

Azok az ötletek azonban, melyek szerint ismét felmerülhet az ügyész joga arra, hogy ott emeljen vádat, ahol – megítélése szerint – a bizonyítékok nagyobb része rendelkezésre áll (költségkímélés okán), vagy a bírói szervezet ügyességgel kötetendő együttműködési megállapodása a járásbíróóságok illetékességének meghatározását illetően, biztosan alkotmányossági aggályokat vetnének fel.

Tisztán és világosan megfogalmazást nyert az illetékesség mibenléte 100 évvel ezelőtt.

„Joga és kötelessége a büntető bíróságnak, hogy más azonos hatáskörű bíróság kizárásával valamely adott ügyben eljárjon. Hogy az egyenlő hatáskörű bíróságok közül valamely konkrét esetben melyik jár el, azt [...] az illetékességi szabályok állapítják meg. Ezek a szabályok egyszersmind bitositékot nyújtanak az igazságügyi igazgatás önkényével szemben, hogy valamely ügyet politikai tekintetektől ki ne vonasson a számára esetleg kényelmetlen bíróság ítélezése alól.”⁴¹

³⁷ Vuchetich Máttyás: A magyar büntetőjog rendszere, II. könyv Gyakorlati büntetőjog, Budán, a Magyar Királyi Egyetem Nyomdájában, 1819. Fordította: Dr. Király Tibor, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007. 49. oldal.

³⁸ Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve 6. oldal, 1909. Budapest az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. kiadása.

³⁹ Szlovákia: A bíróság egy nagy rokonság címmel jelent meg cikk a MABIE honlapján <http://www.mabie.hu/node/2332>.

⁴⁰ 1913. évi VII. törvénycikk.

⁴¹ Vámbéry Rusztem A bűnvádi perrendtartás tankönyve, 1916. Grill Károly Könyvkiadóvállalata 85. oldal.

A sértettek jogainak fokozottabb védelme

Ebben a tárgykörben semmilyen konkrét, új koncepcionális irány megfogalmazásával nem találkozunk. Oda kell azonban figyelni a jogtudomány prominens képviselőjének a véleményére, amikor a terhelték garanciális jogait, és az előzetes letartóztatás, valamint a tanúvédelem összefüggéseit taglalja. Bencze Máttyás idéz Pokol Béla parlamenti felszólalásából.⁴² „Az ártatlanság vélelme az a jogelv, amelynek végletekig feszítése senkit nem engedne bezárni, mielőtt nincs jogerős ítélet, és minél inkább érvényesülni tud ez, annál inkább növekszik a tanúvédelem szükséglete. Ezt a fejtegetést csak azért említem, mert a hazai politikai életben is vannak olyan jogpolitikai csoportok, akik folyamatosan sürgetik az előzetes letartóztatás további radikális szűkítését. Itt most a másik oldal tárul a szemünk elé, a tanúk és az áldozatok kiszolgáltatottsága, de ezen túl a társadalom nagy részének potenciális áldozattá válása is ennek a következménye.”

„Tudniillik, minél szűkebb körre szorul vissza az előzetes letartóztatás lehetősége – mint ahogy nálunk is látható volt ez az elmúlt tíz évben az összes bűncselekmény elkövetőinek arányában –, és akár nagyon komoly bűncselekmény-elkövetők is szabadlábon maradhatnak a jogerős elítélésig, annál inkább szükség van a tanúvédelemre. Tudom persze, egy sor más további komponens is belejátszik ebbe, de azért a bűnelkövetők szabad mozgása és a szabadsága az egész eljárás folyamán, ami az előzetes letartóztatás visszahívásával függ össze, nagymértékben összefügg a tanúvédelem szükségletével.”

Nehezen egyeztethető össze a sértettek jogainak minél magasabb szintű elismerésének deklarálásával az a jogalkotási ötlet, hogy több vádlottas, sokcselekményes ügyben – a költséghatékonyság előtérbe helyezése okán – a sértettek részére csak az ítélet rendelkező részét kelljen kézbesíteni. Ezt követően belépne egy jogvesztő határidő, 5 nap, amely idő alatt a sértett kérhetné a teljes ítélet kézbesítését. Az 5 nap egyébként sem koherens azokkal a határidőkkel, melyek jogot keletkeztetnek. Ez az ötlet nem lehet végig gondolt, mert az ítélet rendelkező részéből sok esetben a sértett azt sem tudhatja meg, hogy az ő sérelmére megvalósult bűncselekményt kik követték el, így nincs meg az érzelmi elégtétel, és nem lehet elégedett a büntető igazságszolgáltatással sem. Az ilyen ügyekben a sértett még a tanúkénti kihallgatása során sem fogja megtudni, hogy kiknek a büntetéseire figyeljen az ítélet rendelkező részéből, hiszen több eljárási szabály is lehetővé teszi, hogy a tárgyalásra ta-

núként meg se idézzék [Be. 217. § (3) bekezdés h) pont], továbbá a nyomozás során se hallgassák ki a Be. 181. §-ának (3) bekezdésének alkalmazásával.

Az előzetes letartóztatás

Más hivatásrendek képviselőit hallva ugyanaz a dilemma merül fel, mint az egyes ügyekben e kényszerintézkedés fenntartása vagy megszüntetése kérdésében, amikor az ügyész és a védő érvelését olvassuk. Különbőség van a nyomozati szakban elrendelt és meghosszabbított, illetve a vád beérkezését követően fenntartott előzetes letartóztatás között. Az első esetben a bíró sem rendelkezik elegendő és mindenre kiterjedő információval a nyomozás állását illetően, a perbíró-ságra érkező ügyben legtöbb esetben pusztán a várható büntetés nagysága vetíti előre azt a félelmet, hogy a vádlott megszökik, elrejtőzik. Ha nincs egzisztenciája akkor azért, ha van, akkor a lehetőség fokozott. Az óvadék jogintézménye a magyar joggyakorlatban ez esetre sem vált be, idegen test az eljárásjogban.

Mégsem értenék egyet azzal, hogy nyomozati szakban e kényszerintézkedés alkalmazása kerüljön vissza az ügy teljes ismeretével rendelkező ügyész kezébe, nem csak azért, mert ez nemzetközi jogi normába ütközne, hiszen szabadságelvonással járó kényszerintézkedést, szankciót csak bíró alkalmazhat.

Elhangzott, hogy a Be. 129. §-ával kapcsolatban a bírói gyakorlat a nyelvtani értelmezés szintjén maradt, ezért az új törvényben legyenek egyértelműen megfogalmazva az előzetes letartóztatás elrendelésének okai, és mérlegelési lehetősége ne legyen a bíróság-nak.⁴³ Ez utóbbi felvetést talán az előadó sem gondolta eléggé végig.

Megkezdett bűncselekmény befejezésének a veszélye indokolhatja az előzetes letartóztatást, továbbá a tanúk megfélemlítésének a veszélye, mert ez utóbbi a sértettek fokozott védelmét szolgálná, valamint a tanúskodástól féltő állampolgárokét. Az egyértelmű, hogy a gyanúsítottak összebeszélésének a lehetősége nem előzetes letartóztatási ok, mert ezáltal a szabad védekezésükhöz való joguk sérülne, és nem gátolhatja a bíróság bizonyítékokat értékelő tevékenységét, ha a vádlottak egyeztetik a védekezésüket.

Kérdés, hogy az újabb (szabadságvesztéssel fenyegetett, a Btk.-ban minden bűncselekmény ilyen, kivéve a 13 elzárással büntetendő) bűncselekmény elkövetésének a feltételezése, a bűnismétlés veszélye milyen érdeket szolgál. A leendő sértett érdekét minden bizonnyal, azonban újabb büntetőeljárás megindulása esetén egy objektív előzetes letartóztatási ok lépne előtérbe.

Végezetül a szökés, elrejtőzés veszélye több szempontból sem releváns – kivéve a közvélemény reagálásától való félelmet –, különösen nem, ha az erre ala-

⁴² Dr. Bencze Máttyás PhD egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogbölcseleti és Jogsociológiai Tanszék, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, tudományos munkatárs, Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbírószak gyakorlatában, kézirat 2–3. oldal.

http://jog.unideb.hu/documents/tanszkek/jogbolcseleti/publikcik/artatlansag_veleme_a_gyakorlatban.pdf

⁴³ Dr. Szabó Krisztián DEJK adjunktus, ügyvéd, A nyelvtani értelmezés jelentősége a büntetőeljárás kodifikáció során „Útban a bírói meggyőződés felé A készülő új büntetőeljárás törvény kodifikációja” című tudományos konferencián elhangzott előadás.

pozott kényszerintézkedés az eljárási cselekményeken való részvételt biztosítaná. Az eljárási cselekményeken nem kötelező részt venni, erre számtalan eljárásjogi lehetőség keletkezett [Be. 279. § (3) bekezdés, XXV. Fejezet] az idők folyamán az eljárás gyorsítása, egyszerűsítése jegyében. Pontosán milyen jelentősége van a terhelt kötelező, kikényszerített jelenlétének a tárgyaláson, ha nem tesz vallomást, nem él az észrevételezési, kérdezési jogával, a szakvélemények és a tárgyalási jegyzőkönyvek másolatának kikérése után írásbeli védekezést terjeszt elő?

A társadalom azon elvárása, hogy a vád alá helyezett személy töltsen le a törvényszabta büntetés lehetőség szerinti legmagasabb mértékét, ma már a nemzetközi bűnügyi együttműködés magas színvonala miatt a legtöbb esetben biztosított.

Ülnökök, laikus személyek közreműködése

Szóba került, hogy az ülnökök részvételét a fiatalok külön eljárására és a katonai külön eljárásra kellene korlátozni.

A demokrácia alapvető követelményei közé tartozik, hogy a nép közvetlenül vegyen részt az igazságszolgáltatásban és józan életfelfogásával, valamint természetes igazságérzetével kiegészítse a hivatásos bírói elem által képviselt jogászai szakképzettséget. Csak így biztosítható az a fontos érdek, amely megkívánja, hogy az igazságszolgáltatás sohase szakadjon el a helyes társadalmi felfogástól, hanem hűséges kifejezője legyen a nép meggyőződésének. A jogászilag képzett és a nem jogászai elemnek az igazságszolgáltatásban való harmonikus együttműködése a bíróság tekintélyének is javára szolgál, amennyiben közelebb hozván a bíróságot a néphez, fokozza a bíróság iránti bizalmat és megbecsülést, amely a demokratikus értelemben vett bírói tekintély nélkülözhetetlen feltétele.⁴⁴

A most idézettek idejétmúltak lehet tekinteni, s talán nem is hivatkozható, azonban a jogtörténetünk részét képezi.

A laikus személyek részvétele a büntető bírászkodásban leginkább az esküdtbíráskodást jelenti a magyar bírósági eljárással nem szembesült állampolgárok ismereteiben. Az esküdtbíráskodás jogintézménye azonban a magyar jogrendszerbe nem tudott beékelődni, pusztán rövid ideig működött, és csak egyes bűncselekmények esetén. A mai napig nem világos az állampolgárok számára – a jogi ismeretek hiányában, amelyeket nem a bíróság tekintélyének növelésére törekvő bíráknak kellene közvetíteniük –, hogy hány nem jogász végzettségű személy vesz részt az egyes ügyek eldöntésében. A tárgyalótermen kívül szerzett ismereteim miatt sem lennének ellene a laikus bírák jogintézménye megszüntetésének a két külön eljárás kivételével, amelyekben viszont jelentősége lehet a laikus bírósági részvételének a katonai, speciális életviszonyok miatt, illetve

a gyermek- és fiatalkorúak elleni eljárásban az empátia és az élettapasztalat, valamint a pedagógiai ismeretek miatt.

A terhelt részvétele a másodfokú eljárásban

Nem vetne fel alkotmányossági aggályokat, ha a másodfokú nyilvános ülésre és a tárgyalásra nem kellene minden esetben idézni a vádlottat. Az idézéssel szembeni mulasztást ugyanis a Be. 69. §-a kivételt nem tűrően szankcionálja. Amennyiben nem kötelező a vádlott részvétele a másodfokú eljárási cselekményen, akkor nem kellene idézni, hanem értesíteni, hogy lehetősége legyen gyakorolni a nyilvános tárgyaláshoz való alkotmányos jogát. Idézés kibocsátására csak akkor kerüljön sor, ha a vádlott terhére fellebbezést jelentettek be, vagy a bíróság bizonyítás felvételét rendelte el. Ha a vádlott szabályszerű idézésre nem jelenik meg, az elővezetése rendelhető el, kivéve, ha az idézés konkrét okának ismeretében bejelenti, hogy nem kíván részt venni az eljárási cselekményen. Mindez megfelelne a tisztességes eljárás elvének.

Különleges eljárások

A büntetőeljárás törvény „karcsúsításának” igénye okán felmerült, hogy a perbíróság jogerős döntését követő, reparáló eljárásokat ne tartalmazza az új Be. Miután ezek javarésze már korábban átkerült a Bv. törvénybe, ezért értelmetlen lenne ezzel vitatkozni. Azt azonban szükségesnek tartom leszögezni, hogy az ítélkező bíróság kompetenciájába tartozó döntéseket, rendelkezéseket nem a büntetés-végrehajtási törvénynek kellene tartalmaznia. Az eljárási törvényben kellene minden olyan szabályt megjeleníteni, amiben való döntés a perbíróságra tartozik: nyomban bejelentett halasztás vagy részletfizetés iránti kérelem.

Az összbüntetés – bírói mérlegelést már alig engedő – új szabályai miatt a döntést a büntetés-végrehajtási bírósághoz kellene tenni, és az alapul szolgáló anyagi jogi szabályoknak sincs helye a Btk.-ban.

Ezzel szemben nehéz elfogadni az anyagi jogi szabályok megnyirbálását, bár ez előrevetíti, hogy a jogalkalmazók felvetéseinek az eljárási kódex megalkotásának folyamatában sem lesz eredménye. Az ítélet rendelkező része csak az eljárási törvényben foglaltaknak megfelelően tartalmazhatja az anyagi jogi törvényben írtakat. Egyes szabályok a büntetőjogi szankciókat illetően azonban a jogalkotói koncepció miatt átkerültek a büntetés-végrehajtási törvénybe, amelyek a normái nyilván nem jelenhetnek meg a büntetőjogi felelősségről döntő ítélet rendelkező részében.

„A vádlottnak elítélése esetében az ítélet rendelkező részének még fel kell ölelnie: [...] d) pénzbüntetés megállapítása esetében intézkedést az iránt, hogy a büntetést, ha be nem hajtható, mily nemű és tartamu sza-

⁴⁴ 1949. évi XI. törvény indokolása.

badságvesztés-büntetésre kell átváltoztatni”.⁴⁵ Ekkor még nem volt közérdekű munka szankció, amelyre a jelenben szintén érvényesek az eddig írtak.

Jogerő, záradék

A jogerő biztosítja a jogrend stabilitását, az állami akarat, a törvények érvényesítését. Ha a bíróságok büntető ítéleteit korlátlanul kétségbe lehetne vonni, az aláásná a törvények, az állami akarat érvényesítését, és a jogbiztonságba vetett bizalmat, és kétségessé tenné az állami szervek eljárásának értelmét.⁴⁶

Az ítéletábla büntető kollégiumában újra és újra felkorbácsolódott a vita, hogy mely határozatokat kell jogerősíteni. Ez vezette Elek Balázst a jogerőről szóló munkájának megalkotására.⁴⁷ Ebből meggyőződtem arról, hogy a jogerő fogalma a jogirodalomban, jogelméleti síkon sincs meghatározva, egyértelműsítve, ezért továbbra is a gyakorlati megfontolásaim mentén gondolkodhatok.

Az ügydöntő – bűnösséget megállapító, felmentő ítélet, s az eljárást megszüntető végzés (kivéve, ha az ügyész a vádat elejtette, s pótmagánvádnak nincs helye) – határozat jogerősítése (jogerőt megállapító záradékkal ellátása) tárgyában viszonylag egységes gyakorlattal lehet találkozni, figyelemmel arra, hogy a lényegét illetően az 1973. évi I. törvény, a régi Be. is ugyanilyen értelmű szabályozást tartalmazott.

A kivételként említett ügyészi vádelejtés esetén nem merül fel a végzés jogerősítése, mert a Be. 332. §-a (1) bekezdésének e) pontja szerinti eljárást megszüntető ok esetén a Be. 346. §-a (5) bekezdésének a) pontja a fellebbezési jogot kizárja. Ekkor a rendelkező résznek kell tartalmaznia, hogy a végzés ellen nincs helye fellebbezésnek.

A Be. 588. §-ának (2), (3) és (4) bekezdése arról szól, hogy az ítéletek első, második- és harmadfokon mikor emelkednek jogerőre. Itt a záradék szót nem említi a jogalkotó. Az (5) és (6) bekezdés tartalmazza, hogy a jogerőt a tanács elnöke (ez legalább egyértelmű) záradékkal tanúsítja. A nyelvtani értelmezés szerint ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a „záradék” szót is fel kell tüntetni a megállapítás előtt. A záradék szó nyilván azt jelenti, hogy egy befejezett dolog után teszék még oda valamit, azaz az írásba foglalt, keltezett, aláírt, tehát végérvényesen lezárt határozat után.

A záradék szó nem szerepel minden jogerőt kimondó megállapítás előtt. A gyakorlat természetesen nem csak ebben nem egységes. Megjegyzést érdemel, hogy szükséges volt, hogy a Legfelsőbb Bíróság kollégiumi véleményt⁴⁸ alkosson a harmadfokú határozat záradékának tartalmáról.

⁴⁵ Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve 1916. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 264. oldal.

⁴⁶ Elek Balázs hivatkozta Király Tibortól: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, 2000, 494–498. o.

⁴⁷ Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke Debrecen, 2012.

⁴⁸ BKv. 62.

Zavaró, és számomra értelmezhetetlen a Be. 281. §-a (9) bekezdésének a szövege, mely szerint – a törvényben írt esetekben – az ügydöntő határozatot a vádlott, védő távollétében is ki lehet hirdetni, s a határozatot – a fellebbezési jogára (324–325. §) vonatkozó rendelkező részi záradék feltüntetése mellett – kézbesítés útján kell közölni. Nem érthető, hogy a rendelkező részbe hogyan kerül záradék.

A jogerő és a végrehajthatóság fogalma több okból sem köthető össze, és azt a jogalkotó is külön kezeli álláspontom szerint. A felmentő ítéletnek nincs végrehajtható része (kivéve, ha egyúttal kényszergyógykezelés elrendelésére kerül sor), a jogerőre emelkedése azonban res iudicata-t teremt.

A nem ügydöntő végzések általában előzetesen végrehajthatók, a jogerő bejárása nélkül, de például a zár alá vétel és a rendbírság esetében a fellebbezésnek halasztó hatálya van, a végrehajthatóság feltétele a jogerő beállta, amit ennek folytán meg is kell állapítani.

Vannak olyan végzések, amelyek ellen a fellebbezést a törvény kizárja, más jogorvoslattal támadható, ilyen esetben a rendelkező rész tartalmazza, hogy nincs helye fellebbezésnek (bíró kizárása, tárgyalás mellőzéseivel hozott végzés), a záradék szükségessége fel sem merül.

A jogerősítés az eddig nem említett esetekben azt nyilvánítja ki, hogy további fellebbezésnek, jogorvoslatnak nincs helye (általában rendkívüli jogorvoslatnak sem). Ez különösen fontossá vált a harmadfok bevezetésével, amikoris a kezdetekben volt olyan értelmezése a Be. 383. §-ának, mely szerint a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos döntések esetében is lehet harmadfokú eljárás.

Feltételezem, hogy egyes bíróságok azért írják bele a másodfokú végzések rendelkező részébe, hogy további fellebbezésnek nincs helye, mert elvi síkon ellenzik a jogerősítő záradékot, de kifejezésre akarják juttatni, hogy nincs helye harmadfoknak. Tény, hogy egyik megoldásnak sincs jogszabályi alapja.

Ezzel szemben például a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) egyértelmű megoldást nyújt.⁴⁹

A világos jogalkotói akarat kifejezéséig a tisztessé-

⁴⁹ A hatósági döntések jogereje

73/A. § (1) A hatóság első fokú döntése jogerőssé válik, ha

a) ellene nem fellebbeztek, és a fellebbezési határidő letelt,

b) a fellebbezésről lemondtak vagy a fellebbezést visszavonták,

c) a fellebbezésnek – ideértve a végzések elleni önálló fellebbezést – nincs helye, vagy

d) a fellebbezés elbírálására jogosult hatóság az elsőfokú hatóság döntését helybenhagyta.

(2) A fellebbezésről lemondás vagy a fellebbezés visszavonása esetén jogerőre emelkedik a döntés

a) az első fokú döntés közlésekor, ha az ügyfél a kérelem teljesítése esetére már a döntés közlése előtt lemondott a fellebbezésről, és az ügyben nincs ellenérdekű ügyfél,

b) az utolsóként kézhez kapott lemondás vagy visszavonás hatóságához való megérkezésének napján, ha a fellebbezési határidő tartama alatt valamennyi fellebbezésre jogosult lemond a fellebbezésről vagy visszavonja fellebbezését.

(3) Az (1) bekezdés e) pontja szerinti esetben az első fokú döntés, valamint a másodfokú döntés a közléssel válik jogerőssé.

(4) Az (1) bekezdés d) pontja szerinti esetben az első fokú döntés a másodfokú döntés közlésével válik jogerőssé.

ges eljárás, a tisztességes tájékoztatás okán fenntartom azt az álláspontomat, hogy jogerősítő záradékkal fejezzük ki azt a tényt, hogy további fellebbezésnek nincs helye. Másodfokon véglegesen lezártuk a felvett jogkérdést még akkor is, ha másnap újabb, ebbe a tárgykörbe tartozó indítvány előterjesztésének van helye: kényszerintézkedés megszüntetése iránti vagy perújítási indítvány. Ez egy újabb megoldandó jogi probléma első és másodfokon, de nem harmadfokon, és ezt kell deklarálni.

A részjogerő kérdését részletesen taglaltam a kollégiumi üléseink előkészítő anyagaiban, így most csak arra térnék ki, hogy a Be. 349. §-ának (1) bekezdése a nem ügydöntő végzésekre is vonatkozik a Be. 347. §-ának (1) bekezdése értelmében. Az elsőfokú bíróság nem ügydöntő végzése sem bírálható felül arra a vádlottra, akire nincs joghatályos fellebbezés. Ezt a tényt pedig egyértelműsíteni kell jogerősítő záradékkal, de enélkül sincs joga a másodfokú bíróságnak, hogy az ő vonatkozásában bármilyen megjegyzést tegyen, a beállt jogerő az akadályja ennek.

Nehéz vitatkozni a Kúria friss határozatában foglaltakkal:

A [rendkívüli] jogorvoslat a bíróság nem minden határozatával szemben vehető igénybe, hanem csak a jogerőre képes és ténylegesen jogerőre emelkedett határozattal szemben (amennyiben az egyéb jogorvoslattal nem támadható). Amíg felülvizsgálatnak csak jogerős ügydöntő határozat ellen van helye [416. § (1) bek.], addig a törvényességi jogorvoslat bármely fellebbezéssel támadható és jogerőre emelkedett bírósági határozat ellen irányulhat. A másodfokú bíróságnak az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatát hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasító határozata nem jogerőképes határozat, nem emelkedhet jogerőre, nem jogerős határozat. Amennyiben a Be. szerint az adott határozat ellen van helye rendes jogorvoslatnak, akkor az egyúttal alaki jogerőre is képes határozat. Ha nincs helye rendes jogorvoslatnak, akkor az jogerőre nem emelkedhet. A törvény jogorvoslatot a jogerős bírósági határozat ellen teszi lehetővé, mert amely határozat ellen rendes jogorvoslatnak nincs helye, az ellen rendkívüli jogorvoslat sem vehető igénybe.⁵⁰

Miután korábban kifejtettem, hogy mennyire nem értenék egyet a hatályon kívül helyező végzések felülbíráhatóságával, a jelenlegi jogszabályi állapotnak megfelelően záradékkal látjuk el a hatályon kívül helyező végzéseket, mellyel pusztán azt deklaráljuk, hogy e végzés azért jogerős, mert nincs ellene fellebbezésnek helye. Az eddigi álláspontomat a Kúria meg-

győző érvelése mentén annyiban változtatnám meg, hogy a rendelkező részben kellene kinyilvánítani, hogy a hatályon kívül helyező rendelkezés ellen nincs helye fellebbezésnek. Azt ugyanis mindig tartalmazza a végzés, hogy az előzetes letartóztatással kapcsolatos rendelkezés ellen van helye fellebbezésnek (a 368. és 383. §-ok értelmezéséből következően).

Záró gondolatok

Végezetül itt is szükségesnek tartom megjegyezni, hogy véleményem szerint továbbra sem lenne helytelen az elhatárolódás a jogelmélet tudósai, a jogalkotás felszentelt birtokosai és a jogalkalmazás mesterei között. Nem kellene elvárni a jogalkalmazóktól a véleményeiknek jogszabályszövegként való megjelenítését, hiszen ennek elfogadása koherencia-zavarhoz vezethet. A jogalkotótól az absztrakt gondolkodás várható el – s hogy mennyire, azt ez az írás is igazolja, mert bemutatja, hogy minden összefügg mindennel – a jogelmélet által kialakított dogmatikai álláspontok ismeretében és felhasználásával, valamint a jogalkalmazók által jelzett joghézagok, jogalkalmazási anomáliák rendezése iránti igénnyel.

Milyen szép feladata lehetne a független bírónak – a szabályzatok, statisztikai mutatók, a gondolkodásra fordítható idő számszerűsítésének egyre szorítóbb behatároltsága nélkül – a jogszabályok önálló értelmezése a jogtudományban és a jogtörténetben való kutakodás, valamint a gondolkodás szabadságával.

S hogy ne a saját szavaimmal fejeződjön be az írás, egy jogtudós mívesen megfogalmazott gondolatait idézem a jelen kodifikátorai előtt álló göröngyös útra kísérőként.

„Magyarországot a jogszolgáltatás feladatai és az egyéni szabadság tekintetében ugyanolyan aspiratiók uralják mint a többi művelt nemzeteket; s azon fejlődési következetesség alól, mely Európát a bűnvádi eljárásnak a continensen jelenleg fenálló rendszerére *kényszerítőleg* vitte, hazánk sem fogja magát kivonhatni tartósan. A Nyugateuropával azonos kulturális, társadalmi és államjogi viszonyok és azonos anyagi jog, hacsak nem akarunk megelégedni azzal, hogy az alapjogok nálunk csupán elméletileg álljanak fen: a bűnvádi eljárásban is azonos elvek követését teszik kikerülhetetlenné.

Míg a speciális viszonyok jelszava alatti ellentállást ezen eszmék irányában fel nem adjuk, a vergődés és a hanyattatás permanens lesz úgy bűnvádi eljárásunk mint bírósági szervezetünk felépítése körül.”⁵¹ ■

⁵⁰ Kúria Bt.II.1.592/2014/12.

⁵¹ Dr. Fayer László: Bűnvádi eljárásunk reformjához IV–V. oldal, Budapest Franklin-Társulat Könyvnyomdája 1884., Históriaantik Könyvkiadó, 2013.

DR. GARZULY ÉVA*

A büntetőjog mint ultima ratio az egyes alkotmánybírósaági határozatok tükrében

A társadalmi együttélés különböző szabályok megalakítását és követését feltételezi. Ezt a társadalmi rendet a jogrend biztosítja, amely a felállított parancsok és tilalmak betartását – szükség esetén – akár kényszer alkalmazásával is garantálja. Ezen kényszer célja a rend fenntartása mellett nyilvánvalóan az is, hogy a társadalom tagjai számára is világossá váljon, hogy a szabályok megsértéséhez milyen következmények társulnak. Amint arra Belovics Ervin rámutat, az emberiség történetének a kezdetétől „a másik ember érdekinek megsértése reakciót váltott ki, előbb a sérelmet szenvedett egyén vagy családja, később pedig a társadalom részéről. Így a magánbosszú keretei között a sértett vagy halála esetén annak családja a sérelmet okozón torolta meg a történeteket, a tálió, azaz a szemet szemért, fogat fogért elv alapján. Az elv gyakorlati érvényesülését akadályozta meg azonban, ha a sérelmet okozó – tartva a magánbosszútól – elmenekült. Ezért alakult át fokozatosan a magánbosszú, vérbosszúvá [...] Az államok kialakulásának kezdetekor a vérbosszút a kompenzáció váltotta fel [...] Az államok megszilárdulásával a hatalom egyrészt létrehozta az általa követendőnek tartott magatartási szabályok rendszerét, továbbá az ezek érvényesülését minden körülmények között kikényszerítő erőszak szerveket.”¹ Természetesen a büntetőjog megjelenésével a más magatartási szabályok nem szűntek meg, így változatlanul megmaradtak a nem jogi természetű, ún. metajurisztikus szabályok, mint az erkölcs, a szokás és az illem. Ezek egymással is kapcsolatban állnak, hiszen számos büntetőjogi norma mögött erkölcsi szabály található, amely a büntetőjogi norma tekintélyét emeli, általános megismerhetőségét biztosítja. Ennek egyik nyilvánvaló példáját jelentik a keresztény világ erkölcsi alapját képező legfontosabb erkölcsi parancsolatokban, azaz a Tízparancsban megfogalmazott kö-

vetelmények, így a »ne gyilkolj«, a »ne lopj«, vagy akár a »felebarátod ellen ne tégy hazug tanúbizonyságot«.

Véleményem szerint mindezt egy kevésbé közismert példával is alá lehet támasztani, mivel általános erkölcsi követelmény, továbbá a társadalom, illetve a család fennmaradásának alapját jelentette és jelenti ma is, hogy a szülők gondoskodnak gyermekükről. Ez később jogi normákban is megfogalmazódott, így a hatályos szabályozásunkban Magyarország Alaptör-

vénye XVI. cikkében kimondja, hogy „minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”,² majd deklarálja, hogy „a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni”.³ Mint ahogy a fentebb említett, évezredek erkölcsi parancsokat sem képes mindenki betartani, így értelemszerűen ennek a szabálynak a követése sem sikerül mindenkinek. Ennek elősegítésére, biztosítására minden jogrendszer családvédelmi és gyermekvédelmi szabályai tartalmaznak előírásokat, továbbá végső soron – ha már más nem maradt – akár a büntetőjog kényszerrendszerével is meg lehet próbálni, például a tartási kötelezettség teljesítését kikényszeríteni. Ezért is tartalmazza a hatályos Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: új Btk.) 212. §-ának (1) bekezdése, hogy „aki jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt gyermektartási kötelezettségét önhibájából nem teljesíti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Mindezzel sajnos a kiskorú gyermekről való gondoskodás – legalábbis általában – nem biztosítható, de többletfenyegetettséget és egyben nagyobb visszatartó erőt jelent. Tekintettel arra, hogy a jogi szabályozás és a büntetőjogi kényszerrendszer alkalmazásának is a lényege elsődlegesen – jelen példa szerint – nem az állam büntető jogi igényének érvényesítése, hanem a gyermek tartásának biztosítása, az új Btk. – a korábbi szabályozással egyezően – biztosítja, hogy ha az ilyen cselekmény elkövetője a tartási kötelezettségének meghatározott ideig eleget tesz, akkor vele szemben a büntetőeljárást meg kell szüntetni.

Természetesen a büntetőjog nem avatkozhat be a társadalmi együttélés minden területén, hanem a társadalmi rend alapértékeinek a védelmére kell szorítkoznia. Ezen alapértékek elsődlegesen az alapvető és elidegeníthetetlen emberi jogok, amelyeket Magyaror-

* PhD-hallgató, PPKÉ Doktori Iskola

¹ Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész Második hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. 82. old.

² Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés.

³ Alaptörvény XVI. cikk (3) bekezdés.

szág Alaptörvénye a „Szabadság és Felelősség” alcím alatt található I-XXXI. cikkeiben tételesen határoz meg.

Ezek közé tartozik – csak példálózva – az ember élethez, emberi méltósághoz való alapjoga, a szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog; a magán- és családi élet, otthon, kapcsolattartás és jó hírnév tiszteletben tartásához való jog, a véleménynyilvánítás szabadságához való jog, valamint a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma is, miként azon alapvető jog is, amely mindenki számára biztosítja, hogy „az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el”.⁴

Magyarország Alaptörvénye ezen túl rögzíti azt is, hogy az ember alapvető jogainak védelme az állam elsőrendű kötelezettsége, és kimondja, hogy „az alapvető jogokra kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható”.⁵

Mindebből látható, hogy demokratikus jogállamokban az állam büntető hatalma nem korlátlan, hanem az alkotmányban foglalt szabályoknak alávetett, amelyek egy része explicit módon szerepel, másik része pedig a generálklauzulákból vezethető le, amelyek közé tartozik az ultima ratio is. A fogalom azt jelenti, hogy a büntetőjog végső eszközként vehető igénybe, és csak akkor, ha az igénybevétel szükséges. További feltétel, hogy annak alkalmazása az arányosság keretein belül maradjon. Ez elsődlegesen valamely cselekmény bűncselekménnyé nyilvánítását, és – az arányosság keretén belül – a bűncselekmény jogkövetkezményeinek meghatározását jelenti. Ebben az összefüggésben jelenik meg a szükségességi és az arányossági teszt, amelyet nem a jogalkalmazóknak, hanem a törvényhozásnak kell(ene) figyelembe vennie, bár – véleményem szerint – ma sem sikerül maradéktalanul. Példaként lehet megemlíteni az új Btk.-ból a gépjármű kilométer-számláló műszer által jelzett érték meghamisítása elnevezésű bűncselekményt.⁶ A törvényi tényállás megfogalmazását érintően elsődleges probléma álláspontom szerint, az hogy mivel az ilyen cselekmények a gépjármű magasabb áron történő értékesítését kívánják biztosítani és ezzel a vevőnek kárt is okoznak, a gyakorlatban – amennyiben az ilyen cselekmény a nyomozás során kétséget kizáróan bizonyítható – nehezen képzelhető el, hogy a súlyosabb bűncselekmény, azaz minimum a csalás alapesete ne legyen megállapítható.

A fent említett szükségességi és arányossági „tesztelés” Békés Imre okfejtése szerint „az Emberi Jogok Európai Konvenciójából került át a büntetőjog tudományába. A konvenció rendelkezik az emberi jogok korlátozásával összefüggésben arról, hogy erre csak törvény alapján kerülhet sor és csak abban a mértékben, (arányosság) amely mértékben az szükséges egy demokratikus társadalomban”.⁷

Egyebekben ezt a szabályt a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló törvény is tartalmazta, amely kimondta, hogy „A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja”.⁸

Mint ahogy korábban már utaltam rá, a jogalkotó a szükségességi és arányossági tesztet nem minden esetben alkalmazza, vagy nem megfelelően, ezért a jogszabályok alkotmányossága felett örködni hivatott Alkotmánybíróság több alkalommal is állást foglalt valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának alkotmányosságáról, amikor a cselekmény büntetéssel tiltása az alkotmányos alapjogok korlátozását jelentette.

Itt érdemes megemlíteni, hogy ez a kérdés nem csak Magyarországon merül fel, hanem például Németországban is, ahol – annak ellenére, hogy ott az ultima ratio elvnek sokkal hosszabb történelme van – többször is vitatták kötelező alkalmazását. Ez volt az oka annak, hogy a német Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht) kimondta, hogy a törvényhozás számára a büntetőjogi szabályozás csak végső eszköz lehet.

A büntetőjogi korlátozással érintett alapjog leggyakrabban a véleménynyilvánítás szabadsága, amely vonatkozásában az Alaptörvény IX. cikke kimondja, hogy „mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához”. Ennek Alaptörvényben rögzített korlátját szintén a IX. cikk tartalmazza, amely szerint „a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére”, továbbá „a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni”.⁹ Az Alaptörvény ezen túl deklarálja, hogy „Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit”.¹⁰

A véleménynyilvánítás szabadságát – 2012. január 1. napjáig hatályos szabályozás szerint – a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

⁴ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés.

⁵ Alaptörvény I. cikk (2) bekezdés.

⁶ 348. § Aki jogtalan haszonszerzés végett a közúti gépjármű kilométer-számláló műszere által jelzett értéket a műszerre gyakorolt behatással vagy a mérési folyamat befolyásolásával meghamisítja, illetve a műszer működését megakadályozza, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

⁷ Békés Imre (szerk.) Büntetőjog Általános Rész HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2002. 51. old.

⁸ 1949. évi XX. törvény 8. § (2) bekezdés.

⁹ Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdés.

¹⁰ Alaptörvény IX. cikk (2) bekezdés.

61. §-ának (1) bekezdése tartalmazta, és a 2010. július 7. napjától hatályos szöveg szerint rögzítette: „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás és a szólás szabadságához, továbbá a közérdekű adatok megismeréséhez, valamint terjesztéséhez”.

Itt kell megemlíteni, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének (1) bekezdésében rögzíti, hogy mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához, amely magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének a szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ugyanezen cikk (2) bekezdése kimondja azt is, hogy e szabadságjog gyakorlása törvényben meghatározott korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükségesek egy demokratikus társadalomban – egyebek mellett – a közbiztonság, a zavargás vagy a bűnözés megelőzése céljából. Az Emberi Jogok Európai Egyezményét az Európa Tanács 1950. november 4. napján fogadta el és 1953. szeptember 3. napján lépett hatályba. Ebből is látható, hogy Európa egyes országaiban az emberi jogok védelme régóta fontos kérdés, és lényegében a második világháborút követően az univerzális jellegű nemzetközi dokumentumok részévé is vált. Mindezt példaként véve alakult ki a mai magyar szabályozás is.

Az Egyezmény és a benne foglalt jogok tiszteletben tartása felett az Emberi Jogok Európai Bírósága őrökdi, illetve kezdetben egy kétszintű szervezetrendszer őrökdi, amelyet csak 1988. november 1. napján hatályba lépett 11. számú Kiegészítő Jegyzőkönyv változtatott meg. Eleinte a panaszok előzetes elbírálását az Emberi Jogok Európai Bizottsága végezte, amely azok elfogadhatóságáról döntött.

Még ebben a kétszintű szervezetrendszerben született meg a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos legfontosabb és egyik legtöbbet hivatkozott döntés a *Lingens c. Ausztria* ügyben.¹¹

Az ügy alapját egy rágalmozási per képezte, amely azért indult, mert Peter Michael Lingens, a *Profil* című osztrák magazin főszerkesztője a lap 1975. október 9-i számában Bruno Kreisky kancellárt, aki az Osztrák Szocialista Párt elnöke is volt megalkuvónak, és a politikai életben jelen lévő náci cinkostársának nevezte, mivel koalíciós tárgyalásokat folytatott az Osztrák Liberális Párt (FPÖ) akkori elnökével, Friedrich Peterrel, aki – a bécsi Zsidó Dokumentációs Központ elnökének információi szerint – a második világháborúban SS tag volt.

A cikk megjelenését követően a kancellár feljelentést tett, és a bécsi tartományi bíróság 1979-ben első fokozaton rágalmozás miatt pénzbüntetést szabott ki az újságíróval szemben, akinek álláspontja szerint a cikkében írtak értékítéletet fejeztek ki, és emiatt nem ütköztek büntető jogszabályba. Az Emberi Jogok Eu-

rópai Bírósága – a sikertelen fellebbezések és az Emberi Jogok Európai Bíróságának elfogadhatósági határozatát követően – osztotta a panaszos álláspontját és kimondta, hogy az osztrák bíróságok megsértették a panaszos véleménynyilvánítási szabadsághoz fűződő jogát, mivel a korlátozás aránytalanul minősült az elérni kívánt jogi célhoz képest. Ez a döntés lényegében először rögzítette az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában, hogy alapjogot érintően a büntetőjogi eszközrendszer csak végső esetben és csak akkor vehető igénybe, ha alkalmazása szükséges és arányos.

Magyarországon először azt deklaráló alkotmánybírói döntés, hogy a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio*, a 30/1992. (V. 26.) AB határozat¹² volt, amely a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 269. §-ának (2) bekezdését alkotmányellenesnek minősítette. A Btk. ezen szakasza a közösség elleni izgatás vétségét rendelte büntetni, amely szerint, „aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el”.¹³ Ezen rendelkezés tehát a megvetés sértő, vagy lealacsonyító módon történő kifejezésre juttatását pönalizálta.

Az Alkotmánybíróság azt vizsgálta, hogy a jogszabály szabályozása a véleményszabadság Alkotmányban rögzített alapjogát mennyiben korlátozza és a korlátozás szükséges, illetve arányos-e. Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság kimondta az alábbiakat: „Az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfelelően az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”¹⁴

Az Alkotmánybíróság megállapította továbbá, hogy „a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos hatá-

¹² Itt kell megemlíteni, hogy Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása a 19. cikk (2) bekezdésében (2013. április 1. napjától hatályosan) kimondta, hogy „az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírói határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat”. (A hivatkozott rendelkezés Magyarország Alaptörvénye záró és vegyes rendelkezéseinek 5. pontja alatt található.) Mindennek értelmében a fenti AB határozat, valamint a dolgozat későbbi részében említett másik három, a 2000. évben hozott alkotmánybírói döntés is csak az általuk kifejtett joghatások vonatkozásában vehető figyelembe.

¹³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1989. évi XXV. törvény 15. §-ában írt törvényszöveg.

¹⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat III. rész 2.2. pont 2. bekezdése.

¹¹ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának 1986. július 8-án meghozott 9815/82. számú ítélete.

rait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét is figyelembe vegyék.

Tekintettel arra, hogy a vizsgálat tárgya a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjog eszközeivel történő korlátozása, az alkotmányosság megítélésénél érvényesülnie kell a büntetőjog egész rendszerére vonatkozó alkotmányos követelményeknek is. Ezek forrása az alkotmányos büntetőjog koncepciója, a jogállamiságból, mint alapértékből az állami büntetőhatalom gyakorlására háramló következmények rendszere, ezen belül pedig a büntető jogalkotás számára adódó tartalmi korlátok és formai követelmények¹⁵.

A korlátozás szükséges és arányos mértékének megállapíthatóságához az Alkotmánybíróság vizsgálta, hogy a korlátozás elkerülhetetlen-e, továbbá, hogy az elérni kívánt célhoz a büntetőjog megfelelő eszköz-e. Ezzel kapcsolatban fogalmazta meg, hogy „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges¹⁶.

Összességében jelen esetben az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy kifogásolt szabályozás a vélemény értéktartalma alapján minősít, amely ellentétes a véleménynyilvánításhoz való joggal, tekintettel arra is, hogy ha az emberek sokféle véleménnyel találkozhatnak, akkor a társadalom szintén toleráns lesz.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság a Btk. kifogásolt bekezdését megsemmisítette és kimondta, hogy „a köznyugalom fenntartásához nem elkerülhetetlen, hogy a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezés nagy nyilvánosság előtti használatát önmagában véve (illetve az ezzel egyenértékű cselekményt) büntetőjogi büntetéssel fenyegetse a törvényt¹⁷.”

Az Alkotmánybíróság fent részletezett döntésében írtakkal egyezően úgy vélem, hogy büntetőjogi bün-

tetésekkel a közvéleményt nem kell és – álláspontom szerint – eredményesen nem is lehet korlátozni. Sokkal nagyobb visszatartó hatással van (vagy lehetne) az ilyen kifejezést használókra, ha azzal kell(ene) számolniuk, hogy a velük szemben indított polgári peres eljárás eredményeként nagy összegű – a régebbi szóhasználattal ún. nem vagyoni kártérítést, vagy ahogy a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv fogalmaz – sérelemdíjat kell(ene) fizetniük. Természetesen az Alkotmánybíróság döntése egy már kialakult gyakorlaton önmagában nem tud változtatni, és egyébként lényegesen egyszerűbb – formailag sem kötött – feljelentést tenni egy sérelmezett kifejezés miatt, mint a vonatkozó jogszabályi előírásoknak megfelelő keresetlevéllel polgári peres eljárást kezdeményezni.

Mindennek megfelelően a mai napig nem következett be érdemi változás ezen a területen, amelyet jól mutat a 13/2014. (IV. 18.) AB határozat is, melyben az Alkotmánybíróság – élve az Alaptörvényben biztosított azon új jogkörével, hogy alkotmányjogi panasz alapján egyedi ügyben a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját felülvizsgálhatja – a Pécsi Törvényszék, valamint a Siklósi Járásbíróság döntéseinek alaptörvény-ellenességét állapította meg, és a vitatott határozatokat megsemmisítette. Az alkotmányjogi panaszt Siklós város önkormányzati képviselő-testületének tagja terjesztette elő, aki a büntetőeljárásban vádlott volt, és akit a bíróság rágalmozás vétségében bűnösnek mondott ki. A Btk. 179. §-ában meghatározottak szerint ezen bűncselekményt az követi el, aki valakiről, más előtt, a becsület csorbítására alkalmas tény állít vagy híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ.

„A rágalmozás azon cselekmények ellen nyújt büntetőjogi oltalmat, amelyek tényállításokkal a passzív alany társadalmi megbecsülését, társadalmi értékelését támadják [...]”¹⁸

Az ügyben irányadó tényállás lényege, hogy az indítványozó a 'Demokrácia megalkuvások nélkül' című közéleti lapban megjelentette a polgármester tevékenységét bíráló írását. Az inkriminált cikk szerint a képviselő-testület „pimasz és szemérmetlen” döntésével szavaztak meg jutalmat a város „kapzsi”, magát „Ludas Matyinak képzelő” polgármesterének, úgy, hogy a polgármester a korábbi jutalmát „lebukás után” sem fizette vissza, pedig azt egy meg nem valósult „ötletbörze” miatt kapta. Egyebeken a cikk kifogásolja, hogy bár „saját magukra nem sajnálják az adófizetők pénzét és úgy bánnak vele mintha a sajátjuk lenne”, a „városvezetés az új év alkalmával drasztikus megszorító csomaggal állt elő, amely minden eddiginél mélyebben érinti a lakosságot”.

Az elsőfokú bíróság ítéletében a vádlott bűnösségét arra alapítottan mondta ki, hogy a cikkben írt, becsületsértésre alkalmas – különösen a közpénzek tiltott

¹⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat III. rész 2.2. pont 4–5. bekezdései.

¹⁶ 30/1992. (V. 26.) AB határozat IV. rész 4. pont 1–2. bekezdései.

¹⁷ 30/1992. (V. 26.) AB határozat V. rész 4. pont 1. bekezdése.

¹⁸ Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog II. Második hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2013. 279. old.

felhasználására utaló – tények valótlanok voltak, amelyekkel a cikk írója is tisztában volt, illetve tőle elvárható lett volna a tények valóságtartalmának vizsgálata. Mindezt a másodfokon eljáró törvényszék annyival egészítette ki, hogy a vádlott a valótlan tények közlésével azt a látszatot keltette, hogy a polgármester hivatali helyzetével visszaélve megszegte vagyongkezelői kötelezettségét.

Az indítványozó szerint az ügyében eljáró bíróságok marasztaló döntése a véleménynyilvánítási szabadságot korlátozta. Kifejtette, hogy a közügyek vitathatósága a demokratikus társadalom nélkülözhetetlen eleme, ezért az erre vonatkozó vélemények erősebb alkotmányos védelmet kell, hogy élvezzenek, még ha túlzóak, vagy felfokozottak is.

Az Alkotmánybíróság ezen döntésének meghozatala során a nemzetközi jog általános felelősségi szabályaira, és a vonatkozó eseti döntésekre is figyelemmel kidolgozta a közügyek vitatását érintő vélemény-szabadsággal összefüggő alkotmányossági mércét, amely a jövőben a jogalkalmazókat orientálja a közéleti vitában elhangzó tényállítások és értékítéletek megkülönböztetésénél. Ennek értelmében vizsgálni kell, hogy a kifogásolt közlés a közügyek vitatását érinti-e, majd – a teljes szövegösszefüggésre figyelemmel – azt kell eldönteni, hogy tényállításnak, vagy értékítéletnek minősül-e.

Az Alkotmánybírósági határozat indokolását teljes részletességgel nem kívánom ismertetni, de a jelen dolgozat témája szempontjából releváns részt szó szerint idézem, amelyben az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „az emberi méltóság büntetőjogi védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből fakadóan kizárólag azokkal a legsúlyosabb esetekkel szemben nyújthat oltalmat, amikor a közölt vélemény alkotmányos jogot sért vagy a jogsérelem veszélye közvetlenül jelen van. Ezt az álláspontot erősíti egyfelől az állami büntetőigény érvényesítésének közhatalmi, legális kényszerselekményeken nyugvó karaktere, másfelől pedig a büntetőjogi szankció megtorló és stigmatizáló jellege is. A büntetések elrettentő hatása a közélet véleményformálásában résztvevőket is megfélemlíti, elriasztja, amely így éppen a demokratikus és plurális alapokra épülő közélet kibontakozását és értékét gyengíti el”¹⁹.

Egyebekben az Alkotmánybíróság jelen döntésében – lényegében az indítványozóval egyezően – ismét rögzítette azt is, hogy „az értékítéletet és személyes meggyőződést közvetítő vélemények mindaddig, amíg összefüggésben állnak a közügyekkel, attól függetlenül élvezik a vélemény-szabadság alkotmányos oltalmát, hogy helyes vagy helytelen, tetsző vagy nem tetsző, értékes vagy értéktelen gondolatot tartalmaznak”²⁰. A vélemény-szabadság Alaptörvényben is rögzített korlátját a mások emberi méltóságából fakadó becsületnek és jó hírnévnek a védelme jelenti, így a közügyek vitatásának körén kívül eső, öncélú, megálázó, bántó vagy sértő és csak a magán- vagy családi élettel kapcsolatos kifejezéseket értelemszerűen nem védi.

Az Alkotmánybíróság a döntésének meghozatalakor az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát, így többek között a már említett Lingens ügyet is figyelembe vette.

Az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy az eljáró bíróságok „a rágalmazás bűncselekményének törvényi tényállásában szereplő »tényt állít« fogalmat olyan kiterjesztően értelmezték, ami nincs összhangban az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében elismert vélemény-szabadságból fakadó követelményekkel”¹⁹.

Az Alkotmánybíróság által alkalmazott jogintézmény újdonsága miatt érdekesnek tartom röviden azt is megemlíteni, hogy a határozat rendelkező részével és az indokolásnak a megsemmisítéshez vezető megállapításaival dr. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró nem értett egyet. A határozathoz fűzött különvéleményében kifejtette: „az Alkotmánybíróságnak tartózkodnia kell attól, hogy az alapügyhöz kapcsolódó tényértékelési, avagy törvényértelmezési és szakjogi kérdésekben állást foglaljon. [...] Jelen ügyben azonban az Alkotmánybíróság értékelése túlmélt az alkotmányjogi panaszok, illetőleg az alkotmányossági felülvizsgálatnak az Alaptörvény számára kijelölt és saját maga által megerősített jogi keretein”²⁰. Ennek alapján a szabályozás gyakorlati alkalmazásának jövőbeni alakulása is egy külön tanulmány részét képezheti.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a német büntető törvény „Störpropaganda gegen die Bundeswehr” (magyarra talán ’zavaró híresztelés a hadsereg ellen’-ként fordítható) elnevezéssel büntetni rendeli azt, aki valótlan tényt vagy való tényt elferdítve terjesztés végett állít, avagy ilyeneket terjeszt azért, hogy a honvédséget honvédelmi feladatának teljesítésében akadályozza.²¹ Ügyszintén „A köznyugalom veszélyeztetése bűncselekmény elkövetésével fenyegetőzés útján” (Störung des öffentlichen Friedens durch Androhung von Straftaten) elnevezés alatt büntetni rendeli azt, aki egyes, tételesen felsorolt bűncselekmények (így például az emberölés, testi sértés, személyi szabadság elleni bűncselekmények, rablás, zsarolás, közbiztonság elleni bűncselekmény) elkövetésével fenyegetőzik. Ugyanígy minősül annak magatartása, aki a köznyugalom veszélyeztetésére alkalmas módon – annak ellenére, hogy a valótlanúságáról tudomással bír – azt állítja, hogy a tételesen felsorolt valamelyik bűncselekmény elkövetése készül.²²

Ebből a példából is látható, hogy a rémhírterjesztéshez hasonló tényállásoknál Németország az elkövetési magatartások hasonlósága mellett a védett jogtárgyak pontosabb, egyértelmű megfogalmazásával szűkítette a büntetőjogi felelősséget. Mindez igaz a franciaországi büntetőjogi szabályozásra is, amely az

¹⁹ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat V. rész [52] bekezdés első része.

²⁰ A 13/2014. (IV. 18.) AB határozathoz dr. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró által fűzött különvélemény [58] és [59] bekezdései.

²¹ A német Büntető Törvénykönyv (Strafgesetzbuch – rövidítve: StGB) 109.d §-a.

²² A német Büntető Törvénykönyv (Strafgesetzbuch – rövidítve: StGB) 126. §-ának (1) és (2) bekezdése.

ilyen elkövetési magatartást például akkor rendel büntetni, ha az a pénzügyi rendszer biztonságát sérti, vagy például büntetni rendeli azt, ha valaki valótlanul híreszteli, hogy elemi csapás következett be és ezzel felesleges mentési munkálatokat okoz.

A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat esetében az Alkotmánybíróság eljárását a Pesti Központi Kerületi Bíróság kezdeményezte, mivel egy előtte folyamatban lévő büntetőügyben úgy vélte, hogy – a véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi korlátozásáról szóló alkotmánybírósági határozatokban foglaltakra figyelemmel – a vitatott törvényi tényállás szubjektív értelmezést igényel, és így lehetőséget biztosít az önkényes jogalkalmazásra. A bíróság kezdeményezésében írtak szerint a törvény megfogalmazása „nem juttatja egyértelműen kifejezésre a törvényhelyhez fűzött indokolást, amely arra inti a jogalkalmazókat, hogy a büntetőjog fegyverét ne alkalmazzák komolyan nem vehető túlzások és általánosítások esetén”.²³

Ebben a határozatában az Alkotmánybíróság – a fent már ismertetett – 30/1992. (V. 26.) AB határozatban a büntetőjog jogi felelősségi rendszerben való ultima ratio jellegére történő hivatkozását szó szerint is idézte, és áttekintette a vonatkozó külföldi szabályozást. Mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy „a valótlan tények állítása vagy híresztelése, illetve a való tényeknek elferdítése, még ha a tény állító tudatában is van cselekménye köznyugalomra káros hatásának, ebbe belenyugszik, netán ezt kívánja, a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjogi eszközökkel nem korlátozható tartományán belül van”.²⁴ Kifejtette továbbá, hogy a „büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszközrendszer ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendők”.²⁵

Ezen túl az „Alkotmánybíróság ez alkalommal is fontosnak tartotta annak hangsúlyozását, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi”.²⁶

Érdekességgént itt is említést érdemel, hogy határozattal szemben Strausz János alkotmánybíró különvéleményt jelentett be. Indokolásának lényege szerint a kifogásolt szakaszban a törvényhozónak nem volt célja „a szabad véleménynyilvánítás, a kritika, az értékítélet, vagy az eszmék szabad hirdetésének elfojtása, és arra nem is alkalmas”.²⁷

Álláspontja szerint az „alapjogként definiált véleménynyilvánítási és sajtószabadság nem foglalja magába a tudatos valótlanágok, ferdítések, torzítások,

manipulációk közlésének és hirdetésének szabadságát, sőt, az utóbbi alkalmas az előbbi kiüresítésére, kioltására. Történelmi tények igazolják a tudatosan hazug propaganda, a politikai és társadalmi botrányleltetés, a sajtó lealacsonyításának és eszközként történő felhasználásának káros hatásait.

Korunkban az írott és az elektronikus média olyan tekintéllyel rendelkezik, hogy a közvélemény hajlamos a közölt információkat kellő ismeretek vagy kellő kritika nélkül valóságként elfogadni. Ezért jelentős érdek fűződik ahhoz, hogy az ilyen nyilvános közlések, közlemények, információk a valóságnak megfeleljenek”.²⁸ Mindezek alapján dr. Strausz János alkotmánybíró arra a következtetésre jutott, hogy a köznyugalom büntetőjogi intézkedésekkel történő korlátozása alkotmányos, ezért az indítványt el kellett volna utasítani.

További két alkotmánybírósági határozat foglalkozik még a büntetőjog ultima ratio jellegével, amelyekben az Alkotmánybíróság a fentiekkel ellentétben az indítványokat elutasította és a Btk. 269/A. §-ának, valamint a Btk. 269/B. §-ának alkotmányosságát állapította meg.

Ezek közül a 13/2000. (V. 12.) AB határozat a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény 55. §-ával büntetni rendelt nemzeti jelkép megsértésének vétsége alkotmányosságát igazolta. Ezen bűncselekményt az követi el „aki nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el”,²⁹ amennyiben ezzel súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.

Jelen határozatának meghozatalakor az Alkotmánybíróság az egyes európai országok vonatkozó szabályozását, a nemzetközi egyezményeket, valamint az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatát, és a saját korábbi döntéseit vizsgálva hozta meg a határozatát. Megállapította, hogy a vizsgált bűncselekmény elkövetési magatartása hasonló a közösség elleni izgatásnak a már ismertetett, 30/1992. (V. 26.) AB határozatban vizsgált elkövetési magatartásához, azonban lényeges – és eltérő érdemi döntést is eredményező – különbségnek minősítette, hogy a vizsgált szakasz védett jogi tárgyai a Magyar Köztársaságnak az Alkotmányban meghatározott nemzeti jelképei, amelyek jelentősége „az ország közelmúltbeli történelmére – a totalitárius államberendezkedésből a demokratikus társadalomba való átmenetre – tekintettel felértékelődött, aminek e szimbólumokat sértő egyes magatartások büntetőjogi védelme is nyomatékos ad”.³⁰

A másik, a 14/2000. (V. 12.) AB határozat az önkényuralmi jelkép megsértésének vétségét büntetni rendelő szakasz alkotmányellenességének megállapítására, il-

²³ A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat I. rész második bekezdés utolsó mondata.

²⁴ A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat III. rész 4. pont 6. bekezdése.

²⁵ A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat III. rész 4. pont 7. bekezdése.

²⁶ A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat III. rész 2. pont 2. bekezdése.

²⁷ A 18/2000. (VI. 6.) AB határozathoz dr. Strausz János alkotmánybíró által fűzött különvélemény harmadik bekezdése.

²⁸ A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat dr. Strausz János alkotmánybíró által fűzött különvélemény negyedik és ötödik bekezdése.

²⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 269/A. §-ának 1993. május 15. napjától hatályos rendelkezése, amellyel lényegében a 2012. évi C. törvény 334. §-ában foglalt rendelkezések szó szerint megegyeznek, azaz, hogy az új Btk. a védelmet a Szent Koronára is kiterjeszti.

³⁰ A 13/2000. (V. 12.) AB határozat IV. rész 3. pont 2. bekezdése.

letve annak nemzetközi szerződésbe ütközésének megállapítására irányuló indítványokat utasította el.

Az indítványozók által kifogásolt bűncselekményt a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1993. évi XLV. törvény „Önkényuralmi jelképek használata” elnevezéssel iktatta be és kimondta, hogy „Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vörös csillagot, vagy ezeket ábrázoló jelképet terjeszt, nagy nyilvánosság előtt használ, közszemlére tesz, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg”,³¹ vétséget követ el.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Vajnai v. Magyarország³² ügyben a vörös csillag viselésének büntethetőségével kapcsolatban az Alkotmánybíróság döntésével és a határozat indokolásában írtakkal szemben lényegében eltérő álláspontot alakított ki. Mindezek alapján a két döntés összevetése, azok értékelése, valamint a vonatkozó büntető anyagi jogi szabályok vizsgálata, illetve esetleges módosításuk szükségessége egy külön tanulmány témája is lehetne.

Dolgozatom témáját érintően azonban idézésre méltónak tartom az Alkotmánybíróság azon megállapítását, amelyben kimondja, hogy a törvényi tényállásban „kiemelt jelképek, mint elkövetési tárgyak használatával, a velük kapcsolatosan kiemelt három elkövetési magatartással szemben – az alkotmányos értékekben megfogalmazódó célok védelme érdekében – a jelen történelmi helyzetben a büntetőjogi eszközrendszeren és szankciókon kívül más jogi eszköz a hatékony védelemre nem biztosított (ultima ratio)”.³³

A két utolsóként említett döntés lényegében arra hivatkozik, hogy amennyiben a büntető jogszabályban meghatározott védett jogi tárgy, illetve az elkövetési tárgy olyan jelkép, amelynek védelme, illetve használatának korlátozása az ország történelmi helyzetére is tekintettel kiemelten fontos, úgy az Alkotmánybíróság megengedhetőnek tartja a büntetőjogi eszközrendszer igénybevételét.

Mivel a történelmi helyzet és annak értékelése az idő múlásával változik, megváltozhat egy korábban alkotmányosnak ítélt norma szerepe, amelyet jól tükröz, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága az utóbb említett Alkotmánybírósági határozatot követően több évvel később ellentétes álláspontot foglalt el.

A fenti áttekintéssel képet kívántam adni arról, hogy magyar Alkotmánybíróság egyes határozatában miként vette alapul, hogy a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben csak a végső megoldás, az ultima ratio lehet. Indokolt esetekben hivatkoztam egyes európai országok vonatkozó jogszabályaira is, valamint említést tettem néhány, a téma szempontjából relevánsnak tekinthető, az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott döntésről is.

Az európai és a magyar szabályozás összehasonlítás

³¹ Az új Btk. 335. §-ának (1) bekezdésében szó szerint egyezően minősíti és rendeli büntetni az önkényuralmi jelkép használatának vétségét.

³² Az Emberi Jogok Európai Bíróságának 33629/06. számú ügyben 2008. július 8. napján hozott ítélete.

³³ A 14/2000. (V. 12.) AB határozat IV. rész 5. pont 7. bekezdése.

sából – véleményem szerint – összességében azt a következtetést lehet levonni, hogy az európai standardokkal egyezően a magyar szabályozás is figyelemmel van arra, hogy a büntetőjogi szankciórendszert csak végső esetben és csak akkor alkalmazza, amikor más lehetőség már nincsen. Természetesen a téma tulajdonképpen kimeríthetetlen, hiszen további, az új Btk.-ban büntetni rendelt tényállások vonatkozásában lehetne ezt a kérdést vizsgálni, és elemezni, hogy a büntetőjogi tilalmak valóban az alkotmányos alapjogok immanens korlátait jelentik-e.

Végezetül érdemes röviden szólni arról, hogy az Európai Unió az egységes büntetőpolitika létrehozása érdekében milyen lépéseket tett, és ez milyen összefüggésben van az ultima ratióval.

Ezzel kapcsolatban elsődlegesen mindenképpen azt kell megjegyezni, hogy egységes büntetőpolitika létrehozása nem egyszerű feladat, egyrészt mivel a büntetőjogi politika a szuverén hatalmi jogkörök közé tartozik, másrészt azért, mert a büntetőjog közvetlenül érinti a személyes szabadságot és az egyes polgárok jogait.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, amely az Unió hatáskörének területeit, elhatárolását és a hatáskörök gyakorlásának részletes szabályait is megállapítja, 83. cikkének (2) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy az Unió büntetőpolitikájának eredményes végrehajtása érdekében – irányelvekben – szabályozási minimumokat lehet megállapítani a bűncselekményi tényállások és büntetési tételek meghatározására vonatkozóan. Erre is figyelemmel 2011. szeptember 20. napján az Európai Bizottság úgy határozott, hogy kikéri az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságának³⁴ a véleményét az uniós büntetőpolitika létrehozásával kapcsolatban.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság a 2012. április 25–26. napján tartott plenáris ülésén fogadta el az ezzel kapcsolatos véleményét, amelyben rögzítette, hogy „a büntetőjogi szankció megtorló és megszégyenítő jellege miatt egy adott magatartás büntetendőnek minősítése az Unió által a tagállamoktól megkövetelt végső eszköz (ultima ratio) lehet csak. Azok a nehézségek, amelyekbe a tagállamok az uniós jog gyakorlati végrehajtása során ütköznek, és amelyek veszélyeztetik ez utóbbi hatékonyságát, önmagukban nem jelenthetnek elegendő indokot a büntetőjog alkalmazására. Az is szükséges hozzá, hogy a szóban forgó magatartási formák bizonyos, alapvetőnek ítélt érdeket is sértsenek”.³⁵

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsága megfogalmazta továbbá, hogy az ultima ratio követelménynek

³⁴ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság az Európai Unió konzultatív szerve, 1957-es alapítása óta szakértői tanácsokkal látja el a főbb uniós intézményeket, így például az Európai Bizottságot, az EU Tanácsát, vagy akár az Európai Parlamentet.

³⁵ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012/C 191/17. számú véleményének 1.4. pontja, amelyet az Európai Unió Hivatalos Lapja 2012. június 29. napján megjelent számában tett közzé.

megfelelően a közigazgatási és büntetőjogi szankciók közötti választást hatásvizsgálatnak kell megelőznie.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye szerint az egységes európai büntetőpolitika minimumszabályokat határozhat majd meg, anélkül, hogy az egyes nemzeti hatóságok által meghatározott bűncselekményi tényállásokat befolyásolná, miként, ahogy a bűnüldözési stratégia meghatározása is nemzeti hatáskörben maradna. Az Európai Unió beavatkozását, európai büntetőjogi intézkedés alkalmazását csak akkor tartaná indokoltnak, ha a tagállamok nem képesek biztosítani az uniós jog betartását, illetve nincs kevésbé kényszerítő erejű eszköz a kívánt célkitűzés elérésére.

Tekintettel azonban arra, hogy maga a Bizottság is megállapította, hogy az uniós joganyag tagállamok általi átültetése és alkalmazása tekintetében jelenleg még csak kevés tanulmány készült, ezért elsődlegesen ezek fejlesztését tartja indokoltnak, figyelemmel arra is, hogy ez nélkülözhetetlen a harmonizációs eljárás elengedhetetlenségének megállapításához.

A fentiek alapján az egyértelmű, hogy a továbbiakban is kulcskérdés marad, mind a nemzeti büntetőjogi jogalkotás, mind az egységes európai büntetőpolitika szabályainak megalkotásakor az ultima ratio alapelvének az alkalmazása, amely során a szükségességi és arányossági tesztet rendszeresen alkalmazni kell. ■

BTK. FORDÍTÓKULCS Oda-Vissza

SZERKESZTŐK: Czine Ágnes, Fiedler Laura

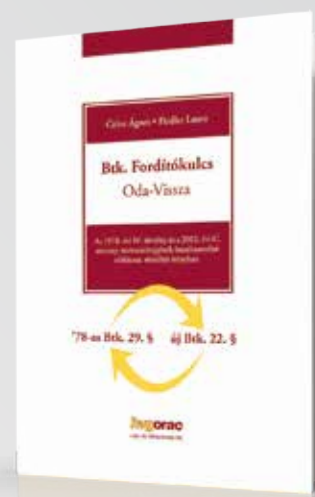
Ez a kiadvány a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény ('78-as Btk.) és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (új Btk.) összehasonlítását tűzi ki céljául, annak érdekében, hogy az Olvasó számára könnyebbé tegye az új Btk. rendelkezéseinek megismerését és az alkalmazásukra történő felkészülést.

A könyv első felében az összehasonlítás megkönnyítése érdekében a bal oldali hasáb az új Btk. szövegét tartalmazza annak eredeti sorrendjében, a jobb oldali hasábban pedig a '78-as Btk. rendelkezései találhatók az új Btk. szabályainak megfelelő rendben. Így az Olvasónak nem kell keresnie, hogy az új Btk. egyik szabályának a '78-as Btk. melyik rendelkezése felel meg. A könyv második felében található feldolgozás pedig a '78-as Btk. eredeti törvényi sorrendjét követi és ahhoz rendeli az új Btk. szabályait.

Az összehasonlítás nem csak az egyes szakaszok párosításával, **hanem minden esetben a bekezdések szintjén**, az egymásnak megfeleltethető bekezdések (sőt, adott esetben az egyes bekezdéseken belüli alpontok) egymás mellé rendezésével történik. Az új Btk. azon rendelkezései, melyek a korábbi kódexhez képest újdonságként jelennek meg, az összehasonlítás mindkét irányában **külön jelölést** kaptak, egyértelműen felhívva a figyelmet a '78-as Btk.-ban nem szereplő új szabályokra. A kiadvány így könnyen kezelhetően, áttekinthetően és felhasználóbarát módon segít a két kódex összevetésében, legyen az Olvasó célja akár az egyezőségek, akár az újdonságok megismerése.

A Fordítókulcs különös jelentőségét azok az esetek adják majd, amikor a bűncselekményt a '78-as Btk. hatálya alatt követték el, de a bíróság 2013. július 1-je után bírálja el, és az új Btk. enyhébb szabályt tartalmaz, tehát az utóbbi törvénykönyvet kell alkalmaznia.

A kézirat lezárásának dátuma 2013. szeptember 1-je, így a kiadvány az új Btk.-nak mind a kihirdetés és a hatálybalépés között elfogadott, mind a 2013. augusztus 1-jén hatályba lépett módosításait tartalmazó szövegváltozatát tartalmazza!

Ára: 6990 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. HENGL MELINDA*

Szakértés, szakvélemény, szakértő, (gazdasági) bűnügyek

A múltbeli tények megállapítása azért lehetséges, mert az anyagi világ tényei összefüggnek: feltételezik egymást, hatnak egymásra és változtatnak környezetükön. Minden tény nyomot hagy. Az eljáró hatóságok a jelenben kutatják a múlt nyomait, hogy a jövőre vonatkozóan hozhassanak döntéseket.¹

A bizonyítás, a bizonyítékok

A bizonyítás során bizonyítani kell az egyedi és a múltban lejátszódó történéseket, emberi magatartásokat és a hozzájuk kapcsolódó külső-belső körülményeket. A bizonyítás fogalma Tremmel Flórián szerint olyan megismerési folyamatként adható meg, amely az egyedi ügyben, a büntetőjogilag releváns, nagyrészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására irányul, és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben valósul meg.²

A bizonyítékok különleges helyet foglalnak el a büntetőeljárásban. A hatályos büntetőeljárásról szóló törvény (1998. évi XIX. törvény) felosztása szerint bizonyítási eljárásokról és bizonyítási eszközökről beszélhetünk.³ Magyarországon a bizonyítás eszközei a következők: a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása.⁴

A szakvélemény

A szakvélemény Müller és Enskat definíciója szerint: meghatározott célból, szakember által (tudása és ta-

pasztalata alapján) elkészített vélemény.⁵

A szakvélemény más bizonyítási eszközhöz hasonlóan részbizonyításnak tekinthető. A részbizonyításnak – vagyis „mikrobizonyításnak” – van funkcionális és strukturális oldala. A funkcionális aspektus azt jelenti, hogy akkor kerül sor szakértői vizsgálatra és szakértői vélemény adására, ha az ügy eldöntéséhez szükséges tény megállapításához, vagy megítéléséhez különleges szakértelmelemre van szükség. A struk-

turális oldalt tekintve maga a szakértés önmagában véve olyan közvetett és összetett megismerési folyamat, amelynek során a szakértő vizsgálatot végez, és különleges szakértelme segítségével szakmai tényeket állapít meg, következtetéseket von le.⁶

Fontos különbség a makrobizonyítás (bírósági bizonyítás) és mikrobizonyítás (szakértői bizonyítás) között az in dubio pro reo érvényesülése. Makrobizonyítás esetében mindkét főirányban (in rem, in personam) bizonyítotttsági kényszerhelyzet áll fenn, így ítélethozatalkor a ténybeli kétséget a vádlott javára kell értékelni. A mikrobizonyításra azonban nem vonatkozik az in dubio pro reo elv, a szakértő kisebb-nagyobb valószínűséggel is levonhat végkövetkeztetést a büntetőjogilag releváns tény léteire vagy nem léteire, mert a szakértő a valóságos helyzetnek, a szakértői vizsgálat eredményének megfelelően köteles kinyilvánítani véleményének határozottsági fokát és indokait.⁷

A szakvélemény a szakértői vizsgálat eredménye, ami a makrobizonyítást tekintve csak az egyik bizonyíték. Formai oldala a törvényes forrás, szakmai oldala a feltárt indicidumok összegzése és értékelése. A formai aspektust tekintve fontos, hogy a szakértőt törvényes keretek közt bízzák meg, rendelkezzen szakértői akkreditációval és megfelelő műszerekkel. A szakmai aspektus tulajdonképpen a tartalmi oldal, a vizsgálati anyagból kiindulva a büntetőjogilag releváns tényekre vonatkozó indicidumok összegzése.⁸

A bizonyítékok rendszerében a szakvélemény sajátos helyen áll. Hatályos jogunk alapján a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve a meghatározó. Azonban az eljáró hatóságok nem rendelkeznek jogosítványokkal azokra az esetekre vonatkozóan, amikor aggályok merülnek fel az előterjesztett szakvéleménnyel kap-

* jogász, pszichológus, jelnyelvi interkulturális kommunikációs szakértő, grafológus, írásszakértő

¹ Vass Kálmán: A kézírásvizsgálat helye a bizonyításban. In: Gödöny József (szerk.): Kriminlisztikai tanulmányok VI. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 5. o.

² Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014, 43–44. o.

³ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014, 45. o.

⁴ 1998. évi XIX. tv. 76. § (1) bek.

⁵ Müller, W. H. – Enskat, A.: Graphologische Diagnostik. Ihre Grundlagen, Möglichkeiten und Grenzen. Verlag Hans Huber, Bern, 1961, 223. o.

⁶ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 129. o.

⁷ Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet. PTE ÁJK, Pécs, 2009, 48. o.

⁸ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 130. o.

csolatban. Így nem áll módjukban a gyanús szakvéleményt ab ovo kirekeszteni a bizonyítékok köréből.⁹

Ha problémák merülnek fel a szakvéleménnyel kapcsolatban, akkor további szakértői tevékenység válik szükségessé. Az értékelés során a bíróság a következő egymásra épülő lépcsőfokokat járhatja be. Első: a már eljárt szakértőtől felvilágosítást kér. Második: a szakértőt szakvéleménye kiegészítésére kötelezi. Harmadik: más szakértőt rendel ki. Negyedik: a szakértők párhuzamos meghallgatása. Ötödik: amennyiben az előzők nem vezetettek eredményre újabb szakvélemény beszerzését rendelheti el.¹⁰

Csak ezt követően van lehetősége az eljáró hatóság tagjának – aki rendszerint nem rendelkezik szakértői képesítéssel – hogy a szakértő véleményét, mint bizonyítékot ne fogadja el. A szakvélemény tehát a maga egészében köti az eljáró hatóságot, következésképpen „quasi” (többé-kevésbé) „fekete doboz”-ként funkcionál.¹¹

A szakvélemények osztályozását tekintve megkülönböztetünk eredeti vagy származékos, terhelő vagy mentő, közvetlen vagy közvetett és kemény vagy puha szakvéleményt. Akkor eredeti a szakvélemény, ha a szakértő maga vizsgálta meg a leletet, és abból vonta le következtetéseit. Származékos, amikor a szakértőnek nem volt lehetősége megvizsgálni a leletet, hanem csak egy másik szakértő kivonatából rekonstruálhatta a vizsgálati anyagot. Amikor a büntetőjogi tényre levont következtetés pozitív, akkor terhelő, amikor negatív, akkor mentő jellegű a szakvélemény. Az eljárás tárgyára (in rem) vonatkozóan általában közvetlen bizonyítékként szerepel, míg a tettesre vonatkozóan (in personam) többnyire közvetett bizonyítékot szolgáltat. Ha megfelelő mennyiségű és minőségű lelet szükséges ahhoz, hogy a vizsgálat elvégezhető legyen, és tudományosan kidolgozott, megalapozott vizsgálati módszer, technika áll rendelkezésre, akkor kemény (hard) szakvéleményről beszélhetünk. Abban az esetben, amikor nem szükséges ilyen lelet, és nincs egzaktnak tekinthető vizsgálati módszer, technika, akkor puha (soft) a szakvélemény.¹²

A szakvélemény szerkezeti felépítése a következő felosztást követi: lelet, vizsgálati módszer, szakmai ténymegállapítás, vélemény. Az első rész (a lelet), a vizsgálat tárgyára, az eljárásokra, és az eszközökre vonatkozó adatokat rögzíti. A második rész (a vizsgálat módszere), a vizsgálat során alkalmazott módszer rövid leírása. A harmadik rész (a ténymegállapítás), a szakmai megállapítások összefoglalásából áll. Végül a negyedik rész (a vélemény), ebben fejt ki a szakértő

következtetéseit, melyeket a feltett kérdésekre adott válaszok formájában fogalmaz meg.¹³

A szakvéleménynek lehetnek durva „alaki” hibái és tartalmi hiányosságai. Az „alaki” túlkapas különösen súlyos esete, ha a szakértő jogkérdésben nyilvánít véleményt, a kirendelő határozatban fel nem tett kérdésre, vagy a leleten kívül található egyéb bizonyítékra tekintettel ad választ. Külön nevesített sui generis megalapozatlansági eset, ha a szakértő a szakágában közzétett módszertani ajánlást megszegi, vagy a vizsgálati módszerét és validitását nem jelöli meg. A durva „alaki” hibás szakvélemény a törvény szerint kizárt bizonyítékot jelent. Tartalmi hiányosság (szakmai megalapozatlanság) esetén csak más szakértő közreműködésével végezhető el a bizonyíték mérlegelése és a szakvélemény esetleges kirekesztése.¹⁴

A szakértő

Mit jelent a szakértő különleges szakértelme? Ez a fogalom változó tartalmú. Egyrészt azért, mert a tudományok, a technika, az ipar és a művészetek állandóan új ismeretekkel bővülnek – amelyek a büntetőeljárás szempontjából a különleges szakértelme kategóriájába kerülnek – másrészt általános tudássá válásuk következtében ki is esnek ismeretek ebből a körből.¹⁵

A szakértő funkciója közel áll az ítéelő bíróéhoz, így akár ténybírónak (judex facti) is nevezhetnénk. De közelebből nézve a szakértő tulajdonképpen a tény tanúja (testis facti), mivel igazmondásra kötelezett, továbbá közvetlen észrevételeit is fel kell használnia szakvéleménye kialakításához. Érdekes, hogy hatályos jogunk jobban megbízik az eljáró szakértőben, mint az eljáró bíróban, hiszen a szakértői vizsgálat a hatóság jelenléte nélkül is elvégezhető, így a teljes kontradiktórium eljárásból kiesik.¹⁶

Szakértő kirendelésére a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság által kerülhet sor. A kirendelésnek tartalmaznia kell a szakértői vizsgálat tárgyát, a megválaszolandó kérdéseket, a szakértő részére átadandó iratokat és tárgyakat, továbbá a szakvélemény előterjesztésének határidejét.¹⁷

A 2005. évi XLVII. törvény 2. § szerint szakértőként kirendelhető: igazságügyi szakértő, cégjegyzékbe bejegyzett gazdasági társaság vagy szabad szolgáltatásnyújtás jogával rendelkező vállalkozás, igazságügyi szakértői intézmény, igazságügyi szakértői testület,

⁹ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014, 51. o.

¹⁰ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 136. o.

¹¹ Gödöny József: Igazságügyi szakértők a nyomozásban. Kriminálisztikai Tanulmányok 3. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964, 15. o. Idézi: Vass Kálmán: A kézírásvizsgálat helye a bizonyításban. In: Gödöny József (szerk.): Kriminálisztikai tanulmányok VI. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 23. o.

¹² Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 129. o.

¹³ Herke Csongor: Büntető eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010, 92. o.

⁹ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 135. o.

¹⁰ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014, 51–52. o.

¹¹ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 135–136. o.

¹² Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 131–132. o., 133–134. o.

jogszabályban meghatározott állami szerv, intézmény, szervezet, és eseti szakértő.¹⁸

Az elfogulatlanság és pártatlanság garanciájaként kizárási szabályok vonatkoznak a szakértőkre. Nem járhat el az ügyben szakértőként az, aki az ügyben már résztvevőként (pl.: terhelt, védő, sértett), vagy hatóság tagjaként eljár, aki tanúként vesz vagy vett részt. A halál okának, körülményeinek vizsgálatánál és kihantolásnál sem járhat el az az orvos, aki az elhunytat közvetlenül a halála előtt kezelte, vagy a halál beálltát megállapította. Továbbá azon szakértői intézmény és szervezet szakértője, amelynek vezetőjével szemben kizárási ok áll fenn, valamint ha az ügyben már szaktanácsadóként igénybe vették, és akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható.¹⁹

Az igazságügyi szakértővé válásnak a következő feltételei vannak: büntetlen előélet, nem áll foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, meghatározott képesítés és minimum ötéves szakirányú szakmai tapasztalat, szakmai kamarai tagság (ha kötelező tagságot jogszabály ír elő), kötelezettség vállalás a hatósági kirendelés elátására, és hogy ne álljon cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal és közügyektől való eltiltás hatálya alatt.²⁰ Az igazságügyi szakértőt e minőségének igazolására az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóság, igazságügyi szakértői igazolvánnyal látja el.²¹

Általában egy szakértőt kell alkalmazni, de ha a vizsgálat jellege szükségessé teszi, akkor több szakértő is kirendelhető. Az utóbbi esetben a szakértők együttes (kollektív), vagy egyesített (komplex) vizsgálatot végezhetnek. Kollektív szakértői vizsgálat esetén ugyanannak a szakágnak több szakértője kerül igénybevétele, mert a vizsgálandó anyag nagy mennyisége ezt indokolja. Komplex szakértői vizsgálatról akkor beszélhetünk, ha több szakág képviselőinek egyidejű bevonására van szükség, mivel a vizsgálandó anyag jellege miatt a különböző szakágak szerinti szakértői vizsgálatok egymás után és egymástól függetlenül aligha végezhetőek el.²²

A szakértők alkalmazásánál a két végletet (a túl kevés és a túl sok szakértő alkalmazását) kell kerülni. Túl kevés szakértő esetén, az amúgy is bizonyítékínségben szenvedő büntetőeljárásban beszűkül a bizonyítékok köre, továbbá a fel nem ismert szakkérdések laikusok általi eldöntése az igazság elérését veszélyezteti. Túl sok szakértő bevonásával viszont elhúzódik az ügy, valamint a döntéshozatalban túlságosan hangsúlyos szerephez jutva, expertológiává alakul az eljárás, és szinte a szakértők bírálhatják el az ügyet.²³

¹⁸ A 2005. évi XLVII. törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről, 2. §

¹⁹ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014, 50–51. o.

²⁰ A 2005. évi XLVII. törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről, 3. §

²¹ A 2005. évi XLVII. törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről, 4. § (4) bek.

²² Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 163. o.

²³ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 161. o.

Érdekes kérdés, hogy mennyiben tartozik a szakértői vélemény szerzői jogvédelem alá? A főszabály szerint szerzői jogvédelem alatt áll az egyéni, eredeti jellegű irodalmi és tudományos alkotás. Ezek a feltételek megvalósulhatnak a szakvélemény esetében is. Azonban a főszabály alóli kivétel az ügyirat (normatívan szabályozott eljárásban keletkezett iratanyag), ezért nehezebben dönthető el a szakvélemény esetén a szerzői jogvédelem kérdése.²⁴

Néhány példa szakértő alkalmazására gazdasági bűnügyekben²⁵

A gazdasági büntetőeljárásban szinte minden esetben szükséges szakértőt kirendelni.

A gazdasági bűncselekményeknél általában könyvszakértő, de egyes esetekben egyéb szakértő (pl. pénzhamisításnál okmányszakértő) igénybevétele is sor kerül.

Gazdasági bűnügyekkel kapcsolatos eljárásokban gyakran alkalmaznak igazságügyi szakértői intézményeket: az igazságügy-miniszter által alapított intézmények (szakértői intézetek és irodák) közül az igazságügyi könyvszakértői intézeteket és irodákat, a szakvéleményt adó állami szervek közül pedig az ORFK Bűnügyi Szakértő és Kutató Intézetét. Előfordulhat igazságügyi pénzügyi szakértő kirendelése is.

A szakértők alkalmazásának jelentősége egyes gazdasági bűncselekményeknél kiemelkedő.

Például csődbűncselekmény esetén, ha a súlyos következmény megítélése olyan széles körű rátekin-tést igényel az aktuális gazdasági élet egészére, hogy az csak szakértő bevonásával lehetséges. Felmerülhet, hogy a terhelt az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes módon veszteséges üzletbe kezdett vagy azt tovább folytatta. Konkrét ügyben azért kellett közzgazdasági szakértőt kirendelni, mivel a terhelt tőzsdére vitte a befektetési ígérettel átvett pénzt. A szakértő arról adott szakvéleményt, hogy közzgazdaságilag megalapozott volt-e a tőzsdéi befektetés.

Érdekes eset, amikor a szakkérdés tárgya az, hogy a folyósított hitel elbírálása, banki nyilvántartása megfelel-e a hatályos jogszabályi feltételeknek és a Szervezeti és Működési Szabályzatnak. A jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének gyanúja miatt induló eljárásban a hitel valós fedezetének kérdése is felmerülhet. Ha a kérdéses hitelt a takarékszövetkezet elnöke adja, akkor arra kérdésre is csak szakértő adhat választ, hogy jogosult-e a hitel elbírálására.

²⁴ Lontai Endre – Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008, 38–39., 44. o.

²⁵ Herke Csongor – Hengl Melinda: Új gazdasági büntetőeljárás. Egyetemi jegyzet. PTE ÁJK, 2014, 38–39. o.

Speciális eset a rossz minőségű termék forgalomba hozatalának tényállása. A termékeknek csupán az a meghatározott köre lehet az elkövetés tárgya, amelyek a minőség megállapító szabályok hatálya alá esnek. Ezt a kört csak a konkrét esetben, az előzetes szakvélemények ismeretében lehet meghatározni.

A szakértés szerepének *zárszavaként* nem szabad feledni, hogy valamilyen formában mindig minden nyomot hagy a világban és „szakértői szemmel” nézve ezekből a nyomokból feltárulhat a valóság. ■

Irodalomjegyzék

Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012.

Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014.

Herke Csongor – Hengl Melinda: Új gazdasági büntetőeljárás. Egyetemi jegyzet. PTE ÁJK, 2014.

Lontai Endre – Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Müller, W. H. – Enskat, A.: Graphologische diagnostik. Ihre Grundlagen, Möglichkeiten und Grenzen. Verlag Hans Huber, Bern, 1961.

Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet. PTE ÁJK, Pécs, 2009.

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006.

Vass Kálmán: A kézírásvizsgálat helye a bizonyításban. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai tanulmányok VI. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 5–63. o.

Jogsabályjegyzék

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2005. évi XLVII. törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről

A PÉNZMOSÁSSAL ÉS A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSÁVAL KAPCSOLATOS JOGSZABÁLYOK MAGYARÁZATA

SZERZŐ: Gál István László

Az elmúlt fél évtizedben a pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogi szabályozás jelentős mértékben átalakult. A pénzmosás megelőzéséről szóló korábbi törvényt, a 2003. évi XV. törvényt felváltotta egy új jogszabály, a 2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról. Többször megváltozott a pénzmosás büntetőjogi törvényi tényállása is, ráadásul 2013. július 1-jén hatályba lépett Magyarország új Büntető Törvénykönyve, a 2012. évi C. törvény (melynek megalkotásában a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által felkért szakértőként egyébként e könyv szerzője is részt vett).

Gál István László büntetőjogász, habilitált egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Büntetőjogi Tanszékén. Az egyetemi jogi végzettsége mellett diplomás közgazdász, gazdasági büntetőjogi szakjogász, EU-szakjogász és MBA közgazdász végzettséggel rendelkezik. A 2004-ben „A pénzmosás” címmel megjelent munkája volt az első magyar szakkönyv ebben a témában. 2005-ben a pénzmosás témakörében szerzett PhD tudományos fokozatot. Rendszeresen tart pénzmosás megelőzési tréningeket magyarországi bankokban, biztosítóknál, takarékszövetkezetekben és más pénzügyi szolgáltatóknál.

Ára: 7990 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14.

Fax: (36-1) 349-7600 • Telefon: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

www.hvgorac.hu

DR. HORVÁTH LÁSZLÓ*

A társasági tőke védelmének büntetőjogi eszköze: a saját tőke csorbításának büntette

A gazdasági társaságok megfelelő működéséhez egyszerre köz- és magánérdek is fűződik. Közérdek, hiszen bizonyos üzemméret felett a cégek működése jelentős piachbefolyásoló hatással jár, de közérdek azért is, mert az állami bevételeket a nagyvállalatok pénzügyi döntései jelentősen befolyásolhatják. Magánérdek is a szabálykövetés, ugyanis a vállalatban belüli működési zavarok akár könnyen érzékelhető veszteséget okozhatnak a cég tulajdonosai számára, és hosszabb távon pedig ronthatják az adott vállalkozás piaci helyzetét, márkanévnek értékét is rombolhatják, illetve a kellő tulajdonosi információ hiánya nem megfelelő cégműködéshez vezethet, amelyet a hatályos jogszabályok, illetve egyéb (etikai... stb.) szabályok igyekeznek kordában tartani. A jogszabályok megszegése esetére a jogalkotó szankciókat helyez kilátásba: a gazdasági életben ilyenek például a versenyjogi vagy az adójogi szankciók. Ha ez sem elegendő, akkor a jogalkotó a végső eszközhöz nyúl: ez már a büntetőjog területe.¹

Napjaink közelmúltjának európai és tengerentúli vállalati botrányai, vagy a hazai tapasztalatok közül a Postabank-botrány² nem elsősorban e cégek elsődleges üzemi, termelési tevékenységéhez, hanem pénzügyi, befektetési ügyleteikhez kötődtek. Természetesen a menedzsment tagjai büntető- és polgári jogi felelősséggel is tartoznak a tevékenységükkel kapcsolatban. A büntetőjogi jogérvényesítés azonban kétarcú eszköz: mint ahogyan a PwC 2014-es kutatásából³ is tudhatjuk, a hazai vállalatvezetők nem szívesen alkal-

mazzák a cégen belüli szabálytalanságok kezelésére a hatósági feljelentés formáját, vélhetően ezen szabálytalanságok kisebb volta, illetve az eljárások elhúzódása, nehézsége okán. Szerencsére ebben a szegmensben nem nyert még teret az a lassacskán általánosnak tekinthető gyakorlat, mely szerint egy elszámolási jellegű, azaz merőben polgári jogvita rendezésének első lépése egy büntető feljelentés megtétele, illetve a korábbi szerződéses partnerrel szemben adóhatósági vizsgálat kezdeményezése.

A menedzsment helyzete a vállalatban belül felmerülő ügyekben ugyanis ellentmondásos: egyrészt a cég kárát minden esetben érvényesíteni kell, tehát az okozott vagyoni hátrányt lehetőség szerint reparálni szükséges, másrészt pedig csökkenteni kell annak a lehetőségét, hogy ez a kár megnövekedjen. A hatósági eljárások – sok esetben értelmetlen – költségvonzata, időigénye nem segíti a reparációt, illetve a cégnek egy ilyen ügy napvilágra kerülése sok esetben forintosítható veszteséget is okoz, azzal, hogy a fogyasztók fejében a vállalatról élő kép kedvezőtlenebbé válik. A 2002-es vállalati botrányok (Enron, Worldcom, Xerox, Parmalat... stb.) megmutatták azt, hogy a társaságok irányítási rendszerében súlyos kudarcok történhetnek a jogszabálysértő vezetői hozzáállásnak is köszönhetően.⁴ Az idén tavasszal a hazai tőzsdei cégek körében napvilágra került válságtünetek, így többek között a Business Telecom Nyrt., a Hun-Mining Nyrt. és a TR Investment Nyrt. körüli események pedig azt jelzik, hogy az önkéntes jogkövetés nem csodaszer, a felelős társaságirányítás igénye nem elegendő a befektetések értékének és a vállalatban belüli munkahelyek megőrzéséhez, szükséges e mellett az is, hogy a vállalatok működése, piaci tevékenységük megfelelő ellenőrzés alá kerülhessen.

Sok esetben azonban a vállalati vagyonszétválás mértéke akkora, hogy – a befektetők, illetve a szerződéses partnerek, esetleges hitelezők érdekeinek védelmében – szükséges a hagyományos magánjogi jellegű védelem mellett a vállalati vagyont büntetőjogi eszközökkel is védeni. A csalárd vállalkozókkal szembeni magánjogi fellépés hosszú ideje létező, klasszikus jogintézmény: az 1875. évi XXXVII. törvénycikk, a Kt. 187. és 189. §-a kifejezetten az igazgatósági és felügyelőbizottsági tagok közvetlen, személyes kárfelelősségét tette megállapíthatóvá azon jogsértő cselekménye-

* bírósági fogalmazó (Kecskeméti Járásbíróság), doktorandusz (PTE-ÁJK Doktori Iskola)

¹ Dr. Gál István László: Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem, Büntetőjogi Szemle, 2012/1. 14–23. old.

² Auer Ádám: A felelős társaságirányítás megjelenése a magánjogban, Doktori Értekezés, SZTE-ÁJK Doktori Iskola, 2013., 10. old.

³ Gazdasági bűnözés: az üzleti életet fenyegető globális veszély – 2014. évi felmérés a globális és magyar gazdasági bűnözésről, PricewaterhouseCoopers, 2014., 15. old. http://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/globalis_gazdasagi_bunozes_felmeres/assets/Globalis_gazdasagi_bunozes_2014_magyar_riport.pdf

⁴ Kecskés András: Az Enron botrány és az üzleti jog rohadat almái, Magyar Jog, 2008:6.; 429. old.

ikért, amelyeket ügykörükön belül, a társaság működésével összefüggésben fejtettek ki.⁵

A vállalat saját tőkéjének védelme talán az egyik legfontosabb befektető- és hitelezővédelmi eszköz. A hatályos Btk. több ponton is védi a társaság vagyonát: a törvény 407. §-ában körülírt büntett a társaság saját tőkéjét, míg a 404. § és 405. § hitelezők kielégítéséül szolgáló vállalati vagyont hivatott védeni.

A saját tőke csorbítása büntetőjogi szankcionálásának lehetősége messze nem új keletű: a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény meghozatala után felmerült annak a szükségessége, hogy az e törvényben foglalt egyes rendelkezések megszegése esetén a büntetőjogi fenyegetettség is biztosítsa a gazdasági vállalkozásoknak a társadalom érdekében való helyes funkcionálását. Ennek a felismerése hozta létre a Btk.-nak az 1988. évi XII. törvény 1. §-ával való kiegészítését és a korábbi Btk. 298/B. §-ának az életre hívását. Eszerint az alaptőke (a részvénytársaságok esetén), illetőleg a törzstőke (kft.-k esetén) csorbításának a vétségét az említett gazdasági társaságoknak az a tisztségviselője valósítja meg, aki az alaptőke vagy a törzstőke terhére, a társaság tagjai részére jogtalan kifizetést teljesít. A törvény a bűncselekményt vétségként szabályozta, és gyakorlatilag 2 évi szabadságvesztést, javítónevelő munkát vagy pénzbüntetést írt elő. A szóban levő új bűncselekmény-tényállás megjelölését „alaptőke vagy törzstőke csorbítása” címmel léptette életbe, a törvény 1989. január 1. napján lépett hatályba, valamint az 1994. május 15. napjáig volt hatályban; ekkor ugyanis az 1994. évi IX. törvény 15. §-a a büntetőjogi rendelkezést más tartalommal és szankcióval szabályozta.⁶ Az 1994. évi IX. törvény 15. §-a a Btk. 298/B. §-a törvényi tényállását – bár azonos szakaszszám és azonos cím megjelölése mellett – lényegesen megváltoztatta, és az 1994. május 15. napjával hatályba lépett újabb büntetőjogi rendelkezés a bűncselekményt már materiális bűncselekményként, és nem vétségként, hanem büntettként szabályozza, amelynek az elkövetője a részvénytársaságnak vagy a korlátolt felelősségű társaságnak az a vezető tisztségviselője, aki az alaptőkét vagy a törzstőkét – részben vagy egészben – elvonja; a törvényi fenyegetettség pedig 3 évi szabadságvesztés volt.

A bűncselekmény jogi tárgya részvénytársaság, a korlátolt felelősségű társaság, a szövetkezet, az európai részvénytársaság vagy az európai szövetkezet tagjainak és vezető tisztségviselőinek a szervezet törvényes működéséhez fűződő érdeke és a hitelezők vagyoni érdeke. Az érdekelt társasági kör meghatározása azonban álláspontom szerint hiányos: igaz ugyan, hogy a korlátlan tagi felelősséggel működő vállalkozások esetében az elvont vagyon helyett a korlátlanul felelős tag vagyona terhére sor kerülhet az esetleges követelések kielégítésére, azonban önmagában annak

indoka nem látszik, hogy kkt. és bt. esetében miért nem rendelkezik a jogalkotó a cselekménnyel. Azzal, hogy az új Ptk. elfogadásával a jogalkotó a hazai társasági jogból kivette az absztrakt „jogi személyiség nélküli gazdasági társaság” formulát, egységesebbé vált azok szabályozása is. A személyegyestítő társaságok, azaz a kkt. és bt. e különállása eddig is csak korlátozottan volt indokolt: gyakorlatban kevés eltérés mutatkozott meg e szervezetek esetében, míg az elválasztás elméleti alapját a német jogból, illetve a Kereskedelmi Törvényből lehetett levezetni, azon elv figyelembevételével, hogy szerződéses alapítás nem keletkeztethet jogi személyiséget – azonban már az első Gt. is felruházta e két szervezetet azzal, hogy cégneve alatt mindazon jogok és kötelezettségek alanya lehet, mely a jogi személy társaságokat is megilleti. Fentiek alapján tehát nem indokolt véleményünk szerint a kkt. és a bt. különállása e tekintetben, bár a védett vagyon mértéke rendszerint csekélyebb, önmagában azonban ez nem jelenti azt, hogy személyegyestítő társaságok sérelmére ne lehetne elviekben e bűncselekményt elkövetni.

Ugyanezen oknál fogva hiányos továbbá véleményem szerint a tényállás a cégnek nem minősülő jogi személyek tőkevédelmével kapcsolatban is: ha a törvény a jelentősebb vagyonnal rendelkező szervezetek esetében kívánja speciális bűncselekményként kriminalizálni a cselekményt, úgy a civil szervezetek vagyonának védelme is az így elérendő célok közé tartozhat. Ismeretes, hogy a non-profit szféra gazdálkodó szervezetei is jelentős vagyonnal, e mellett pedig fontos közérdekű célokkal bírnak, ennél fogva a szabálytalan kifizetések elleni fellépés igénye jogos és védhető.

Igaz ugyan, hogy a Btk. 372. § alkalmazásával nem kizárólag a kkt. és a bt. vezető tisztségviselője, hanem a civil szervezetek vezető tisztségviselője is felelőségre vonható a társasági vagyon csalárd felhasználása esetén, azonban véleményem szerint helyesebb lenne valamennyi jogi személy esetében a speciális szabály alkalmazása.

A büntetőjogi szabályozás természetéből fakadó hiba azonban, hogy nem lehetséges kezelni a társaság árnyéktulajdonosainak helyzetét: a törvény a vezető tisztségviselő, és a tag (részvényes) cselekményét rendeli büntetni, azonban sok esetben nem kerül feltüntetésre a cég valós tulajdonosa, aki a vagyoni előny birtokába kerül. Más esetekben is szükséges lenne ennél tágabb személyi kör meghatározása, hiszen nyilvánvaló, hogy a cég alkalmazottja is kerülhet olyan helyzetbe, hogy tevékenységével a vállalati célok teljesítését veszélyeztesse. Alapvető elv, hogy a cég vezetésének jóhiszeműen, megfelelő gondossággal (*Sorgfalt, Treuepflicht*) és a társaság, valamint a részvényesek érdekében kell eljárnia,⁷ de esetünkben ez a gondosság igaz a vezető pozícióban nem álló munkavállalókra is, ugyanis a társaság vagyongyarapodásának segítése minden munkavállaló feladata, és a tár-

⁵ Fónagy Sándor: A társaság jogi személyiségével visszaélő tulajdonos, illetve a vezető tisztségviselő kárfelelőssége, *Gazdaság és Jog*; 2010/9–10; 9–16. old.

⁶ BH 1998.577.

⁷ Auer: id. mű. 36. old.

sasági vagyon védelme kötelezettsége minden dolgozónak egyaránt. A vállalati hierarchián belül jelentős zavart okozhat, hogy egy adott esetben ki az a döntéshozó, akinek a döntésétől függ a tranzakció végbemetele, azzal, hogy ez a döntéshozó ellenőrizhető is legyen. Társasági jogi értelemben véve a gazdasági társaságok döntéshozói a cégjegyzékbe bejegyzett tisztségviselők, tágabb értelemben pedig a vezetők. A vezetői kör jóval tágabb lehet, mint a cégjogi értelemben vett tisztségviselői kör: vezető lehet mindaz, aki az adott területen döntéshozó jogkörrel rendelkezik, így tehát az Mt.-beli vezető állású munkavállaló jóval pontosabban írja le az adott munkavállalói kört. Bizonyos szempontból vezető lehet a társaság azon tagja is, aki bár a társaságban tisztséget nem visel, informálisan azonban az ügyek egészére, vagy egy-egy ügycsoportra nézve döntéshozói funkcióval bír.

A bűncselekmény elkövetési tárgya a saját tőke, melynek fogalmát a számviteli törvényben találhatjuk meg. A számviteli törvény 35. § (2) bekezdése szerint a saját tőke a – jegyzett, de még be nem fizetett tőkével csökkentett – jegyzett tőkéből, a tőketartalékból, az eredménytartalékból, a lekötött tartalékból, az értékelési tartalékból és a tárgyév mérleg szerinti eredményéből tevődik össze.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a saját tőke jogtalan elvonása (részben vagy egészben). Elkövetési magatartást a tényállás nem tartalmaz, a Btk. 298/B. § szerinti bűncselekmény a jogalkotó az eredmény megfogalmazásával nyitott törvényi tényállásként szabályozta. A tényállászerű eredmény a tőke részbeni vagy egészbeni elvonása, egy a tőke mennyiségére kiható külvilági negatív változás. Az eredményhez vezető elkövetési magatartások változatosak lehetnek a tőkét megtestesítő vagyontárgyak típusától függően: készpénzre, ingatlanra, szellemi alkotásokhoz fűződő vagyoni jogokra nézve eltérő lehet a konkrét kifejtett magatartás, de annak az eredményt tekintve a saját tőke csorbulását kell eredményeznie.

Ha tehát az elvonás nem jogtalan, vagyis a saját tőke részben vagy egészben a rendes gazdálkodás körében enyészik el, a bűncselekmény megállapítására nem kerülhet sor. A bűncselekmény eredménye a saját tőke részben vagy egészben történő elvonása, ennek okozati összefüggésben kell állnia az elkövető által tanúsított elkövetési magatartással. Az elkövető magatartása során a társaság eszközeinek elvonása vagy az elkövető vagy harmadik személy gazdagodik, kimutatható vagyongyarapodást ér el. A korábbi szabályozás szerinti elkövetési magatartás, a valótlán érték megjelölése néven szabályozott önálló tényállást a jogalkotó e minőségében törölte, aminek hátterében a gazdasági társaságokról szóló törvény nem pénzbeli hozzájárulásra vonatkozó részének módosulása áll. Az elkövetési magatartás, nevezetesen a saját tőke elvonása, a gyakorlatban igen változatos lehet, vagyis megvalósulhat például felhasználás, elsikkasztás vagy egyéb jogellenes elidegenítés útján.

Amennyiben azonban csupán hibás üzleti döntések

folytán enyészett el a társaság vagyona, úgy a Btk. alapján az elkövető felelősségét nem lehet megállapítani, a vállalkozás folytatása során bizonyos megengedett kockázat viselése szükségszerű. Kérdéses, hogy hol húzódik a megengedett üzleti kockázat, és a józan belátással felmérhető, tehát valószínűleg tervezett üzleti bukás határmezsgyéje. A nagyobb gazdasági társaságok működéséhez elengedhetetlen a napi működéssel törvényszerűen együtt járó kockázatok kezelésére vonatkozó belső mechanizmusok megléte. Ezen mechanizmusok tehát egyszerre szolgálják a külső és belső szabályoknak való megfelelést, ezért gyűjtőnéven „megfelelésnek” (*compliance, Regeltreue*) nevezzük e kockázatkezelési szabályokat. A német felelős társaságirányítási kódex (Deutscher Corporate Governance Kodex, DCGK) egyértelműen a vállalat igazgatóságának hatáskörébe sorolja mind a kockázatkezelési, mind pedig az egyéb etikai szabályok megalkotását, és egyszersmind ügyvezetői kötelességé teszi annak biztosítását, hogy a cég megfeleljen mind a jogszabályokban, mind pedig a társaság belső irányelveiben foglaltaknak.⁸ Megállapítható az elkövető bűnössége tehát, ha az osztalékfizetésre a vonatkozó jogszabályok megsértésével kerül sor, de jogtalan lehet a vállalt belső premizálási szabályzatától eltérő, indokolatlan, jelentős összegű kifizetés is. Fontos megjegyeznünk, hogy az „elvonás” nem magával a kifizetéssel, hanem a vagyon csökkentésével függ össze, tehát saját tőke csökkentése – véleményem szerint – megvalósulhat többek között tárgyi eszköz alulértékelt módon való eladásával is.

A klasszikus, mindenféle jogcím nélkül folyósított kifizetése mellett sor kerülhet a vagyon egyéb módon való csökkentésére: a vállalati szerződéskötésekkel kapcsolatban elmondható az, hogy itt több ponton érvényesülhetnek bizonytalanságok: (1.) a szerződés tárgyául szolgáló beszerzés várt értéke, (2.) a megfelelő partner kiválasztása; (3.) a szerződés pontos tárgyának és teljesítési szabályainak meghatározása; (4.) az ellenérték kifizetésének feltételei és ütemezése; (5.) a folyamat ellenőrzése; és végül (6.) az adott üggyel kapcsolatos titoksértés, vagyis ezen hat ponton kerülhet sor a cégen belül olyan szabálytalanságra, amelynek folytán a vállalkozást valamilyen kár érheti. Kár következhet be, ha az adott beszerzést szükségtelenül hajtja végre a társaság, illetve ha az szükséges ugyan, de nem az elvárt minőségben, és ehhez a minőséghez mérten a legkedvezőbb áron, esetleg a megfelelő garanciák nélkül kerül sor az ügylet megkötésére, illetve természetesen akkor is, ha az egymással versengő piaci felek közül a döntéshozó önkényesen, kizárólag a saját előnyét tekintve választ szerződő partnert, amely egyáltalán nem hazai, és egyáltalán nem kizárólag a vállalkozások világára jellemző folyamat. A szerződéskötés sikerén felbuzdulva szolgáltatott vagyoni elő-

⁸ „Der Vorstand hat für die Einhaltung der gesetzlichen Bestimmungen und der unternehmensinternen Richtlinien zu sorgen und wirkt auf deren Beachtung durch die Konzernunternehmen hin (Compliance).” DCGK 4.1.3.; forrás: <http://www.dcgk.de/de/kodex/aktuelle-fassung/vorstand.html>

nyök ugyanis a szokásos üzleti gyakorlatban – bizonyos értékhatár alatt – egyáltalán nem számítanak tiltottnak; azonban egy adott szint felett már azt a vállalati kógens szabályozók és az etikai előírások egyaránt tiltják.

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, a bűnösség megállapításához azonban az eshetőleges szándék is elegendő.

A vállalkozás tőkéjének védelme – a fentebb kifejtettek szerint – fontos társadalmi érdek. A hazai gyakorlatban nem ismeretlen, sőt, sajnálatos módon gyakorlatnak tekinthető a kkv-szektor egy bizonyos részében, hogy a társaságok tagsága a cégvagyonát saját vagyonának tekinti, azt nem különíti el, amelynek nem

kizárólag adójogi, hanem magán- és büntetőjogi szempontból is aggályos, ugyanis amikor a tervezett ügylet nem az elvárt hasznot hozza, úgy sok esetben – jóval a fizetéképtelen helyzet bekövetkezése előtt – sor kerül a társaság eszközeinek, vagyonának kimentésére, és ezáltal a céggel szerződéses kapcsolatban állók kielégítési alapjának majdani elvonására. Hibás gyakorlat ez, amely a gazdasági élet sok területén rombolja a szerződéskötési hajlandóságot, és hosszú távon súlyos következményekkel járhat. Véleményem szerint ezen esetekben a fokozott hatósági fellépés szükséges, de messze nem elegendő: a vállalkozási környezet megváltozása ugyanis kizárólag a piaci szereplők önkéntes jogkövetése alapján javulhat észlelhetően. ■

MAGYAR BÜNTETŐJOG I-II-III. KOMMENTÁR A GYAKORLAT SZÁMÁRA

(a 2012. évi C. törvény, az új Btk. kommentárja)

Harmadik kiadás

SZERZŐK: Akác József, Belegi József, Katona Sándor,
Kónya István, Márki Zoltán, Mészár Róza, Molnár Gábor Miklós, Soós László

SZERKESZTŐ: Kónya István

Ára:

- 23 000 Ft (**most 39 000-Ft helyett**, előfizetés a harmadik kiadásra nyomtatott formában, a további pótlapok ára: 38 Ft/oldal)
- 33 000 Ft/előfizetés (**most 49 900-Ft helyett**, e-könyvtárban, az évközi frissítéseket is magában foglaló éves átalánydíj)

A KÚRIA BÍRÁINAK KOMMENTÁRJA A GYAKORLAT SZÁMÁRA

Az Országgyűlés a 2012. évi C. törvénnyel megalkotta az új Büntető Törvénykönyvet, amely 2013. július 1-jén hatályba lépett. Az új Btk. új hozott létre lényegi változtatásokat a büntető anyagi jogban, hogy nem jelent teljes szakítást azokkal az értékekkel, amelyek a korábbi szabályozásban az állampolgárok hatékony jogvédelmét biztosították. Megújította – más jogterületeken kipróbált szankciók (sportrendezvények látogatásától eltiltás, elzárás) átmenetével új büntetési nemekkel bővítette – a büntetési rendszert. Sok esetben törvényi szintre emelte a büntető ítélezésben évtizedek alatt kikristályosodott joggyakorlatot.

Kiadónk a Kúria tapasztalt büntetőbíráinak szerzőségével, a Kúria Büntető Kollégiuma vezetőjének szerkesztésében 2013 szeptemberében jelentette meg a Kommentár új, harmadik kiadását. Az új törvény rendelkezéseinek elemzése mellett a bírák áttekintették az egyes jogintézmények, törvényi tényállások alkalmazásához kapcsolódó korábbi joggyakorlatot. A szerzők elvégezték a törvény változásának fényében szükséges szelekciót is: a magyarázatok között csak azokat az elvi tartalmú eseti bírósági döntéseket és testületi határozatokat ismertetik, amelyeket a gyakorlat számára továbbra is iránymutatónak tartanak.

A 2012. évi C. törvényt ugyanakkor már három éve fogadták el, így nem kerülhette el a nagy kódexek sorsát, ami nem más, mint a társadalomban bekövetkező változások által magyarázható módosítások. A Btk. mint a jogrendszer „szankciós zárköve” szükségszerűen kötődik más jogágakhoz és azok anyagi, eljárási szabályaihoz is. **A Kommentár harmadik kiadásának első frissítése** így többek között átvezette az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépése által a büntetőjogban bekövetkezett változásokat. **A legutolsó – 2015. május 31. napjával lezárt – pótlapcsomag** pedig a legfrissebb módosításokat vezeti át, így többek között a büntető anyagi jog alkalmazásának legutóbbi, a szankciórendszerrel összefüggő változásait, melyeket legmarkánsabban a 2015. január 1-jén hatályba lépett 2013. évi CCXL. törvény, azaz a Bv. kódex testesíti meg. Emellett például az egyes törvényeknek a gyermekek védelmére vonatkozó szabályait módosító 2013. évi CCXLV. törvény is érintette a Btk. több rendelkezését.

A jövőben is szükség szerint frissítésre kerülő Kommentár tudományos alapossággal, egyúttal gyakorlatorientáltan és a bírói gyakorlatot reprezentáló legújabb eseti döntésekkel gazdagítva nyújt nélkülözhetetlen segítséget a szakemberek és a jogalkalmazók számára.

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14.
Fax: (36-1) 349-7600 • Telefon: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

www.ujbtk.hu

KOMÁROMI BRIGITTA*

Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában)

1. Bevezetés

Az emberi társadalom rendjét sértő személy már az ősi idők óta felelősségre vonással, súlyos joghátrányokkal számolhat. A jogellenes, bűnös cselekedetek a modern állam kialakulásával sem számolhatók fel, sőt napjainkban is tanúi lehetünk a társadalmat irritáló bűncselekmények jelenlétének. A bűncselekménynek nyilvánított magatartások jelentős része jogtárgy sérelemmel, károkozással jár, míg mások, bár alapvetően kisebb tárgyi súlyt hordozva, veszélyeztető jellegűek. Egyes, a társadalmi együttélést, valamint az államhatalmat sértő és veszélyeztető emberi magatartások már évezredek óta büntetendők. Ilyennek tekinthető például a biblikus formában is tilalmazott emberölés, azaz egy másik ember életének jogellenes kioltása, vagy akár a lopás, mely kárt okozva, idegen vagyontárgy jogtalan elvételével valósul meg.¹ Miként már Cicero utalt rá, a törvények arra ügyelnek, azt akarják, hogy a polgárok kapcsolatai sértetlenek legyenek, és halállal, száműzetéssel, börtönnel, bírsággal sújtás azokat, akik a törvényeket megbontják.² Természetesen az idők folyamán a büntetés céljaként a megtorlás háttérbe szorult és a modern büntetőjogi iskolák a megelőzést helyezik előtérbe. A büntetőper célja elsősorban a társadalom, az állam rendjét megsértő személy felelősségre vonása, megbüntetése, Franz Liszt nyomán „a bűncselekmény által megbillent jogrend” helyreállítása.³ E helyreállítás során azonban a hatályos törvényekben is fontos szerepet kap a sértett fél reparációja, a bűncselekménnyel okozott kárának megtérítése. A tanulmány a károkozással járó bűncselekményeknél a polgári jogi igény előterjesztésekor a polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülését vizsgálja.

2. A szerződésen kívül okozott kárért való felelősség elméleti és dogmatikai alapjai

A kár nem vitásan jogi kategória, de érdemes kitékinteni a szó grammatikai értelmezésére is. A kár valamiben beálló veszteség,⁴

részben polgári jogi és büntetőjogi szempontból is a vagyonban okozott értékcsökkenés.

A kár nyilvánvalóan elválaszthatatlan a kártérítési felelősségtől, mely az egyik legáltalánosabb polgári jogi szankció. A felelősség célja egyrészt a jog társadalmi rendeltetésének megfelelő magatartás tanúsításának biztosítása, a jogrendet megszegővel szemben a jogkövetkezmények kilátásba helyezése és alkalmazása közvetlenül az egyénre és közvetett módon magára a társadalomra (megelőző funkció), másfelől a normaszegéssel megbontott érdekviszonyok kiegyenlítése, az okozott károk és hátrányok megtérítése (reparációs funkció). A kártérítési felelősség e célt szolgáló elemei a kötelességszegés, a normát sértő személy vétkeisége (szubjektív felelősségi rend esetén), továbbá a szankció, amely lényegét tekintve lehet helyreállító, de gyakran tartalmaz represszív (büntető) elemeket is.⁵ Álláspontom szerint is kétségkívül megállapítható, hogy a kártérítési felelősség egyik fő célja a kárt okozó személy megbüntetése, másrészt a vagyoni viszonyok védelme, ezen túl a kárt szenvedett reparációja.

A polgári jogi kárfelelősségnek négy alapvető eleme van: a jogellenesség, rendszerint a felróhatóság, a kár, továbbá az okozati összefüggés a kár és a felróható tevékenység, vagy mulasztás között.

A polgári jogi kárfelelősség fennállhat szerződéses viszonyon (kontraktuális felelősség), valamint a szerződésen kívül okozott kárért (deliktuális felelősség). A tanulmány a szerződésen kívül, bűncselekménnyel okozott kárért való felelősséget, és annak érvényesítését elemzi a büntetőperben. Ennek körében értelemszerűen mellőzhetetlen a 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.)⁶ rendelkezéseinek tükrében, indokolt esetben kitekintve az 1959. évi IV. törvény (régii Ptk.) rendelkezéseire is – a deliktuális kártérítési felelősség általános, közös szabályainak áttekintése.

* V. évfolyamos jogászhallgató, DE ÁJK

¹ Mózes: 20:1–14.

² Cicero: de Officiis III.5.

³ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúli Egyetemi Nyomda, Pécs, 1928, 229. o.

⁴ Magyar Értelmező Kéziszótár, Második, átdolgozott kiadás. (Pusztai Ferenc főszerk.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 624. o.

⁵ Petrik Ferenc: Kártérítési jog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2002, 13. o.

⁶ Hatályos 2014. március 15. napjától

A hatályos Ptk., eltérve a korábbi szabályozástól külön meghatározza, hogy a törvény tiltja a jogellenes károkozást.⁷ Ezt az 1959. évi IV. törvény nem tartalmazta. E rendelkezés kimondása egyértelművé teszi, hogy a jogellenességet nem kell külön bizonyítani, mert a károkozás maga bizonyítja a magatartás jogellenes voltát, ha nem áll fenn jogellenességet kizáró ok.⁸ Mindez korábban már a bírói gyakorlatban és a jogirodalomban is megjelent. Petrik Ferenc kifogástalanul mutatott rá már a Ptk. hatályba lépése előtt, hogy a bírói gyakorlat és a jogtudomány álláspontja szerint is minden vagyoni károkozás, amely nem minősül jogszerűnek, jogellenes.⁹ Jogellenes a magatartás, ha annak eredménye szemben áll valamely jogszabállyal, jogi normával.

A kártérítési felelősség általános szabálya szerint, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül ugyanakkor a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.¹⁰ A korábbi törvénytől eltérően a hatályos Ptk. szerint a szerződészegéseknél már nem a felróhatóságon alapuló felelősség érvényesül, viszont a szerződésen kívüli károkozásnál a felelősség alapja változatlanul a felróhatóság.¹¹

A hatályos Ptk. – eltérően a korábban hatályban lévő polgári anyagi jogi kódextól – tételesen felsorolja a jogellenességet kizáró okokat.

A Ptk. 6:520. § a)–d) pontja szerint minden károkozás jogellenes, kivéve,

- ha a károkozó a kárt a károsult beleegyezésével okozta;
- ha a jogtalan támadás, vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárítása érdekében a támadónak okozta, ha az elhárítás szükséges mértékét nem lépte túl;
- ha szükséghelyzetben okozta, azzal arányos mértékben;
- avagy a jogszabály által megengedett magatartással okozta, és a magatartás más személy jogilag védett érdekét nem sérti, vagy a jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi.

A tanulmány témájához igazodva egyrészt a jogellenességet kizáró okok közül a jogtalan támadás, illetve a közvetlenül fenyegető támadás elhárításához szükséges arányos védelmi cselekmény kiemelése indokolt. Az anyagi büntetőjog, a 2012. évi C. törvényben (továbbiakban: Btk.) az ilyen jogszerű védelmi cselekményt jogos védelemként, mint büntethetőséget kizáró okként nevesíti.¹² Egyértelmű a szakirodalmi állásponttal,

magam is úgy látom, hogy a védelmi cselekmény akkor jogos, ha szükséges, egyben arányos. Az arányosság fogalmát ugyan a törvény külön nem nevesíti, de az elhárítás szükséges mértéke nyilvánvalóan arra utal.¹³ Az elhárítás szükséges mértékét túl nem lépve jogos védelmi helyzetben okozott kárért a károkozót felelősség nem terheli. A büntetőtörvény a büntetőjogi felelősséget az elhárítás szükséges mértékének túllépésekor is kizárja. A polgári anyagi jogi szabály azonban a mentesüléshez az arányosságot megköveteli. A büntetőbíró-ság a Btk. 22. § (2) bekezdésére alapított felmentés esetén kártérítést nem ítél meg, mert a Be. 214. § (1) bekezdése alapján ilyenkor a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja, a károsult polgári bíróság előtt követelhet kártérítést.

A Ptk. nem tér ki külön a büntetőtörvényben megelőző jogos védelemként szabályozott tényállásra, mely szerint nem büntetendő annak cselekménye sem, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.¹⁴

A megelőző jogos védelem a büntetőjogi jogellenességet kizárja, a Ptk. szabályaiból viszont úgy vélem nem vezethető le egyértelműen a polgári jogi felelősség hiánya, ezért a büntetőbíró-ság felmentő ítélete után a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítását követően a polgári bíróságnak van lehetősége vizsgálni, hogy alkalmazható-e a károkozás jogellenességét kizáró civiljogi szabály. A bírói gyakorlatban markánsan még nem vetődött fel a kérdés, rendszerint olyan ügyek kerültek elbírálásra, amikor a megelőző jogos védelem törvényi tényállása nem volt teljes, és az elkövető büntetőjogi felelősséggel is tartozott.¹⁵

A büntetőügyben a vádlott felmentéséhez vezető megelőző jogos védelem során okozott kár megtérítése kapcsán majd a polgári jogi ítélezési gyakorlatra vár a feladat a károkozás jogellenessége kapcsán elvi állást foglalni. A büntetőjogi mentesülés ugyanis nem feltétlen eredményezi a kártérítési felelősség teljes hiányát.

A károkozó a végszükségben okozott kárért sem tartozik felelősséggel.¹⁶ E büntethetőséget kizáró ok

lan enyhítését tette lehetővé, a szakasz (3) bekezdése kimondja, hogy nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből, vagy menthető felindulásból túllépi.

¹³ Új Btk. kommentár 1. kötet (szerk. Pólt Péter). Nemzeti Köszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 158. o.

¹⁴ Lásd Btk. 21. §

¹⁵ Lásd Debreceni Ítéltábla Bf.I.91/2011/6. számú ügye, melyben a bíróság megállapította annak az idős vádlottnak a büntetőjogi felelősségét, aki udvarán belül áram alá helyezett dróttal védte veteményesét a tolvajoktól, mely megelőző cselekmény során két jogtalan behatoló halálos áramütéses sérülést szenvedett. A másodfokú bíróság megváltoztatva az elsőfokú ítéletet, a bűnösség megállapítása mellett a vádlottal szemben kiszabott, próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztést megrovás intézkedésre enyhítette. Lásd továbbá Debreceni Ítéltábla Bf.II.745/2011/10. sz. ítélet.

¹⁶ A Btk. 23. § (1) bekezdése rögzíti, hogy nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját, illetve más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem

⁷ Ptk. 6:518. §

⁸ Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Szabó Ágnes: Ptk. Fordítókulcs. Oda-vissza. A 2013. évi V. törvény és az 1959. évi IV. törvény normaszövegének összehasonlító táblázata mindkét irányban. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 418. o.

⁹ Petrik: i. m. 25. o.

¹⁰ Ptk. 6:519. §

¹¹ Gadó – Németh – Sáriné: i. m. 418. o.

¹² A Btk. 22. § (1) bekezdése szerint nem büntetendő az a cselekmény, amely saját, illetve más vagy mások személye, javai, vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. Eltérően az 1978. évi IV. törvénytől, mely ilyen esetre csak a büntetés korlát-

megállapításánál is feltétel a mentő cselekmény szükségessége, mint ahogy az arányosság is.¹⁷ A jogirodalom és a bírói gyakorlat álláspontja szerint az emberi élet kioltásával járó veszélyelhárítás esetén is megállapítható a végszükség, ha az ember életét kioltó cselekmény legalább egy ember életét megmenti. Vagyoni javak körében az értékek összehasonlításával lehet állást foglalni az arányosság kérdésében.¹⁸

A kártérítési felelősség fontos új szabálya a Ptk.-ban, hogy nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, melyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia (előreláthatóság).¹⁹

Főszabályként a károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni. A teljes kártérítés kiterjed a károsult vagyonában beállott értékcsökkenésre, (damnum emergens), az elmaradt vagyoni előnyre (lucrum cessans), és emellett a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségekre is [lásd Ptk. 6:522. § (1), (2) bekezdés]. Már a téma polgári jogi alapjainak elemzésekor szükséges rögzíteni, hogy a polgári jogi kárfogalom nem azonos a büntetőjogi kárral, mely utóbbi a Btk. 459. § 16. pontja szerint a törvény eltérő rendelkezése hiányában, a vagyonban okozott értékcsökkenés, a szakasz 17. pontja értelmében a vagyoni hátrány pedig a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny. A büntetőjogi kárfogalomba ekként nem tartoznak bele a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek. Ilyen költséget kárként a büntetőbíróóság nem állapíthat meg.

A kártérítési kötelezettség terjedelméhez kapcsolódik, hogy a kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt. Különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén pedig a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja a bíróság [Ptk. 6:522. § (3), (4) bekezdés].

Az 1959. évi IV. törvény 344. §-ával egyező a hatályos Ptk. szabálya, miszerint ha többen közösen okoznak kárt, a felelősségük a károsulttal szemben egyetemleges. Részben eltérően szabályoz azonban a hatályos törvény a korábbiakhoz képest, mert új elemként jelenik meg, hogy ha a károkozók felróhatásának aránya nem állapítható meg, akkor a kárt közrehatásuk arányában viselik.²⁰

A károsultat kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség terheli. Az e kötelezettségek felróható módon való megszegése miatt keletkezett kárt a károkozó nem köteles megtéríteni. A károsult ter-

hére esik mindazok mulasztása, akiknek magatartásáért felelős [Ptk. 6:525. § (1), (3) bekezdés].

A károsult közrehatásánál a Ptk.-ban új szabály, hogy a többek közös károkozásához hasonlóan a törvény rendelkezik arról, hogy a károsult és a károkozó között a kárt a felróhatóság aránya megállapíthatóságának hiányában a közrehatásuk arányában kell megosztani, és ha ez sem állapítható meg, akkor a kárt egyenlő arányban viselik.²¹ A fenti szabályok érvényesülése kapcsán indokoltnak látom megjegyezni, hogy a büntetőbíróóság előtti eljárásban kevésbé van lehetőség a károsult közreható magatartásának vizsgálatára, sőt a büntető perjogi norma szerint a tényállásban megállapított kárt meg is kell ítélni. Bonyolultabb megítélésű kártérítési ügyekben ezért nyilvánvalóan alaposabb és szakszerűbb döntés születet a polgári perben. Gyakorlati tapasztalatok mutatják, hogy a polgári bíróság, például csalással okozott károk esetén jóval nagyobb figyelmet fordít a károsult közrehatására, a kármegelőzésére, mint a büntetőbíróóság, mely nyilvánvalóan adódik az eljárások jellegéből és fő céljaiból is.

A Ptk. 6:526. §-a szerint a szándékosan okozott, továbbá az emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító károkozásért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződés semmis. A Ptk. annyiban tér el a korábbi szabályozástól (1959. évi IV. törvény 342. §), hogy nem rögzíti a súlyos gondatlansággal okozott kárért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmisségét, másfelől nem írja elő a bűncselekmény következményeiért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmisségét sem.

A kártérítési felelősség törvényi szabályozásának igen fontos, a reparáció lényegét alkotó része a kártérítés módja. A Ptk. 6:527. §-a (1) bekezdése értelmében a károkozó a kárt pénzben köteles megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják. Ez jelentős változás a korábban hatályos Polgári Törvénykönyvhöz képest, mert elhagyja a kártérítés módjának azon korábbi fő szabályát, hogy a kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani (in integrum restitutum).

A jövőben rendszeresen felmerülő károk megtérítésére a bíróság időszakonként visszatérően előre fizetendő, meghatározott összegű járadékot is meghatározhat.²²

Lényeges, hogy a bíróság a kártérítés módjának meghatározásánál nincs kötve a károsult kérelméhez, a kártérítésnek viszont azt a módját nem alkalmazhatja, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.²³ A polgári perben és a büntetőperben a polgári igény érvényesítésekor is, a bíróságot kötik a kereseti kérelem korlátai, a kártérítés módjáról azonban a törvénynek megfelelően szabadon dönthet (azaz főszabályként nem érvényesül a keresethez kötöttség),²⁴ e döntési szabadság azonban a felhívottak szerint nem érvényesül olyan

hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelme érdekében így jár el, feltéve, hogy a cselekmény nem okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett. A szakasz (2) bekezdése kizárja a büntetőjogi felelősséget abban az esetben is, ha a veszélyt elhárító a cselekmény nagyságát ijedségből vagy menthető felindulásból nem ismeri fel.

¹⁷ Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 143. o.

¹⁸ Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 257. o., valamint lásd BH 2006.1.

¹⁹ Ptk. 6:521. §

²⁰ Ptk. 6:524. § (1), (3) bekezdés

²¹ Ptk. 6:525. § (2) bekezdés. Lásd még Gadó – Németh – Sáriné: i. m. 419. o.

²² Ptk. 6:527. § (2) bekezdés

²³ Ptk. 6:527. § (3) bekezdés

²⁴ PK 44.

kártérítési mód tekintetében, mely ellen a felek, ekként a felperes és az alperes is tiltakoznak.

A kártérítés a károkozás bekövetkezésekor nyomban esedékes (Ptk. 6:532. §). Ennek fontos jogi következményei vannak, mert értelemszerűen a kártérítésre nem kerül sor azonnal a károkozásakor, ezáltal a kötelezett késedelembe esik, és késedelmi kamat fizetésére lesz köteles.

A Ptk. 6:533. § igen lényeges különös normája szerint a kártérítésre az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül.²⁵ Az új Ptk. változást hozott a korábban hatályos törvényhez képest, mert elhagyja a szándékoságra utalást.²⁶ Az általánoshoz képest nyilvánvalóan szigorúbbak a bűncselekménnyel okozott kárért való felelősség elévülésének szabályai, mely nyilvánvalóan tükrözi, hogy a kriminális alapú deliktuális károkozás fokozott társadalmi veszéllyel jár, mely hangsúlyosabb és eredményesebb repressziót és reparációt igényel.

A Ptk. új szabálya, hogy ha a károkozás és az ítélethozatal között az időmúlásra, vagy egyéb körülményre tekintettel az értékviszonyokban jelentős változás következett be, a bíróság az okozott kár mértékét az ítélethozatal időpontjában fennállt értékviszonyok szerint határozhatja meg. Ebben az esetben a károkozó késedelmi kamat fizetésére az érték meghatározásának időpontjától kezdődően köteles. Ha a károsult kártérítési igénye érvényesítésével felróhatóan késlekedik, az ár- és értékviszonyok változásának kockázatát maga viseli [Ptk. 6:534. § (1), (2) bekezdés].

A kártérítési felelősség közös és általános normáit a büntetőbírósnak is alkalmaznia kell, mint ahogy a polgári eljárásjogi szabályokat is a büntetőper sajátosságainak figyelembevételével.

3. A bűncselekménnyel okozott kár

A kár fogalmát a Btk., az 1978. évi IV. törvénytől eltérően a Záró részben határozza meg az értelmező rendelkezések között. A már idézettek szerint kár a büntetőtörvény eltérő rendelkezései hiányában a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés. Ez a kárfogalom fő szabálya. Tekintsük át, hol találkozunk speciális esetekkel, törvényi kivételekkel. A Btk. a csalásnál határoz meg különös szabályt, mely szerint kárnak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg

nem fizetett ellenértékét is.²⁷ Az 1978. évi IV. törvény kárfogalma a csalásnál szűkebb volt, mert nem mondta ki, hogy büntetőjogi értelemben kárnak minősül az igénybe vett, de meg nem fizetett szolgáltatás ellenértéke. A bírói gyakorlat ugyanakkor kiterjesztően értelmezte a kárfogalmat, mert a szállodai szolgáltatás célzottan nem fizetett ellenértékét is olykor kárként értékelte. A Legfelsőbb Bíróság elvi élel szögezte le, hogy az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetése a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésnek és nem elmaradt vagyoni előnynek minősül.²⁸ A felsőbb bírósági döntés érveit Deák Zoltán tanulmányában kritikával illette, vitatva a kárfogalommal kapcsolatban kifejtett elméleti alapokat.²⁹ Álláspontja a 2013. július 1-jén hatályba lépett Büntető Törvénykönyv tükrében azonban véleményem szerint már nem tartható, mert a törvényhozó a Legfelsőbb Bíróság elméleti és dogmatikai okfejtését átvéve határozottan kimondta, hogy a meg nem fizetett szolgáltatás ellenértéke is kárnak minősül a csalás elkövetésekor.

E körben kell utalni a kárhoz hasonlóan szintén az eredmény-bűncselekményeknél megjelenő, a polgári jogi kárfogalom taglalásakor már ugyancsak felhívott vagyoni hátrányra, mely a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny. A vagyoni hátrány tekintetében a költségvetési csalásnál láthatunk az általánostól eltérő szabályozást, ugyanis e bűncselekmény elkövetésekor vagyoni hátrány alatt érteni kell a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételekiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy a céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is.³⁰

Indokolt kitérni arra, hogy mit értünk a vagyon fogalmán. A tisztán jogi vagyonfogalom a vagyont a jogosultsági oldaláról közelíti meg, azaz a személyt megillető vagyoni jogok és a terhelő kötelezettségek összességéként határozza meg.³¹ Egy másik elmélet a vagyon gazdasági aspektusát emeli ki, illetve egyes irányzatok jogi-gazdasági oldalról világítják meg annak mibenlétét. Vagyoni a kár, ha a vagyon helyzete kedvezőtlenebbé vált, azaz a károkozó cselekmény után értékben csökkent. A vagyon csökkenése lehet végleges jellegű, de akár ideiglenes is.³²

A károkozás tipikusan eredmény-bűncselekményeknél következik be. Az elkövetési magatartásnak a bekövetkezett eredmény, a vizsgált téma szempontjából hangsúlyosan a kár bekövetkezésével okozati összefüggésben kell állnia.³³ Az okozati összefüggés hiánya a büntetőjogi felelősséget kizárja, mint ahogy a pol-

²⁷ Btk. 373. § (7) bekezdés

²⁸ BH 2011.127.

²⁹ Deák Zoltán: A kár büntetőjogi fogalmáról – megjegyzések egy eseti döntés margójára. Magyar Jog, 2012/6. szám, 369–374. o.

³⁰ Btk. 396. § (9) bekezdés b) pont.

³¹ Shmidt, Rudolf – Priebe, Klaus: Strafrecht – Besonder Teil II. Dr. Rudolf Schmidt GmbH, Bremen, 2008, 240. o.

³² Madai Sándor: A „vagyoni” és a „kár” büntetőjogi relációjának értelmezési lehetőségei. In: A Magyar Büntetőjogi Társaság jubileumi tanulmánykötete (szerk. Fenyvesi Csaba). Kódex Nyomda Kft., Budapest – Debrecen – Pécs, 2011, 137–144. o.

³³ Földvári: i. m. 104–105. o.

²⁵ A Btk. 26. § (1) bekezdés értelmében a büntethetőség – törvényi kivételtől eltekintve, illetve az egyes bűncselekmények elévülésének kizárásáról szóló rendelkezés hiányában – elévül a büntetési tétel felső határának megfelelő idő, de legalább öt év elteltével. A (3) bekezdés kimondja, hogy nem évül el a törvény XIII. és XIV. fejezetében meghatározott (emberiség elleni és háborús bűncselekmények), és az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmények büntethetősége.

²⁶ Gadó – Németh – Sáriné: i. m. 421. o.

gári jogi kárfelelősségnek is feltétele a kauzalitás.³⁴ Itt jegyzendő meg, hogy a kárfelelősség vizsgálata során az okozati összefüggés szempontjából a kár bekövetkezése releváns okának van jelentősége. Ez akkor állapítható meg, ha a felróható magatartás szerves összefüggésben van a kárral: enélkül a kár nem következett volna be, illetve a károkozó a kár bekövetkezését előre láthatta.³⁵

A gyakorlati tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy jogellenes károkozásra elsősorban vagyoni elleni bűncselekmények elkövetésekor, így lopás, rongálás, sikkasztás, csalás megvalósításakor kerül sor, de számos más bűncselekmény is okozhat olyan kárt, mely polgári jogi kártérítési felelősséget von maga után. vagyoni hátrány okozására példaként hozható fel a hűtlen kezelés, a hanyag kezelés,³⁶ vagy a már említett költségvetési csalás.

A büntetőjogi kárfogalom vázlatos áttekintése után a tanulmány a büntetőeljárásban a kártérítési igény érvényesítését, az adhéziós eljárást vonja vizsgálat alá.

4. A bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti igény és érvényesítése a büntetőeljárásban – az adhéziós eljárás

A bűncselekményből eredő kárigény büntetőeljárásban történő elbírálásának igénye hosszú történeti múltra tekint vissza. A tanulmány a hatályos törvény alapján vizsgálja az anyagi és eljárásjogi kérdéseket, célszerű ennek ellenére a vázlatos magyar jogtörténeti visszatekintés arra nézve, hogy miként fejlődött a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti igénnyel kapcsolatos szabályozás. Az ősmagyar büntetőjog még a magánbosszú elvén alapult, kezdetben a vérbosszú által vett elégtételt a sérelmet szenvedett fél, melyet később az egyezkedés váltott fel. Ennek során az elkövető az áldozattal vagy annak családjával megállapodott a kár megtérítésében, megelőzve ezzel a bosszú bekövetkezését. A magánbosszú és az egyezkedés sokáig akadálya volt az igényérvényesítés közjogi irányba történő fejlődésének.³⁷

Az államalapítást követően, Árpád-házi királyaink dekrétumaikban már határozottan felléptek a magánbosszú ellen, mely nyilvánvalóan egyik fontos záloga volt az államhatalom és a társadalmi rend megszilárdításának. Szent István király érvényesítette elsőként

az állam büntetőhatalmi igényét,³⁸ és határozottan törekedett a szervezett nemzeti igazságszolgáltatás háttérbe szorítására, melyet jól megvilágít a vérbosszút büntetőrendelkezés.³⁹ A vérbosszú visszaszorításánál, miként láthatjuk az idézett királyi dekrétumból, alapvető szankció volt a vagyoni joghátrány, melynek jelentős része a kincstár és a sértetti rokonságot illette. E rendelkezésben már megjelenik a represszió mellett a sérelmet szenvedett károsult reparációja is.

A középkori jogfejlődés fontos állomása Werbőczy 1514-es keletű Hármaskönyve (Tripartitum), mely a királyi dekrétumoknak megfelelően határozta meg a bűncselekményeket és a joghátrányokat, azok alternatíváival egyetemben, melyek körében fontos szerepet játszott a felek békítése és az áldozat kártalanítását elősegítő kiegyezési kísérlet.⁴⁰

Hosszú jogfejlődést követően csak a XIX. század végén került sor a magyar büntetőeljárás kodifikációjára. A 1896. évi XXIII. tc. (Bp.) már részletesen, külön fejezetben (XVIII. Fejezet) szabályozta a magánjogi igény érvényesítését és biztosítását a büntetőeljárás keretei között. A törvény értelmében a bűncselekményből származó kár és egyéb magánjogi igény érvényesítésével a bíróság csak annyiban foglalkozhatott, amennyiben a vonatkozó igény érvényesítésének a büntetőeljárás során az adhézióra vonatkozó szabályok értelmében helye volt. A bűncselekményből származó kárt annyiban kellett nyomozni, amennyiben annak megállapítása a büntetőtörvények helyes alkalmazása érdekében szükséges. A büntetőeljárás megszüntetése, vagy a vádlott felmentése esetén a bíróság a magánfelet azzal értesítette, hogy magánjogi igénye tárgyában ebből az okból nem határoz. Mindez nem elutasítást jelentett, hanem azt, hogy a magánfél igényét polgári perben érvényesíthette.⁴¹ Hasonló szabályozás érvényesül a hatályos büntető eljárásjogi törvényben is, hiszen a vádlott felmentése esetén a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja, azaz a magánfél polgári bíróság előtt érvényesítheti követelését. Láthatjuk, hogy már a Bp. előírásai is hűen tükrözték, miszerint a kár megtérítése iránti eljárás másodlagos jellegű a büntetőperben, hiszen a büntetőeljárás fő célja a büntetőjogi felelősség megállapítása.

A XX. század első felének büntető jogalkotása a Bp.-hez mérten visszalépést jelentett, és a társadalmi tulajdon védelmére koncentrált centralizációs elveknek megfelelően.⁴²

A Be. hatályba lépése előtt hatályos 1973. évi I. tör-

³⁴ Lásd Pétrik: i. m. 64–65. o.

³⁵ BDT 2013. 2893.

³⁶ Btk. 376. §, 377. §

³⁷ Botos Gábor: A polgári jogi igény érvényesítésének egyes kérdései a büntetőeljárás folyamán. Belügyi Szemle, 1996/7. szám, 39. o.

³⁸ Sipta István: A magyar bírósági rendszer története. MULTIPLEX MEDIA-DEBRECEN U.P., 1998, 13. o.

³⁹ Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve, 16. Fejezet a szándékos emberölésről: Ha valaki haragra gerjedvén és felfuvalkodván kevélységgel, szándékos emberölést követ el, tudja meg, hogy száztiz arany pénzt fizet érte, a mint a mi tanácsunk végezte. 1. § Ebből ötvenet a király kincstárába vigyenek, a más ötvenet adják a rokonoknak, tize pedig az ítélobíráké és közbenjáróké legyen. És maga a gyilkos bőtőljön a kánonok rendelése szerint.

⁴⁰ Botos: i. m. 40. o.

⁴¹ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve II. kötet. Budapest, Athenaeum Kiadó, 1917, 266. o.

⁴² Botos: i. m. 42. o.

vény 215. §-a szabályozta a polgári jogi igény elbírálását, megkívánva, hogy az igényt az ügyész, vagy a sérelmet szenvedett magánfél jelentse be. A törvényszakas (1) bekezdése értelmében a polgári jogi igényt az ítéletben vagy az érdemi ügydöntő végzésben lehetőség szerint érdemben kell elbírálni. Ha mindez azonban az eljárás befejezését jelentékenyen késleltetné, a bíróság az ügydöntő határozatában a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

A rövid, vázlatos történeti áttekintés után vizsgáljuk meg részleteiben a hatályos törvényi előírásokat.

A büntetőeljárásban a kártérítési igény érvényesítése a Bp. alapján nyugodva ún. adhéziós eljárás, melyben a kárt szenvedett sértett magánfél már a büntetőperben érvényesítheti kárigényét. Az adhéziós eljárás, miként Botos Gábor szemléletesen mutat rá, összekapcsolt eljárás, amely nem kizárólag büntetőeljárás, és nem is kizárólag polgári eljárás, hanem a kettő egyesítése.⁴³ Érvelését osztom, hiszen egy speciális jellegű eljárásról van szó, melyben érvényesülnek a polgári anyagi jogi, a büntető anyagi jogi, a polgári perjog és a büntetőeljárás szabályai is. Nem vitás azonban, hogy e sajátos eljárásban a büntetőeljárás domináns.⁴⁴ Az adhéziós eljárás mellett pergazdasági szempontok is szólnak, hiszen külön polgári per nélkül is megítélhető már a büntetőügyben a kárigény, ami a bírósági ügyteher szempontjából is kedvező hatással bír.⁴⁵

A sértetti kár helyreállításának fontossága európai standard is, hiszen az Európa Tanács kerethatározat is hozott, melyben kimondta, hogy minden tagállam biztosítja a bűncselekmény sértettjének azon jogát, hogy a büntetőeljárás keretein és ésszerű határidőn belül döntsenek az elkövető által a sértett részére fizetendő kártérítés tárgyában.⁴⁶

A polgári jogi igény egyik alapvető eleme az igény előterjesztése, a másik fontos elem pedig a bíróság előtti érvényesítés. A polgári jogi igényt ugyanis érdemben csak a bíróság bírálhatja el, ebből következik, hogy a sértett a büntetőügy tárgyalási szakaszában válik magánfélé.⁴⁷

A Be., álláspontom szerint már hatékonyabban szabályozza az adhéziós eljárást, nagyobb kötelezettséget róva a bíróságra, előmozdítva minél hatékonyabban, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításakor a bíróság megítélje a kártérítést.

Elsőként a sértett fogalmát kell kiemelni. Sértett az, akinek a jogát, vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette, vagy veszélyeztette.⁴⁸ A bűncselekmény elkö-

vetése sértheti a passzív alany testi épségét, személyi jogait, és tipikusan a vagyoni jogokat, különösen a tulajdonjogot. A sértett processzuális fogalom, mely a büntetőjogból vezethető le. A büntetőjog ugyan a sértett fogalmát nem használja (a büntető jogirodalomban a bűncselekményt elszennedő a passzív alany), de nyilvánvaló, hogy a bűncselekmény által megtámadott személyek, alanyok és jogtárgyak nélkül bűncselekményről nem beszélhetünk.⁴⁹

A büntetőeljárásban a kárt szenvedett és polgári jogi igényt érvényesítő személy a magánfél.⁵⁰ A magánfél tehát egy olyan speciális perjogi helyzetű sértett, aki kárigényét a büntetőeljárásban érvényesíti.

Magánfél lehet természetes vagy jogi személy, de maga az állam is, ha maga a jogviszony alanya. A bíróság a hűtlen kezelés büntette miatt indult büntetőügyben megállapította, hogy az állam akkor jogosult képviselője útján magánfélként fellépni, ha közvetlenül maga a jogviszony alanya. Állami tulajdonban lévő társaság nevében azonban a cég képviseletre jogosult vezetői terjeszthetnek elő joghatályosan polgári jogi igényt.⁵¹

Sajátos a helyzete a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnak (NAV). Az e szervezet feladatairól és működéséről szóló törvény értelmében⁵² az adóztatási szerve, illetve vámszerve terjeszti elő a hatáskörébe tartozó kötelező befizetésekkel vagy költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár iránt az állam nevében a polgári jogi igényt. Egyes álláspontok szerint ugyanakkor a NAV a Be. alapján sértettként polgári jogi igényt nem terjeszthet elő, tekintettel arra, hogy az eljárás tárgya nem polgári jogi, hanem az adós és az állam közötti adózási vita, ezért a NAV polgári jogi igényét egyéb törvényes útra kell utasítani. Hasonló a helyzet az Országos Egészségbiztosítási Pénztár tekintetében is.⁵³ Kétségtelen, hogy a NAV törvény és a Be. szabályai, illetve az arra alapított bírói gyakorlat nincsenek teljes összhangban, de az kétségtelen, hogy az adóhiány megtérítése iránti igény érvényesítése adójogi vita, másfelől az államot az adóhiány folytán ért kárt az adóhatóság adóigazgatási eljárásban is érvényesítheti, sőt a gyakorlat szerint érvényesíti is, ezért elméleti megközelítésből nem kifogásolható a felhívott álláspont, de nyilvánvalóan szükséges lenne a NAV törvény és a Be. tartalmi egységének megteremtése a kérdésben, mert kontinentális jogrendszerünkben a bíró nem alkothat jogot, azaz a jogszabályi rendelkezést nem mérlegelheti felül.

Kiemelést érdemel még a magánfél eljárási helyze-

⁴³ Botos: uo. 40. o.

⁴⁴ Tarr Ágnes: A kárhelyreállítás jelene és jövője a büntetőeljárásban. Debreceni Jogi Műhely, 2006/2. szám, http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2006/a_karhelyreallitas_jelene_es_jovoje_a_magyar_buntetoeljarasban/ (letöltés: 2014. október 29.)

⁴⁵ Tahy-Kiss Karolina: Bírósági rendelkezés a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igényről. Iustum Aequum Salutare 2011/2. szám, 159. o.

⁴⁶ Lásd Európa Tanács 2001/220/IB (2001. március 15.) határozata 9. § cikk (1) bekezdés.

⁴⁷ Büntető Eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. Második kiadás (szerk. Berkes György). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006, 216/18. o., valamint lásd még BH 1980/78. I.

⁴⁸ Be. 51. § (1) bekezdés

⁴⁹ Király Tibor: Büntető Eljárásjog. 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 176–177. o.

⁵⁰ Be. 54. § (1) bekezdés

⁵¹ Lásd Fővárosi Bíróság 18.B.342/2004/272. sz. és a Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.157/2012/29. számú ítélete. Az ügyben a bíróság kifejtette, hogy ha a bíróság az állapítja meg, hogy a felperes a kereset megindítására nem jogosult, a keresetét érdemben el kell utasítani, ugyanis a keresetösségi jog, az ügylegitimáció nem eljárásjogi, hanem anyagi jogi intézmény. Lásd még BH 1992. 470.

⁵² 2010. évi CXXII. törvény 13. § (2) bekezdés e) pont.

⁵³ Lásd A Szekszárdi Törvényszék Büntető Kollégiuma Vezetőjének A polgári jogi igény és egyes vagyonsági rendelkezések eljárási kérdéseiről készített 2014.El.II.C.2/105-1. számú összefoglalója. Szekszárd, 2014, 2–3. o.

tét illetően, hogy a biztosító, mint engedményes a büntetőeljárásban nem, csak a polgári perben érvényesítheti a sértettől átszállt követelését. A biztosító nem sértettje a bűncselekménynek, így a büntetőperben magánfélként nem léphet fel.⁵⁴

A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény többnyire kárigény. Az igényt megalapozó tények, és a bűncselekmény között okozati összefüggésnek kell fennállnia.⁵⁵ A polgári jogi igény gyűjtőfogalmának központi eleme maga a kár, emellett az érvényesíthető polgári jogi igénynek további három alapvető kritériuma a már idézett okozati összefüggés, az, hogy az igényt a sértett terjessze elő és a terhelttel szemben.⁵⁶ A sértett nem minden esetben képes, vagy jogosult jogainak érvényesítésére, ezért helyette örököse, törvényes képviselője, vagy akár az ügyész is jogosult az igény érvényesítésére.⁵⁷

Fontos szabály, hogy a magánfél a terhelttel szemben azt a polgári jogi igényt érvényesítheti, amely a vád tárgyává tett cselekmény következtében keletkezett [Be. 54. § (2) bekezdés]. Hangsúlyos, hogy e körben a büntetőjogi kárfogalomra kell gondolnunk, mely a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenést jelenti, illetve a vagyoni hátránynál ezenfelül az elmaradt vagyoni előnyt is. A már kiemelték szerint a büntetőjogi kár szűkebb, mint a polgári jogi, mely kiterjed a vagyonban okozott hátrány kiküszöbölésének költségeire is. E költségek a büntetőperben polgári jogi igényként nem érvényesíthetők.⁵⁸ Megjegyzendő, hogy ha a sértett a polgári jogi igényét a büntetőeljárásban érvényesíti, és azt érdemben elbírálják, akkor az ítélt dolognak tekintendő. Figyelemmel azonban arra, hogy a büntetőjogi kár a már idézettek szerint nem terjed ki a polgári jogi kár minden részére, annak nincs akadálya, hogy a sértett a büntetőeljárásban megítélt összegben túlmenő követelését polgári perben érvényesítse. A meg nem ítélt, büntetőjogi kárba nem tartozó költségek ugyanis megítélésük szerint nem képezhetnek res iudicata-t.

További lényeges előírás, hogy a polgári jogi igény egyéb úton való érvényesítését nem zárja ki, hogy a sértett magánfélként nem lépett fel, következésképp a polgári bíróság előtti keresetindításnak nem feltétele, hogy a sértett a büntetőeljárásban is érvényesítse a kártérítési igényt.

A Pp.-ben meghatározott feltételek esetén – ha a jogosult jogainak védelmére bármely okból nem képes⁵⁹ – a polgári jogi igényt az ügyész is érvényesítheti.⁶⁰

A magánfélnek a törvény jogot biztosít arra, hogy a polgári jogi igényrel kapcsolatos eljárási cselekmé-

nyeknél jelen lehessen. A sértett halála esetén az örököse léphet fel magánfélként, a sértetti jogok azonban csak a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatban illetik meg.⁶¹

A Be. 54. § (7) bekezdésének igen fontos szabálya, hogy ha a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos eljárási kérdéstről a büntetőeljárási törvény nem rendelkezik, a polgári eljárás szabályait kell alkalmazni, feltéve, hogy azok e törvénnyel, illetőleg a büntetőeljárás jellegével nem ellentétesek. A terhelt azonban eltérően a Pp. szabályaitól, a magánféllel szemben követelést nem érvényesíthet (értelemszerűen viszontkeresetet sem terjeszthető elő) és beszámítási kifogással sem élhet, valamint a terhelt és a magánfél által kötött egyezséget a bíróság nem hagyhatja jóvá.

Az adhéziós eljárásban a perorvoslat joga nem teljes, mert a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása ellen nincs helye fellebbezésnek. A bíróság továbbá az ítéletnek a polgári jogi igényre vonatkozó részét nem nyilváníthatja előzetesen végrehajthatónak. Az elsőfokú eljárásban bejelentett polgári jogi igényt a másodfokú eljárásban kiterjeszteni, illetve az összegét felemelni nem lehet [Be. 54. § (8) bekezdés].

A büntetőeljárási normák felhívása után szükséges az adhéziós eljárásban a Be. 54. § (7) bekezdése alapján alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályok áttekintése.

Magánfél csak perbeli cselekvőképességgel rendelkező személy lehet, azaz aki a polgári jog szabályai szerint cselekvőképességgel rendelkezik, illetve olyan cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú, akinek a polgári jog szabályai szerinti cselekvőképessége a per tárgyára, illetve a perbeli eljárási cselekményekre nézve kiterjedő hatállyal nincs korlátozva, vagy aki a per tárgyaról a polgári jog szabályai szerint érvényesen rendelkezhet [Pp. 49. § (1) bekezdés a)–c) pont].⁶² E jogosultság a perbeli legitimáció, melyet érdemben, az ítéletben kell elbírálni és nem lehet a keresetlevelet a hiánya miatt idézés kibocsátása nélkül elutasítani.

A kártérítési igény kapcsán megjegyzendő, hogy a vagyonban bekövetkezett kárért a tulajdonjoggal rendelkező vagy képviselője terjeszthet elő keresetet. A rendelkezési jog ugyanis őt illeti.

A polgári jogi igény érvényesítése, lényegében a keresetindítás alapját képező keresetlevéllel történik, melyben a Pp. 121. § (1) bekezdése értelmében fel kell tüntetni az eljáró bíróságot, a feleknek, valamint képviselőiknek a nevét, lakhelyét és perbeli állását, az érvényesíteni kívánt jogot, az annak alapjául szolgáló tényeknek és azok bizonyítékainak előadásával, azon adatokat, amelyekből a bíróság hatásköre és illetékesége megállapítható, valamint a bíróság döntésére irányuló határozott kereseti kérelmet (petitum).

A büntetőeljárásban sokszor már a nyomozás során,

⁵⁴ BH 1985.138.

⁵⁵ Király: i. m. 185–186. o.

⁵⁶ Herke Csongor – Fenyversí Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 112–113. o.

⁵⁷ Tarr: i. m. 5. o.

⁵⁸ BH 1989.333. II., BH 1997.49., mely utóbbi eseti döntés kifejtette, hogy a sértett eltemetése költségeinek megfizetésére a terhelt nem kötelezhető, mert e költségek nem közvetlenül a bűncselekmény folytán keletkeztek.

⁵⁹ Pp. 9. § (1) bekezdés.

⁶⁰ Be. 54. § (3), (4) bekezdés.

⁶¹ Be. 54. § (4), (6) bekezdés.

⁶² Példaként hozható fel a körben a bontóper, melyet korlátozottan cselekvőképes személy is megindíthat (Pp. 298. §).

a feljelentésben, vagy a tanúkihallgatás során előterjeszti a sértett a kárigényét, mely rendszerint nem felel meg mindenben a Pp. által megkövetelt tartalmi elvárásoknak. A nyomozó hatóság, vagy az ügyész a polgári jogi igényről érdemben nem rendelkezhet, arról kizárólag a bíróság dönthet, ezért csak a vádemelést követően, a bírósági szakaszban válik a sértett magánfélle. A bíróságnak van joga érdemben dönteni a kárigényről, mint ahogy a hiánypótlás elrendeléséről is. A büntetőügyben a bíróság feladata elsősorban a büntetőjogi felelősség tisztázása. Az adhéziós eljárásban úgy gondolom, hogy a magánfél igényével kapcsolatos hiánypótlások száma, legalábbis írásbeli módon való megkövetelése elenyésző, rendszerint a bíróság a sértett tanúkihallgatása során tisztázza a kárigénnyel kapcsolatos részleteket. A Pp. 130. § (1) bekezdése szerinti idézés kibocsátása nélküli kereset elutasítás pedig a büntetőeljárás specialitása folytán nem fordul elő, mert a bíróság ítéletében határoz a magánfél polgári jogi igényéről, ezért a büntetőperben közbenső döntéssel a kárigény érdemi vizsgálat nélküli elutasítására nem kerül sor, függetlenül attól, hogy akár a perbeli jogképesség hiánya vagy a hiánypótlás elmulasztásának hiánya, avagy más ok folytán a feltételei fennállnak.

Az igényérvényesítés módja és részletszabályai után vizsgáljuk meg, hogy a bíróság milyen döntést hozhat a büntetőügyben a polgári jogi igényről.

A Be. 335. § (1) bekezdése értelmében a bíróság a polgári jogi igényt – a 214. § (1a) bekezdése és a 284. § (3) bekezdése szerinti kivételeket kivéve – az ítéletben lehetőleg érdemben bírálja el, annak helyt ad, vagy azt elutasítja. Ha ez jelentékenyen késleltetné az eljárás befejezését, valamint a vádlott felmentése esetén, vagy ha az indítványnak a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja, a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

A törvényben előírt kivételt jelenti egyrészt a nyomozási bíró eljárásában, ha a nyomozási bíró a 207. § (2) bekezdés g) pontja alapján a vádirat benyújtása előtt az 54. § (2a) bekezdés szerinti polgári jogi igényt⁶³ és ideiglenes intézkedés iránti kérelmet a Polgári perrendtartás szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak megküldi. A másik kivétel, szintén az 54. § (2a) bekezdés szerinti polgári jogi igény érvényesítése esetén, ha a tárgyalás megkezdése után a tanács elnöke rendelkezik az igény megküldéséről a polgári bíróságnak.

Az idézett törvényi rendelkezés szerint tehát a büntetőbíróság három módon dönt:

- a polgári jogi igénynek a büntető és polgári anyagi jogi és eljárásjogi feltételek fennállása esetén helyt ad,

- az igényt elutasítja,
- illetőleg az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

Ha a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, adóbevétel-csökkenés, vámbevétel-csökkenés összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálni, kivéve, ha az okozott kár vagy vagyoni hátrány megtérítése iránti igény az 54. § (2a) bekezdése szerinti, már hivatkozott és „lakásmaffiaszerű” uzsora-bűncselekmények elkövetése folytán a sértetti ingatlanl kapcsolatos polgári jogi igény része, mert ezen esetben a nyomozási bíró, vagy a tárgyalás megkezdésekor a tanács elnöke az igényt a polgári bíróságnak küldi meg.⁶⁴ A bíróság a vagyon elleni vagy a költségvetést károsító bűncselekményeknél a kárt, a vagyoni hátrányt, illetve az elkövetési értéket – marasztalás esetén – rendszerint megállapítja, mely feltétele a bűnösség kimondásának és a kár, a vagyoni hátrány vagy az elkövetési érték mértékétől függően a cselekmény helyes minősítésének is.

Ilyen esetekben a polgári jogi igény érdemi elbírálása nem mellőzhető, és ha a bíróság a keresetszerű kérelemtől nem dönt, vagy annak érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja, eljárási szabálysértést valósít meg. Ha másodfokú eljárásra kerül sor, a fellebbezési bíróság hivatalból dönt a polgári jogi igényről, mint járulékos ítéleti rendelkezésről, e jogkörében pótolja az elsőfokú bíróság mulasztását és az előterjesztett polgári jogi igényt elbírálja, ha arról az elsőfokú bíróság nem rendelkezett, valamint ugyanígy jár el, ha az elsőfokú bíróság a tényállásban a konkrét kár megállapítása ellenére a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja. Ha a Be. 335. § (2) bekezdésében írt feltételek teljesültek, de az előterjesztett keresetszerű kérelem összegszerűsége az ítéleti tényállásban megállapított összeg mértékét meghaladja, a bíróság a polgári jogi igényt az ítéleti tényállás szerinti elkövetési érték, illetve a bűncselekménnyel okozott kár összegének mértékéig érdemben elbírálja. Az ezt meghaladó összegre előterjesztett követelés érvényesítését pedig egyéb törvényes útra utasítja, mely követelésrész, mert arra nézve döntés nem született, értelemszerűen nem jelent ítélt dolgot.⁶⁵

A másodfokú bíróságnak azonban megvan a jogköre arra, hogy ha a polgári jogi igény kérdésében való döntés a büntetőeljárás befejezését jelentékenyen késleltetné, vagy a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja, a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletének e kérdésben döntő rendelkezését hatályon kívül helyezi, és a polgári jogi igény iránti indítványt egyéb törvényes útra utasítja (Be. 380. §). Ilyen eset lehet, ha a kárérték, vagy a követelés jogalapja nem kellően tisztázott és további, széleskörű bizonyításra lenne szükség, mely nem a másod-

⁶³ E törvényhely szerint, ha a zsarolás, a csalás, illetve uzsora-bűncselekmény elkövetési tárgya olyan, a terhelt által lakott vagy a hozzájárulásával más személy által ingyenesen használt ingatlan, amelyben a bűncselekményt megelőzően a magánfél lakott, és a polgári jogi igény az ingatlanl kapcsolatos rendelkezési jogot vagy az ingatlan birtoklásának jogát is érinti, a magánfél indítványában ideiglenes intézkedésként kérheti az ingatlan kiürítését és annak a magánfél birtokba bocsátását.

⁶⁴ Be. 335. § (2) bekezdés

⁶⁵ Lásd 81/2010. BK vélemény 1–3.

fokú bíróság feladata. A másodfokú bíróság a teljes revízió során hivatalból jár el, nem kötik a fellebbezés-ek irányai, mint ahogy a súlyosítási tilalom sem.

A Pp. 215. §-ának lényeges polgári perjogi előírása, hogy a bíróság döntése nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, ez a szabály a főkövetelés járulékaire (kamat, költség) is kiterjed. Mindez irányadó az ellenkérelemre is, melynek azonban a vizsgált téma kapcsán nincs jelentősége, mert a vádlott a magánféllel szemben követelést nem érvényesíthet. E szabálynak megfelelően a bíróság akkor sem ítélt meg a polgári jogi igényben foglaltaktól nagyobb összegű kártérítést, ha a tényállásban az igénytől magasabb összegben rögzítette a kárt, vagy vagyoni hátrányt. A másodfokú eljárásához kapcsolódik, hogy a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény összege felemelésének, az elsőfokú eljárásban be nem jelentett járulékgéni előterjesztésének a másodfokú eljárásban nincs helye.⁶⁶

A polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos eljárás illetékköteles, azonban a magánfélnek az illetéket az Itv. 62. § (1) bekezdés c) pontjában biztosított illetékfeljegyzési joga folytán a keresetindításkor nem kell lerónia, arról a polgári jogi igénynek helyt adó határozat esetén a bíróság dönt, rendszerint a marasztalt vádlottat kötelezve az illeték megfizetésére. Az illeték alapja a polgári peres és peren kívüli eljárásban az eljárás tárgyának az eljárás megindításakor fennálló értéke, jogorvoslati eljárásban pedig a vitássá tett követelés vagy követelésrész értéke. A polgári eljárás illetékének általános mértéke a peres eljárásban a pertárgyérték, mint illetékalap 6%-a, de legfeljebb 1 500 000 Ft [Itv. 39. § (1) bekezdés, 42. § (1) bekezdés a) pont]. Ha az alperes a követelést az első tárgyaláson azonnal elismeri, vagy az első tárgyalás előtt a követelést teljesíti, a peres eljárás illetékének csak a 10%-át kell megfizetni [Itv. 58. § (1) bekezdés c) pont]. E szabály alapján a magánfél követelését elismerő, a tárgyaláson beismerő vallomást tevő vádlottnak csak mérsékelt illetéket kell fizetnie, de álláspontom szerint e norma alkalmazható akkor is, ha a vádlott a vallomástételt megtagadja, de a bíróság a nyomozás során tett beismerő, tárgyalás anyagává tett vallomását bizonyítékként figyelembe veszi.

A polgári jogi igény megítélése esetén a büntetőbírósnak meg kell határoznia a teljesítési határidőt, mely a Pp. 217. § (1) bekezdése alapján rendszerint tizenöt nap. Ennek rövidebb, vagy hosszabb határidő is előírható, ha ez a felek méltányos érdekeinek mérlegelése alapján, vagy a kötelezettség természetére való tekintettel indokolt, továbbá részletekben való teljesítés is elrendelhető [Pp. 217. § (2), (3) bekezdés]. A gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a büntetőbírósnak általában nem tér el a tizenöt napos, fő szabályként megjelölt teljesítési határidőtől.

A Ptk. 6:532. §-ából következik, hogy a kártérítés a

károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes, a kötelezett károkozó ettől az időponttól fogva késedelembe kerül és kamatfizetésre kötelezett. Előfordul, hogy a magánfél nem határozza meg a kamatfizetés kezdő időpontját, ezen esetben a kamatfizetési kötelezettség a polgári jogi igény előterjesztésének időpontjától válik esedékessé, korábbi kezdőidőpont nem állapítható meg, mert az már a kereseti kérelmen való túlterjesztést jelenti.⁶⁷

A késedelmi kamat mértéke pénztartozás esetén a kötelezett és a késedelembe esés (jelen esetben a károkozás) időpontjából kezdődően a késedelemmel érintett naptári félv év első napján érvényes jegybanki alapkamat. Idegen pénznemben meghatározott pénztartozás esetén a kötelezett e pénznemre a kibocsátó jegybank által meghatározott alapkammattal, ennek hiányában a pénzpiaci kamattal megegyező mértékű késedelmi kamatot köteles fizetni akkor is, ha a pénztartozás egyébként nem volt kamatmentes [I. Ptk. 6:48. § (1) bekezdés].

Az elsőfokú bíróságnak a polgári jogi igényt érdemben elbíró rendeltetése ellen (akár helytadás, akár elutasítás) esetén a magánfél fellebbezést jelenthet be.⁶⁸ Ha az ítélet ellen kizárólag a polgári jogi igénnyel kapcsolatban jelentettek be fellebbezést, ún. korlátozott revízióra kerül sor, mert a másodfokú bíróság csak az ítéletnek ezt a részét bírálja felül.⁶⁹

A jogorvoslati eljárásokkal kapcsolatban emelendő ki, hogy a törvényen alapuló bírói gyakorlat szerint felülvizsgálati eljárásban a polgári jogi igény érdemi elbírálására nincs lehetőség, figyelemmel a Be. 345. § alapján alkalmazandó 335. § rendelkezéseire.⁷⁰

A polgári anyagi jogi, illetve büntető perjogi előfeltevételek hiányában, a bíróság érdemben vizsgálva a kárigényt, elutasító határozatot hozhat, de álláspontom szerint ilyen határozatot hoz a Pp. szerinti idézés kibocsátása nélküli elutasítás eseteiben is, például perképesség hiánya folytán, melyre nézve gyakorlati példa is felhozható, például a Fővárosi Ítéletábla már hivatkozott döntése, melyben a bíróság az állam polgári jogi igény utasította el azzal, hogy álláspontja szerint nem volt perképes, mert a perindításra az állam tulajdonában álló gazdasági társaság lett volna jogosult.

A hatályos büntetőeljárás törvény a kár tényállásbeli megállapításakor kötelezettséget ró az elsőfokú, sőt a másodfokú bíróságra is, hogy a magánfél kárigényét megítélje. A büntetőjogi felelősség tisztázása nem jár azonban mindig együtt a polgári jogi felelősség és mértékének, megállapításával. A bűnösség kimondásához ugyanis elegendő a kár hozzávetőleges megállapítása, a kártérítésre kötelezés azonban pontos öszszegszerűség rögzítését kívánja meg, ezért gyakori jelenleg is a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása, különösen, ha a kárösszeg pontosabb feltárása érdekében a büntetőjogi felelős-

⁶⁶ BH 2013.296. (Kúria Bfv.II.1.280/2012.), melyben eseti döntésben kifejtésre került, hogy a Be. 335. § (2) bekezdéséből és a Be. 54. § (8) bekezdéséből az következik, hogy a polgári jogi igény elbírálása az elsőfokú bíróság előtt csak a bejelentett igény öszszegszerű keretei között lehetséges.

⁶⁷ BH 2013.296.

⁶⁸ Be. 324. § g) pont.

⁶⁹ Be. 348. § (3) bekezdés

⁷⁰ BH 2011.58.

séget tisztázásán túlterjedő, további bizonyítás szükségese.⁷¹

Ilyen döntésre kerül sor a vádlott felmentése, vagy az eljárás megszüntetése esetén is, mert a büntetőjogi felelősség hiánya nem feltétlenül jelenti a kártérítési felelősség alóli mentesülést is.

5. Záró gondolatok

Amint láthattuk az új Ptk. részletekbe menően és cizelláltabban szabályozza a kártérítés szabályait, mint az 1959. évi IV. törvény. A bűncselekménnyel okozott

kár megtérítését a sértett (károsult), magánfélként már a büntetőeljárásban alappal igényelheti. A büntetőeljárás törvény módosításait követően főszabályként vált, hogy a tényállásban meghatározott kárt, az igény érvényesítésekor meg kell ítélni. A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának csak kivételesen van helye. A törvényből fakadóan is láthatjuk, hogy a törvényi előfeltételek fennállása esetén a bíróság rendszerint már megítéli a kártérítést, ugyanakkor még mindig gyakori az igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása, de úgy gondolom, hogy a törvényi rendelkezések kijelölték azt az utat, melynek helyes követése már lehetővé teszi, hogy a sértett kárhelyreállítása már a büntetőeljárásban megtörténjen. ■

⁷¹ Botos: i. m. 42–43. o.

KÁRTÉRÍTÉSI JOG

A SOROZAT 7. KÖTETE

SZERZŐ: Fuglinszky Ádám

Az új Polgári Törvénykönyv alapvető, koncepcionális változásokat hozott a kártérítési jog területén. Fuglinszky Ádám munkája átfogóan, több mint nyolcszáz oldal terjedelemben, a teljesség igényével mutatja be az új Ptk. kártérítési felelősségre vonatkozó rendelkezéseit. A kötet minden bizonnyal a magyar kártérítési jog legrészletesebb feldolgozását nyújtja Eörsi Gyula és Marton Géza monográfiái óta.

Tudományos alaposágú, ugyanakkor a gyakorló jogászok számára is nélkülözhetetlen szakkönyv készült. A szerző részletesen elemzi – több mint ötszáz eseti döntés bemutatásán keresztül – a korábbi Ptk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlatot, és jelzi, hogy az mennyiben lehet irányadó az új Ptk. alkalmazása során. Széleskörűen feldolgozza továbbá a magyar kártérítési jogi szakirodalmat, és új jogintézmények (például a non-cumul elv, az objektív kontraktuális felelősség, az előreláthatósági korlát) esetén a külföldi joggyakorlat eredményeire is támaszkodik. A részletes tárgymutató segítséget jelenthet a kutatómunkában, az irodalomjegyzék pedig a további tájékozódáshoz nyújt eligazítást.

Fuglinszky Ádám az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán jogi diplomát, Heidelbergben LL. M. (magister legum) címet, a Hamburgi Egyetemen pedig doktori (PhD) fokozatot szerzett. Az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszékének habilitált egyetemi docense, a budapesti Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem, valamint számos európai egyetem (Krakkó, Berlin – Humboldt, Bécs, München) vendégoktatója. A Budapesti Ügyvédi Kamara tagja, tíz éven át aktív praxist folytatott. Kutatási területe a szerződési jog, a deliktális felelősség és a kártérítési jog.

* A Jogkódex előfizetők a könyvet a nyomtatott változaton túlmenően elektronikusan is elérik a szoftverükön. A kedvezmény csak közvetlen kiadói megrendelés esetén vehető igénybe.

Ára: 9000 Ft

Jogkódex előfizetőknek
50% kedvezménnyel:
4500 Ft*

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. MEZEI KITTI* – DR. TÓTH DÁVID**

Információs bűncselekmények

I. Bevezetés

Az információtechnológia rohamos fejlődése jelentős változásokat hozott az emberek életében. Az új eszközök – számítógépek, okostelefonok, tabletek, bankkártyák stb. – új életviszonyokat hoznak létre, melyek megkönnyítik és kényelmesebbé teszik mindennapjainkat. Ugyanakkor a technika fejlődésének árnyoldalai is vannak, új veszélyeket hordoznak magukban, és új bűncselekmények jelenhetnek meg.

A tanulmány célja az alábbi relatíve újabb, információs rendszer felhasználásával elkövetett bűncselekmények elemzése:

- Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása (Btk. 392. §);
- Készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés (Btk. 393. §);
- Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése (Btk. 394. §);
- Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (Btk. 375. §).

II. Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása

A bűncselekmény *jogi tárgya* a készpénz-kímélő fizetési eszközökkel bonyolított gazdasági, pénzügyi forgalom biztonsága és zavartalansága.¹ Nemcsak a bankszámla-jogosultakat, hanem a forgalom lebonyolítást végző pénzügyintézetek és más gazdasági szereplők érdekeit is védi.² Elektronikus készpénz-helyet-

tesítő fizetési eszközök esetében a jogi tárgy ket-tős, ez esetben az elektronikus adatfeldolgozó- és átviteli rendszerek biztonsága is jogvédelett érték-ként jelenik meg.³

A bűncselekmény *elkövetési tárgya* a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz, mely lehet papír alapú vagy elektronikus. Az új Btk. értelmező rendelkezés 459. § (1) 19–20. pontja tartalmazza mindkét fajta készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát, miszerint:

„Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz és a forgatható utalvány, a kincstári kártya, az utazási csekk, a kifizetőt terhelő adó mellett vagy adómentesen adható, korlátozott körű áruk vagy szolgáltatások ellenértékének kiegyenlítése céljából törvény alapján kibocsátott utalvány és a váltó, feltéve, hogy kivitelezése, kódolása vagy a rajta lévő aláírás folytán a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen védett.”

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény idevágó⁴ rendelkezése szerint készpénz-helyettesítő fizetési eszköz:

- a csekk,
- az elektronikus pénz,
- a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél közötti keretszerződésben meghatározott olyan személyre szabott dolog vagy eljárás, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét.

Az értelmező rendelkezésnek megfelelően ide tartozik a bankkártya, hitelkártya, az Erzsébet-utalvány, a Széchenyi Pihenő Kártya, az utazási (vagy közismer-tebb nevén üdülési) és más fizetési csekkek, valamint a váltó.⁵

„Elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz mellett a kincstári kártya és a személyi jövedelemadóról szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott elektronikus utalvány, feltéve, hogy ezek információs rendszer útján kerülnek felhasználásra.”

Erre a legjobb példák az interneten bankkártyával történő fizetések.

A törvény kimondja, hogy a külföldön kibocsátott

* PhD-hallgató, PTE ÁJK

** PhD-hallgató, PTE ÁJK

¹ Ettől részben eltér Gula József véleménye. Lásd bővebben: Gula József: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös Rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2013. 592. o.

² Polt Péter: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények.

In: Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: Büntetőjog, Különös rész II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. 288. o.

³ Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 500. o.

⁴ 2013. évi CCXXXVII. 6. § (1) 55. pontja

⁵ Nagy: i. m. 500. o.

készpénz-helyettesítő, illetve elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül.

A törvényi tényállás három *elkövetési magatartást* tartalmaz, és mindhárom felhasználás célzatával követhető el:

- készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítása,
- hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítése,
- az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek technikai eszközzel történő rögzítése.⁶

A tanulmány célját követve most csak a harmadik elkövetési magatartást elemzem részletesebben. Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek *technikai eszközzel történő rögzítése* számos módon történhet a gyakorlatban, erre példák:

- *ATM visszaélések.* Egyre gyakoribb jelenség, hogy bank-automatákra a bűnelkövetők ún. *skimmer* (adatrögzítő miniatűr) eszközöket telepítenek. Egyre többféle skimmer eszközzel találkozhatunk: pl.: 3D nyomtatóval készített billentyűzet, hamis ATM nyílások, billentyűzetre néző webkamerák stb. A bűnelkövetők célja a gyanútlan ATM felhasználók bankkártya adatainak megszerzése.
- Amennyiben sikeresen megszerezték az adataikat, *klónkártyákat* készíthetnek és visszaélhetnek velük.
- *Rádiófrekvenciás jelek rögzítése.* Új és kényelmes fizetési megoldást jelentenek a Paypass kártyával történő fizetés, ahol már az is elegendő, ha a kártyát odatartjuk POS terminálhoz, és a két eszköz rádiófrekvenciás jelek útján kommunikálnak egymással. A bűnelkövetők ezeket a rádiófrekvenciás jeleket képesek rögzíteni újabb skimmer eszközökkel. Az ilyen módon szerzett adatokkal vagy az interneten vásárolnak, vagy pedig a paypass kártyát zsebtolvajokkal lopatják el.⁷
- Az interneten keresztül történő fizetés esetén minden bankkártya adatot meg kell adni (a kártyán szereplő név, kártyaszám, lejárat, biztonsági kód) így a kiberbűnözők is igyekeznek megszerezni ezeket az adatokat a hálózaton átmenő adatok kifürkészésével, célzott szerverek feltörésével.⁸

Látható, hogy nagyon könnyű a bűncselekmény áldozatává válni, ezért néhány bűnmegelőzési javaslatot szeretnénk élni:

- Lehetőség szerint mindig ugyanannál a megszo-

kott vagy ismert típusú bank-automatánál vegyünk fel készpénzt.

- Biztonságosabb, ha olyan bank-automatát veszünk igénybe, amelyik épületben vagy banki előtérben található.
- Ha a készülék váratlan és indokolatlan „hibajelenséget” produkál a bank-automata megadott telefonszámon üzemeltetővel, a bankkal, a rendőrséggel lépünk kapcsolatba!
- Hibajelenség esetén óvakodni kell az idegen látzólag jó szándékú segítőkész emberektől, a bankkártyát, illetve a PIN kódot átadni még véletlenül sem szabad, kizárólag pénzügyi dolgozótól szabad elfogadni segítséget.

- A tranzakcióról kiadott bizonylatot tegyük el!

A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése önálló tényállásban került szabályozásra. bűncselekmény előrehozott büntetőjogi védelmet jelent, mivel a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának büntetendő az előkészülete, de az előkészület célzat nélkül nem állapítható meg. Ez a bűncselekmény célzat nélkül is megállapítható.⁹

Elkövetési magatartások a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges anyagok, eszközök, számítástechnikai programok

- készítése,
 - megszerzése,
 - tartása,
 - átadása,
 - forgalomba hozatala,
 - az ország területére import, export, tranzit.
- Példa lehet, ha valaki skimmer eszközöket árul.

III. Készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés

A bűncselekmény *jogi és elkövetési tárgya* megegyezik az előbbieken leírtakkal. E tényállás azonban elsősorban a bankszámla-tulajdonosok érdekeit védi. A lejárt érvényességű bankkártya nem lehet elkövetési tárgya a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményének.¹⁰

A bűncselekmény *elkövetési magatartásai*: a jogtalan elvétel vagy a megszerzés, illetve a b) pont esetében átadás, országba behozatal, ország területéről kivitel vagy átszállítás. A megszerzés viszonylag hosszabb ideig tartó visszaélésszerű cselekmény. A korábbi bírói gyakorlatban a személyes holmikat tartalmazó táskák, pénztárcák elvétele esetén a közokirattal visszaéléshez hasonlóan a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést eshetőleg szándékkal megvalósítottak tekintették. Nem lehetett azonban a terheltségre irányuló eshetőleg szándékára megalapozottan következtetni akkor, ha a más cselek-

⁶ Gál István László: Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (szerk.): Új Btk. Kommentár. 7. kötet, Különös rész. Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó. Budapest, 2013. 218. o.

⁷ Nagy: i. m. 501–502. o.

⁸ Nagy: i. m. 502. o.

⁹ Gál: i. m. 2013. 223. o.

¹⁰ BH 2009.349.

ménnyel együtt megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket, közokiratokat nyomban eldobta. A jogalkotó az „elvétel” elkövetési magatartásának törvénybe iktatásával az ilyen esetekre nézve egyértelművé tette a felelősséget. Az új rendelkezést a 2012. évi CCXXIII. törvény iktatta be az akkor még nem hatályos Btk. szövegébe.¹¹ A készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adat vagy biztonsági elem megszerzésére példa a kártyán tárolt PIN-kód elektronikus eszközzel történő kifürkészése.¹²

A megszerzésnek fontos kritériuma, hogy jogtalan legyen, mert ha az elkövetési magatartás tanúsítására jogszabály engedélye vagy az erre jogosult felhatalmazás alapján kerül sor, a bűncselekmény az esetben sem valósul meg, ha a tulajdonos akarata nem érvényesül. Ilyen eset lehet, ha az ATM a bankkártyát a PIN kód háromszori eredménytelen beütését követően bevonja.¹³

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés ún. *magatartási (immaterális) bűncselekménynek* minősül, a tényállás eredményt már nem értékeli, ami nívum a korábbi szabályozáshoz képest. Amennyiben az elkövetési magatartással okozati összefüggésben kárt is okoznak, akkor nem ezt a bűncselekményt, hanem a Btk. 375. § (5) bekezdésében szabályozott információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás állapítható meg. A súlyosabb vagyoni bűncselekmény az enyhébb megítélésű készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményét is magában foglalja (konzumálja).¹⁴

A bűncselekmény *alánya* bárki lehet. Kivételt képez a 393. § (1) bekezdés a) pontja, mely értelmezés alapján készpénz-helyettesítő fizetési eszköz kizárólagos tulajdonosa nem lehet a bűncselekmény alánya.

Bűnösséget tekintve, a bűncselekmény elkövethető *egyenes, illetve eshetőleges szándékkal is*. Gondatlan alakzata nincs.

A törvény az „egy vagy több” megfogalmazással *törvényi egységet* hozott létre, vagyis a bűncselekmény a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök számától függetlenül egyrendbelinek minősül. A bűncselekmény rendbelisége a sértettek (készpénz-helyettesítő fizetési eszköz tulajdonosok) számához igazodik. Mindaddig azonban, amíg az elkövető azonos bankszámlaszereződés keretei közötti felhasználás céljából szerez meg stb. több készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, cselekménye – a konkrét magatartások függvényében – a természetes vagy a folytatólagos egység keretei között értékelendő. Így például az azonos csekkyszerződésen alapuló, tehát ugyanazon számlakövetelés

címzettjét érintő több hamis, hamisított vagy lopott csekk rövid időközönként történő kibocsátását – amennyiben a folytatólagosság egyéb törvényi feltételei is fennállnak – folytatólagos egységként értékeli a bírósági joggyakorlat.¹⁵

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés *lex specialis*nek minősül a Btk. 346. § (3) bekezdésében szabályozott magánokiratra elkövetett visszaéléshez képest, így azzal valószínűségi anyagi halmazatban nem állhat.¹⁶

A visszaélések megelőzésére Nagy Zoltán a következőket javasolja:

- Fokozottabban vigyázzunk értékeinkre.
- Ne tartsuk együtt bankkártyánkat személyi iratainkkal.
- Ellenőrizzük, hogy az ATM-en nincs-e valamilyen ragacsos vagy zsíros anyag.
- Ne tartsuk a bankkártyát, és a PIN-kódot egy helyen!¹⁷

IV. Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás

Az új Btk. -ban a vagyoni bűncselekmények között került bevezetésre a 375. §-ban, indokolása szerint azért, mert az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó csalások elsősorban vagyoni érdekeket sértő cselekmények, továbbá ezek a csalás-szerű magatartások, azért kerültek a csalástól eltérő önálló tényállásba, mert hiányzik belőlük a klasszikus értelemben vett tévedésben ejtés vagy tévedésben tartás. Ez az eddigi szabályozásoktól eltér, mert kezdetben a csalás keretei között kezelték,¹⁸ majd a korábbi Btk.-ban az 1994. évi módosítás révén pedig számítógépes csalás néven jelent meg. Később a 2001. évi módosítással a gazdasági bűncselekmények között egyrészt a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény egyik eseteként került szabályozásra, másrészt mint készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés. Az uniós szintű szabályozás meghatározó a magyar szabályozásra nézve, ezért a releváns egyezményeket kiemelném. A 2001-es évben Magyarország csatlakozott az Európai Tanács által elfogadott számítástechnikai bűnözésről szóló egyezményhez (Cyber Crime Egyezmény).¹⁹ Továbbá hatással volt a

¹¹ Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 826. o.

¹² Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai – Szomora – Vida: Anyagi büntetőjog különös rész II. Iurisperitus Bt. Szeged, 2013. 250. o.

¹³ Molnár: i. m. 2012. 678. o.

¹⁴ Molnár Gábor: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.) Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 1493. o.

¹⁵ Gál István László: Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (szerk.): Új Btk. Kommentár. Frissítés az első kiadáshoz. Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó. Budapest, 2014. 379. o.

¹⁶ Molnár: i. m. 2013. 1494. o.

¹⁷ Nagy Zoltán: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009. 174. o.

¹⁸ Pallagi Anikó: A vagyoni bűncselekmények. In: Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: Büntetőjog – Különös Rész II.; Rejtjel Kiadó. Budapest–Debrecen, 2013. 200. o.

¹⁹ Az Európa Tanács 2001. november 23-án, Budapesten elfogadta a Cyber Crime Egyezményt.

szabályozásra az információs rendszerek elleni támadásokról szóló 2005/222/IB tanácsi kerethatározat illetve ezt a kerethatározatot felváltó új 2013/40/EU irányelve az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak.²⁰

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásnak az új Btk. szerinti elemzésére kitérve, a bűncselekmény *védett jogi tárgya* a vagyoni viszonyok, az információs rendszerek, a készpénzkímélő fizetés zavartalan működéséhez fűződő érdek.²¹

Mivel a deliktum két tényállást tartalmaz, így két *elkövetési tárgya* is van, amelyek közül az egyik az információs rendszer²², amely nem önmagában, hanem az információs rendszer adatán, programján keresztül lesz elkövetési tárgy, illetve a másik a hamis, hamisított illetve jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (a külföldön kibocsátott eszköz is azonos védelemben részesül).²³

A *passzív alanya* nemcsak természetes, hanem jogi személy is lehet. A bűncselekmény sértettje az, akinél a kár keletkezik.²⁴

Először a *károkozó adatvisszaélés alakzat elkövetési magatartásaira* térnek ki, amit a 375. § (1) bekezdése szabályoz, és amely szerint, aki jogtalan haszonszerzés végett információs rendszerbe adatot bevisz, az abban kezelt adatot megváltoztatja, törli, vagy hozzáférhetetlenné teszi, illetve egyéb művelet végzésével az információs rendszer működését befolyásolja, azt büntetni rendeli.²⁵ Az *adatbevitel* valamely tény, információ vagy program feltöltését jelenti az információs rendszerbe,²⁶ amely történhet offline üzemmódban (pl. billentyűs begépeléssel, adathordozóról, külső merevlemezzel stb.) vagy online üzemmódban is (pl. hacking útján). A kezelt adat *megváltoztatása* a rendszerben meglévő adat tartalmának a módosítását jelenti, ami többféle módon valósulhat meg (pl. adatok kiegészítése, részleges törlése, azok felülírása). A kezelt adat *törlése* az adat megsemmisítését jelenti.²⁷ Az adat *hozzáférhetetlenné tétele* pedig az adatnak a megismerésére, kezelésére, felhasználására jogosult személy részére történő hozzáférhetetlenné válásával valósul meg, akkor is, ha az akár csak átmenetileg is rejtve marad.²⁸ Az *egyéb művelet végzése* alatt pedig minden olyan tevékenységet érteni kell a felsoroltakon kívül, amellyel az elkövető a rendszer működését befolyásolja. A tényállás e része tehát a célzatos cselekményeket foglalja magában, amelyek jogtalan ha-

szonszerzés végett történnek, tehát *célzatos* és egyben *szándékos* bűncselekményről van szó. A bűncselekmény *materiális*, azaz a befejezett bűncselekményhez a kár bekövetkezése szükséges²⁹, ugyanakkor lehetőség van a kísérlet megállapítására, ha az elkövető megkezdte az információs rendszerbe történő jogellenes beavatkozást.³⁰ Az elkövetési magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggés megléte és bizonyítása is szükséges feltétel. A jogtalan haszonszerzési célzat egyenes szándékot feltételez, a kárnak a bekövetkezése és annak mértéke szempontjából elegendő az eshetőleges szándék.³¹

A bűncselekmény *tettese* bárki lehet, aki tényállás-szerű elkövetési magatartást tanúsít, tehát az alanyisághoz nem szükséges, hogy a tettes megfelelő kvalifikációval, azaz jogosultsággal rendelkező személy legyen.³² Tipikus csalási cselekmények, amelyek az adatbevitellel, az információs rendszerben kezelt megváltoztatásával valósulnak meg: ha az elkövető a maga vagy más személy számára bankszámlát vagy hitel-számlát nyit; saját vagy másik személy fiktív vagy valódi számlájára jogtalan kifizetést hajt végre; fiktív átutalásokat végez saját vagy harmadik személy számlájára; az elkövető saját vagy másik személy tartozását csökkenti; illetve jogszerű kifizetést megsokszoroz (pl. munkabért, nyugdíjat stb.).³³

Az *elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaéléssel megvalósuló alakzata* a 375. § (5) bekezdésében került szabályozásra, és amely szerint a bűncselekmény megvalósul, ha a hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználása vagy az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadása esetén, ha ez kárt okoz. Az elkövetési magatartásokon belül a felhasználáson az eszköz rendeltetése szerinti használatát kell érteni (pl. bankkártyával fizetés, készpénzfelvétel stb.). Az elfogadása pedig tulajdonképpen sui generis fizikai bűnsegédlet, akár valószínűs térben (pl. csekk, váltó beváltásra készpénzre vagy SZÉP kártyával fizetés), akár számítógépes környezetben (pl. internetes vásárlás).³⁴ A tettes az első fordulatban bárki lehet, a második fordulatban a fizetés elfogadásra jogosult személy. A bűnösség csak szándékos lehet, a szándéknak a kár okozását is át kell fognia, illetve a fizetés elfogadója tudatának ki kell terjednie az eszköz hamis, hamisított voltára, illetve arra, hogy az eszközt jogosulatlanul használja fel.³⁵

²⁰ Sinku Pál: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012. 623. o.

²¹ Akác József: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás II. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2013. 1412. o.

²² Btk. 459. § (1) bek. 15. pont

²³ Sinku: i. m. 623. o.; Btk. 459. § (1) bek. 19. és 20. pont

²⁴ Nagy Zoltán: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész, Osiris Kiadó. Budapest, 2014. 461. o.

²⁵ Szomora Zsolt: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, Complex Kiadó. Budapest, 2013. 788. o.

²⁶ Pallagi: i. m. 202. o.

²⁷ Nagy: i. m. 461. o.

²⁸ Szomora: i. m. 788. o.

²⁹ Btk. 459. § (1) bek. 16. pont; Nagy: i. m. 461., 463. o.

³⁰ Csák Zsolt: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár 7. kötet, Nemzeti Köszolgálati és Tankönyvkiadó. Budapest, 2013. 118. o.

³¹ Szomora: i. m. 788. o.

³² Csák: i. m. 116. o.

³³ Gyarakai Réka: A számítógépes környezetben elkövetett gazdasági bűncselekmények. A PIN kód megadása sikeres vagy biztonságos az internet?! = Pécsi Határőr. Tudományos közlemények. 13. [köt.], 2012. p. 317–318.; Nagy: i. m. 462. o.

³⁴ Nagy: i. m. 461. o.

³⁵ Pallagi: i. m. 206. o.

A *minősítési rendszert* a kár nagysága, valamint a bünszövetségben, illetve az üzletszerűen elkövetés határozza meg. Az alapeset átfogja mind a kisebb, mind a nagyobb kár bekövetkezését, a súlyosabban minősülő esetek a jelentős kártól kezdődnek. Külön érdekesség, hogy nincs szabálysértési alakzata, így egyből bűncselekménynek minősül, ha megfelel a tényállási feltételeknek. A *rendbeliségét* a sértettek száma határozza meg (tipikusan a bankszámla-tulajdonosok száma).³⁶

Az információs rendszerek nincsenek tekintettel az országhatárookra, a hálózatok révén összekapcsolt információs rendszerek adatállományához távolról is hozzá lehet férni. Az információs technológia roha-

mosan fejlődik és ennek következtében új bűnelkövetési formák jelennek meg, így az információs rendszerek felhasználásával elkövetett bűncselekmények száma is fokozatosan növekszik évről évre, és emiatt különösen fontos a büntetőjogszabályoknak a nemzetközi összehangolása, a szükséges minimumszabályoknak a megalkotása. Uniós szinten a minimumszabályokat az új 2013/40/EU irányelv határozza meg és ennek a magyar szabályozás megfelel, de az információs rendszerek elleni bűncselekményekre tekintettel, még a hazai jogalkotás számára feladatot jelöl ki (pl. de lege ferenda szükséges a minősített esetek bővítése a szervezett bűnözés tekintetében, illetve a személyiséglopás szankcionálása).³⁷

V. Bűnügyi Statisztika és konklúzió

A következő táblázat³⁸ éves szinten mutatja a regisztrált bűncselekmények számát a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatban Magyarországon.

1. táblázat: információs bűncselekmény

	2009	2010	2011	2012	2013*
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása	630	282	485	246	65
A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	5689	10 172	13 057	17 595	5804
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése	9	11	3	3	3

* A 2013. évi statisztikával kapcsolatban megjegyzendő, hogy annak következtében, hogy az új Btk. július elsején lépett hatályba, az 1978. IV. törvény (korábbi Btk.) és a 2012. évi C. törvény (új Btk.) alapján indult eljárások számai összegezve vannak a táblázatban megjelenítve.

A táblázat természetesen nem tartalmazza azokat az adatokat melyek a hatóságok tudomására nem jutottak, így a rejtett bűnözésre csak becsléseink lehetnek.

A három bűncselekmény közül a visszaélések száma a legmagasabb. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése bűncselekményének önálló szabályozása – bár ez Európai Unió kötelezettségünk – nem biztos, hogy indokolt, ha statisztikára nézünk az elmúlt három évben mindössze csak három bűnelkövetést regisztráltak, ami nagyon elenyészőnek mondható. 2009-es évtől egészen 2012-ig jelentősen növekedett a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények száma. 2013-ban egy drasztikus visszaesés mutatkozik meg, amelynek több összetevője is lehet, így a megfelelő új szabályozás, bűnüldöző szervek hatékony munkája, újabb chip-es biztonsági megoldások bankkártyáknál stb. Feltételezésem szerint a visszaesés oka az is lehet, hogy a

törvényi tényállás jellege megváltozott materiálisról immateriálisra, és ha már kárt okoznak a bűnelkövetők, nem visszaélést, hanem információs rendszer útján elkövetett csalást kell megállapítani. Feltételezésemet alátámasztja a bűnügyi statisztika, 2013-ban és 2014-ben is jelentősen nőtt információs rendszer útján elkövetett csalások száma.³⁹

Összegezve elmondható, hogy a készpénzkímélő fizetési megoldások elterjedésével a bűnelkövetők is egyre inkább erre irányítják figyelmüket. A megfelelő normatív szabályozás mellett, fontos, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket használók minden pénzügyi tranzakciónál figyelmesek legyenek. Ebben segíthet a média, illetve a hatóságok megfelelő tájékoztatásai arról, hogy miként lehet elkerülni, hogy a bűncselekmények áldozatává váljunk. A pénzügyi intézetek (bankok, takarékszövetkezetek stb.) részéről pedig elvárható, hogy ne csak a kényelmünket (lásd paypass kártya) hanem a biztonságunkat is szolgálják. ■

³⁶ Szomora: i. m. 789. o.

³⁷ http://www.rendeszetelmelet.hu/Graphics/pdf/Nagy_Zoltan_Andras_A_2013_40_es_Unios_direktiva.pdf – Letöltés ideje: 2015.05.28.

³⁸ Forrás: Az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika (Enyübs).

³⁹ 2012-ben 689; 2013-ban 1021; 2014-ben 1617 bűncselekményt regisztráltak. Forrás: Az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika (Enyübs).

Felhasznált irodalom

- AKÁCS JÓZSEF, A vagyon elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás II. kötet; HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2013.
- BUJÁKI LÁSZLÓ, Kézpénz-helyettesítő fizetési eszközök védelme. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): Az Európai Büntetőjogi Kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008.
- CSÁK ZSOLT, A vagyon elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár 7. kötet, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó. Budapest, 2013.
- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ, Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007.
- GULA JÓZSEF, Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös Rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2013.
- GYARAKI RÉKA, A számítógépes környezetben elkövetett gazdasági bűncselekmények. A PIN kód megadása sikeres vagy biztonságos az internet?! = Pécsi Határőr. Tudományos közlemények. 13. [köt.], 2012.
- KŐHALMI LÁSZLÓ, A gazdasági és a szervezett bűnözés. In: Csemáné Váradi Erika (szerk.): Bevezetés a bűnügyi tudományokba. Átdolgozott, bővített kiadás. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Kiadványsorozata, Assisitentia Iuris 5. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2007.
- NAGY ZOLTÁN, Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó. Budapest, 2014.
- NAGY ZOLTÁN, A vagyon elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész, Osiris Kiadó. Budapest, 2014.
- MOLNÁR GÁBOR, Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.) Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2013.
- PALLAGI ANIKÓ, A vagyon elleni bűncselekmények. In: Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: Büntetőjog – Különös Rész II.; Rejtjel Kiadó. Budapest-Debrecen, 2013.
- POLT PÉTER, Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: Büntetőjog, Különös rész II. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2013.
- SINKU PÁL, A vagyon elleni bűncselekmények. In: Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.
- SZOMORA ZSOLT, A vagyon elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, Complex Kiadó. Budapest, 2013.
- TÓTH MIHÁLY, Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. Budapest, 2002.

DR. PÁLVÖLGYI ÁKOS*

Ez a megoldás? Bérrabtartás, börtönépítés a túlzásfolttság ellen

Felvetés

Egy szakmai beszélgetés alkalmával hallottam, majd utána kerestem az alábbiakban idézett gondolatmenetnek, annak érdekfeszítő képtelensége okán:

„Mivel a büntetés-végrehajtási intézetek 140 százalékos kapacitással működnek, és sok elítéltet a férőhely hiánya miatt helyeznek feltételesen szabadlábra vagy házi őrizetbe, szükséges a büntetés-végrehajtási rendszer átalakítása és költséghatékonnyá tétele. A magyarországi „magánbörtönök” sokkal korszerűbbek, mint az egyetemi, főiskolai kollégiумok, és ennek véget kell vetni – állítja a Jobbik. Mirkóczki Ádám pártszóvivő azt mondta: egy rab tartása naponta 8500–9000 forintba kerül, ami éves szinten 56 milliárdos költség az államnak, de a Jobbik javaslataival 15–20 milliárdot lehetne lefaragni.

Egyrészt önfenntartó és termelő börtönökkel, amikben nemcsak a fogva tartási költségeket, hanem a sértetteknek és a családtagjaiknak járó kártérítést is le kellene dolgozniuk a raboknak, mert az áldozatokat senki sem kártéríti.¹ (Mirkóczki azt mondta, hogy egy rabnak a mostaninál annyival több időt kéne ülnie, hogy ki tudja fizetni a kártérítést is.) Ez egyébként nem újdonság, a Jobbik ezt hónapok óta mondja.

Egyfelől belföldi magánszemélyek vagy magáncégek hozhatnának létre új börtönöket, ahol az állam a mostaninál kevesebb pénzt adna, az intézmények pedig dolgoztatnák a rabokat úgy, hogy megérje nekik.

A Jobbik kormányra kerülése esetén továbbá állami szerződéseket köténének elsősorban keleti orszá-

gokkal, ahol jóval olcsóbban tartanak rabokat. Van, ahol ezt 2000 forintból kihozzák, tehát ha az állam fizet négyezret, akkor is a felébe kerül, és a fogadó országnak is megéri. Ezt súlyos, életellenes, minősített bűncselekményeket elkövető bűnözőknél alkalmazná, olyanokra, akikre legalább 10–20 év szabadságvesztést szabtak ki.

A Jobbik azt szeretné, ha a büntetés valóban büntetés lenne, és nem az lenne a „státusszimbólum”, hogy valaki hol, hányszor és mi-

ért került börtönbe és az elítélt szabadulása után soha ne vágyjon vissza.

Mirkóczki Ádám nem nevezte meg, melyik keleti országokba exportálhatnánk magyar rabokat, de példaként említette a lényegesen olcsóbb Oroszországot és Ukrajnát. Egyelőre viszont nem tárgyaltak erről egy országgal sem (bár a Jobbik szoros kapcsolatot ápol az oroszokkal). A szóvivő szerint nem a piti bűnözőket, hanem az aljas indokból elkövetett, minősített bűncselekmények elkövetőit küldenék külföldre, mint amilyenek a Szita Bence-gyilkosság, a Cozma-gyilkosság vagy a Bándy Kata-gyilkosság elkövetői voltak.²

„(...) Arról, hogy ez nem olyan-e, mintha a Gulagra küldenék a magyar rabokat, azt mondta, hogy azért Oroszországban is vannak enyhébb és súlyosabb büntetőintézmények, meg tudnák találni a törvénynek megfelelő középutat. Hogy a rabok ügyét a külföldi börtönökben is felülvizsgálják-e, azt mondta, hogy természetesen meglenne erre a lehetőség, de ne felejtjük el, hogy „nem csak a bűnözőknek, hanem az áldozataiknak is megvannak a jogaik”.

Erről Novák Előd Jobbik-alelnök korábban azt mondta: a bérrabtartást „a nemzetközi jog talaján állva, nemzetközi szerződésekkel” szeretnék biztosítani. Mint mondta:

„Én azt gondolom, hogy például egy szibériai börtön, az kellően elrettentő lehet akár a politikusbűnözők, akár más bűnözők számára. Hiszen ott, ahol egy szót nem beszélnek magyarul, ott, ahol nem lehet perelni, mert egy kicsit nedves, dohos a cella, ott olyan körülmények vannak, amelyeket megérdemel például egy politikusbűnöző.”

(...) Van hasonlóra példa Nyugat-Európában is, de egyáltalán nem így megy.

A bérrabtartást kipróbálta például Belgium, miután a belga parlament 2012-ben arról döntött, hogy hely-

* III. évf. PhD-hallgató, PTE ÁJK

¹ Meg kell jegyezni, hogy a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény bevezette az áldozatok segítségét és kárainak enyhítését ellátó állami szolgáltatásokat, melynek letéteményesei a kormányhivatalok. Tehát ez a kijelentés nem felel meg a valóságnak.

² <http://444.hu/2014/04/01/a-jobbik-sziberiaban-dolgoztatna-a-magyar-rabokat/>

hiány miatt 500 elítéltet kihasználatlan holland börtönökbe küldjenek 26 millió euróért. Viszont ott nem a még súlyosabb büntetés volt a szempont: elvileg olyan önként jelentkezőket szállítottak át, akiket kisebb bűncselekményekért maximum 3 évre ítélték el.

Svédország elutasította a berrabtartásra irányuló Norvég kérést.

(...) Csak a kommunista Kína nem habozott külföldre vinni a rabokat, ami nagy felháborodást okozott: Afrikában kínai elítélteket dolgoztatnak rab-szolgaként.

Bár a Jobbik nem talált törvényt, ami a berrabtartást sértené, természetesen van, ami korlátozza.

Egy dolog, hogy mit akar a Jobbik, más dolog a nemzetközi jog.

Kádár András Kristóf, a Magyar Helsinki Bizottság társelnöke azt mondta: alapvető emberi jog a családi élet tiszteletben tartásához fűződő jog, és bár ezt a jogot a szabadságvesztés szükségképpen korlátozza, de ez csak azzal a feltétellel fogadható el, hogy a büntetés letöltése alatt minél nagyobb mértékben elő kell segíteni a fogva tartott és a családja közötti kapcsolattartást (ez egyúttal fontos társadalmi érdek is, mert ha a családi kapcsolatok megszakadnak, a visszailleszkedés esélyei jelentősen romlanak, a visszaesés veszélye pedig nő).

Ezért az Európai Börtön szabályok (az Európa Tanács ajánlása) alapján a fogvatartottakat lehetőleg az otthonuk közelében fekvő büntetés-végrehajtási intézetekben kell elhelyezni, és lehetővé kell tenni, hogy minél gyakrabban érintkezzenek – levélben, telefonon vagy máshogy – családjukkal, és fogadják azok látogatását.

Nem csak az elítéltnak, de a családtagoknak is joguk van a kapcsolattartáshoz.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye kiemelten védi a gyerekek szüleivel való kapcsolattartását, és ezt önmagában az, hogy a szülőt szabadságvesztés-büntetésre ítélik, nem befolyásolja. A felvetés tehát egyértelműen ellentétes a nemzetközi követelményekkel: már az országon belüli áthelyezés is sok esetben nagyban megnehezíti a családi kapcsolattartást, de a fogvatartottak másik államban való elhelyezése – az utazási idő és költségek miatt – ellehetetlenítené a fogvatartott és családtagjai kapcsolattartását, közügyekben való tájékozódását, jövőbeli társadalmi beilleszkedését. (A családi beszélők kérdése egyébként a belga–holland megállapodásban is probléma volt.)

Az orosz börtönviszonyok elfogadhatatlanok. A strasbourgi bíróság fórum több ügyben állapította meg Oroszország felelősségét a börtönök túltelített-

sége miatt, például a 2010-es Svetlana Kazmina és a Karasev-ügyben hozott ítéletekben, vagy a 2012-ben az Ananyev-ügyben hozott ítéletében. Az utóbbi esetben a bíróság azt is megállapította, hogy az orosz börtönökben a fogvatartottak nem jutnak elegendő természetes fényhez, friss levegőhöz, a WC a zsúfolt cellák sarkában található egy légtérben a lakórészszel, általában heti 15 perces zuhanyzási lehetőséget biztosítanak a fogvatartottaknak. A zsúfoltságot a hatóságok gyakran azzal az embertelen megoldással kezelik, hogy a fekvőhelyeket egymást felváltva vehetik igénybe a fogvatartottak.³

Talán túlzásnak tekinthető szinte a teljes cikk idézése, azonban ebben az esetben, szinte teljes terjedelmében – talán akaratan kívül, vagy akarattal – olyan problémákat vet fel, illetőleg részben ad azokra választ (nem megoldást), amelyek – a Strasbourgi bíróság közölt döntésének köszönhetően – az utóbbi idők legégetőbb büntetés-végrehajtási kérdéseivé váltak. Nem vesszük azonban észre, hogy ez nemcsak a büntetés-végrehajtás, de a büntető igazságszolgáltatás gondja is.

Bevezetés

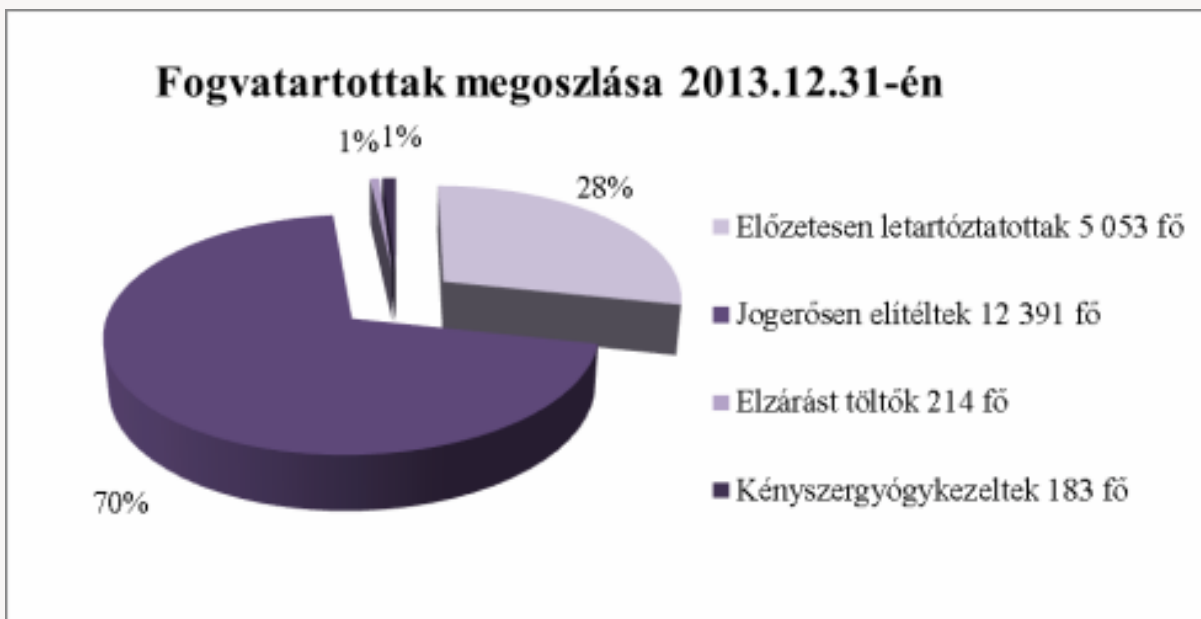
A felvetésben hivatkozott cikk 2014-ben jelent meg, és egy olyan problémára adott „alternatív megoldással” foglalkozik, amely inkább tekinthető populárisnak, semmint a jogelvekre is figyelő, szakmailag megalapozott, tényleges megoldást felkínáló javaslatnak.

Első hallásra bárkinek elfogadható, sőt támogatható az a koncepció, hogy a kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőit, ha meghatározott ideig is, büntetés-végrehajtási célból, távolítsák el az ország területéről, főleg, ha ez még kevesebb pénzébe kerül az adófizetőknek, mintha az ítélet végrehajtására az országban kerülné sor.

A javaslat – ahogyan már a hivatkozott cikkből is kiderül – egyrészt a fogvatartottak alapvető jogait érinti, sőt sérti, másrészt egy sor olyan körülményt hagy figyelmen kívül, amely nemhogy visszatartó erőt képvisel, de hosszú távon a kezdetben alacsonyabb kiadásokat inkább csak növelné. Ebből pedig az következik, hogy a javaslat csak tüneti kezelés, nem pedig a probléma tényleges megoldására koncentrálna. Persze azt a kérdést is fel kell tenni, hogy az elgondolás, milyen problémafelvetésen alapszik.

³ <http://444.hu/2014/04/01/a-jobbik-sziberiaban-dolgoztatna-a-magyar-rabokat/>

Tények és helyzetkép a fogvatartás körülményeiről

Forrás: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

A Strasbourgi Emberjogi Bíróság a Varga és társai ügyben első helyen emelte ki a magyarországi fogvatartottak számát, illetőleg megoszlását.⁴

Érdeemes kitekinteni arra is, hogy a Strasbourgi Emberjogi Bíróság a Varga és társai ügyében milyen körülményeket emelt ki ítéletének tényállásában. Ezek szerint a fogvatartottak esetében általános jelenség a zsúfolt elhelyezés, az elégtelen tisztálkodási lehetőség, szaniterhelyiségek. Általában olyanok a fogvatartás –

az egy főre jutó mozgástér mértéke – körülményei, amelyek sértik a fogvatartásra vonatkozó európai uniós, és nemzetközi normákat.⁵ Az Emberjogi Bíró-

⁵ Mr Varga was held at Baracska Prison which, he claimed, was severely overcrowded at the time of his detention lasting from 17 January to 3 September 2011. In particular, the cell in which he was detained measured 30 square metres and accommodated seventeen prisoners (that is, 1.76 square metres gross living space per inmate). The quality and quantity of the food provided were poor, as a result of which he claimed to have lost 20 kilograms.

From 4 July 2011 he was kept in solitary confinement for eleven days as a disciplinary measure. He submitted that he was kept in a cell of some eight square metres and in poor sanitary conditions, without adequate running water. This led to problems of hygiene and a skin infection, for which he did not receive adequate treatment. Throughout this confinement he had outdoor stays of only 30 minutes a day.

⁴ „On 31 December 2013 the Hungarian prisons accommodated altogether 18,042 inmates (that is, an overcrowding rate of 144 %), out of which 5,053 people were in pre-trial detention.” CASE OF VARGA AND OTHERS v. HUNGARY, European Court of Human Rights, Second Section

ság ítéletében felsorolt esetekben az egy főre jutó mozgástér általában nem haladta meg a 2 négyzetmétert, tehát elmaradt a nemzeti jogszabály által – lehetőleg – megkívánt 3 négyzetmétertől, és messze elmaradt az uniós szabályok által megkívánt 4 négyzetmétertől.⁶

Mr Lakatos was held from 20 January 2011 until an unspecified date in the spring of 2012 at Hajdú-Bihar County Prison in a cell that measured nine square metres and accommodated three inmates including him (that is, three square metres gross living space per inmate). As of spring 2012, he was transferred to Jász-Nagykun-Szolnok County Prison where he has been held in a cell measuring nine square metres and housing four inmates including him (that is, 2.25 square metres gross living space per inmate). He claimed that at the latter facility there was no ventilation and the toilet was only separated from the living area by a curtain, offering insufficient privacy.

Mr Tóth was placed in pre-trial detention on 7 April 2010. On 10 April 2010 he was transferred to Hajdú-Bihar County Prison where he was held until 18 January 2012 in a cell of about ten square metres together with three other detainees (that is, 2.5 square metres gross living space per inmate). Only a curtain was used as a partition between the toilet and the living area.

He was subsequently transferred to Budapest Prison (Budapesti Fegyház és Börtön) where the cell in which he was held between 18 January 2012 and 18 January 2014 was about ten square metres in size; he shared it with two other inmates (that is, 3.33 square metres gross living space per inmate).

Since 18 January 2014 he has been detained with seven other detainees in a cell measuring 25 square metres (that is, 3.13 square metres gross living space per inmate). He claimed that the toilet is separated only by a curtain from the living area. The bed linen is changed only once every five or six weeks. *CASE OF VARGA AND OTHERS v. HUNGARY, European Court of Human Rights, Second Section*

⁶, (...) [39] 3.2. Az EJEB ítélezési gyakorlatában a fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetben történő túlszűfolt elhelyezése egyértelműen a 3. cikk, azon belül az embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalmának sérelmét jelenti. A túlszűfolt extrém szintje önmagában egyezményesértőnek minősül [lásd Kalasnyikov kontra Oroszország (47095/99), 2002. július 15. 97. bekezdés], míg kevésbé súlyos mértéke általában egyéb, a fogvatartás során fennálló körülmények negatív hatásaival együttesen okozza a 3. cikk sérelmét. Az EJEB a túlszűfolt megállapításánál alkalmazott mércejének egyik objektív, számszerűsíthető eleme, hogy az ilyen jellegű ügyek vizsgálatánál figyelembe veszi a CPT-nek a – többszemélyes zárkában elhelyezett – fogvatartottak minimális élettérét 4 négyzetméterben meghatározó ajánlását [Cenbauer kontra Horvátország (73786/01), 2006. március 9., 46. bekezdés]. Amennyiben az EJEB azt állapítja meg, hogy a kérelmező esetében a zárka területéből egy főre jutó élettér elérte a 4 négyzetmétert, a fogvatartás feltételeit nem nyilvánítja egyezményesértőnek [Semić kontra Szlovénia (5741/10), 2014. június 5., 30. bekezdés]. Az EJEB számszerűsítette az extrém túlszűfolt mértékét is, eszerint, amennyiben a rendelkezésre álló élettér 3 négyzetmétert sem ér el, az – az egyéb körülményektől függetlenül – olyan súlyos túlszűfoltagnak minősül, amely önmagában a 3. cikk sérelmét jelenti [Tunis kontra Észtország (429/12), 2013. december 19., 44. bekezdés]. Az EJEB a 3 és 4 négyzetméter közötti személyes tér esetén szinte kivétel nélkül egyezményesértést állapít meg, ezekben az esetekben azonban jellemzően a fogvatartás egyéb körülményeinek, így például a zárkán kívül tölthető idő igen rövid tartamának és a zárkában tapasztalható magas hőmérsékletnek [lásd Praznik kontra Szlovénia (6234/10), 2012. június 28., 20. bekezdés], az illemhely nem megfelelő elhelyezésének és az élelmezés elégtelenségének [lásd Modarca kontra Moldávia (14437/05.), 2007. május 10., 66. és 67. bekezdés] negatív következménye és a túlszűfoltág együttes hatása („cumulative effects”) sérti az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmát. Ugyanakkor minél közelebb van a kérelmező számára biztosított mozgástér az ajánlásban meghatározott értékhez, annál szélesebb a lehetősége annak, hogy a zsűfoltág enyhítését célzó intézkedések hatását (jellemzően a zárkán kívül tölthető idő nagyobb mennyiségét) értékelve az EJEB mellőzi a jogsértés megállapítását [lásd például Jevšnik kontra Szlovénia (5747/10), 2014. január 9., 25. és 26. bekezdés]. Az EJEB joggyakorlata a CPT élettérre vonatkozó minimumkövetelményén következetesen a zárka – egy főre számított – területének nagyságát érti, bár több döntésében [lásd például Semić kontra Szlovénia (5741/10), 2014. június 5., 27. bekezdés, illetve Mandić és Jović kontra Szlovénia (5774/10) 2011. október 20., 77. bekezdés] általánosságban megjegyezte, hogy az így számított területet tovább csökkenteni a zárkában lévő berendezések által elfoglalt hely.

[50] 4.3. Tekintettel arra, hogy a bírói kezdeményezésben felhívott Egyezmény és az Alaptörvény szinte szó szerint azonos módon szabályozzák az embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalmát, valamint az Alkotmánybíróság következetes, arra vonatkozó gyakorlatára, hogy az alapjogok

A nemzeti szabályozással – amely ellentétesnek bizonyult az uniós szabályokkal – pontosabban a magyarországi gyakorlattal kapcsolatban, egyebekben nemcsak az Emberjogi Bíróság, de a magyarországi bíróság és az Alkotmánybíróság is folytatott le eljárást.⁷

A teljesség igényéhez hozzátartozik, hogy valamilyeni, a fogvatartás körülményeihez kapcsolódó eljárás a 2014. évi, vagy az azt megelőző állapotokhoz kapcsolódik. Ezt azért fontos megemlíteni, mivel a jogalkotónak, illetőleg a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának a fentebb érintett vagy hivatkozott eljárások nyomán kötelezettségük a jogsértő helyzet megszüntetése érdekében minden eszközt igénybe venni, és a helyzetet rendezni.

A sokat támadott, a szabadságvesztés és előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 9/1996 (VII. 12.) IM rendeletet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírás helyébe lépő

érvényesülésének minimális mércéjeként fogadja el a nemzetközi szerződésekben foglalt, illetve az ahhoz kapcsolódó ítélkezési gyakorlatban kibontott jogvédelmi szintet [32/2012. (VII. 4.) AB határozat, Indokolás [41], legutóbb megerősítve 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [30]], az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezés Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálata során hangsúlyozottan irányadónak tekinti az EJEB Egyezmény 3. cikkét értelmező joggyakorlatát (lásd jelen határozat Indokolása [33]–[44] bekezdéseit). (...) *Alkotmánybíróság III/01292/2014 számú ügy*

⁷, (...) [2] 1.1. Az eljáró bíró mindhárom ügyben, azonos tartalommal benyújtott indítványában a szabadságvesztés és előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996 (VII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: IM rendelet) 137. § (1) bekezdésének nemzetközi szerződésbe és az Alaptörvénybe ütközését állította. Az említett rendelkezés szerint „[a] zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélre lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiataloké, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.”

[3] Az indítványozó bíró álláspontja szerint az IM rendelet kifogásolt rendelkezése az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalmát kimondó 3. cikkébe, valamint az Alaptörvény azonos tartalmú III. cikk (1) bekezdésébe ütközik. Az indítványozó bíró összefoglalva az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) joggyakorlatát kifejti, hogy az Egyezmény 3. cikkének megsértése általában a törvényes bánásmód vagy büntetés adott formájával elkerülhetetlenül összekapcsolódó szenvedésen és megaláztatáson túlmenő szenvedést és megaláztatást feltételez. Az állammak tehát azt kell biztosítania, hogy a személy fogvatartására az emberi méltóság tiszteletben tartásával összeegyeztethető feltételek között kerüljön sor, és hogy az intézkedés végrehajtásának módja és módszere ne okozzon az egyénnek a fogvatartással szükségszerűen együtt járó szenvedés elkerülhetetlen szintjét meghaladó erősségű gyötrelmet és nehézséget.

[4] Az indítványozó rögzíti, hogy az EJEB számos – köztük több, magyar vonatkozású – ítéletében is kifejtette, hogy a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrejött Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT) a többszemélyes zárkák esetében 4 négyzetméter egy főre jutó mozgástér tart minimálisan elfogadhatónak. Mindezekre figyelemmel – az indítvány érvelése szerint – az EJEB a fogvatartás körülményeit vizsgáló ítéleteiben a 4 négyzetméternél kisebb mozgástér biztosítását az Egyezmény 3. cikkét sértő embertelen és megalázó bánásmódként értékelte.

[5] 1.2. Az indítványozó bíró rögzítette, hogy az IM rendelet támadott rendelkezése 2010. november 24-ét megelőzően kögens rendelkezésként írta elő a – 6 köbméterben meghatározott, valamint a 3, illetve 3,5 négyzetméterben meghatározott – minimális légtér és mozgástér biztosítását. Az említett jogszabályhelyet 2010. november 24-ei hatállyal módosító – a korábbi jogszabály szövegének „legalább” kitételét a „lehetőleg” és „lehetőség szerint” kifejezésekkel felcserélő – a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet módosításáról szóló 10/2010. (XI. 9.) KIM rendelet (a továbbiakban: Módrt.) azonban a rendelkezést olyan permisszív jogszabállyá tette, amely alapján ad absurdum az sem lenne jogellenes, ha a jogalkalmazó teljesen megvonná a mozgástérrel a fogvatartottaktól. (...) *Alkotmánybíróság III/01292/2014 számú ügy*

elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet váltotta.

A rendelet megalkotásánál a jogalkotónak figyelembe kellett vennie az Alkotmánybíróság azon határozatát, amely a korábbi rendelet esetében megállapította a nemzetközi szerződésbe ütközését és Alaptörvény ellenességét.⁸ Erre figyelemmel, az új rendeletben úgy kellett szabályoznia, hogy az megfeleljen a nemzetközi szerződésnek, illetőleg az Alaptörvénynek. A jogalkotó visszatért a korábbi szabályozási elvhez, amelyre egyébként az Alkotmánybíróság is utalt, és kötelező jelleggel, a „legalább” fordulat alkalmazásával, írta elő az elhelyezendő elítéltek esetében a mozgáster legkisebb mértékét, a férfiaknál 3, míg a nőknél és fiatalok esetében a 3,5 négyzetmétert.⁹

A jogalkotó a szabályozással véleményem szerint csak félig oldotta meg a sérelmes helyzetet, hiszen az egy főre jutó legkisebb mozgáster mértékét nem emelte a EJOB által meghatározott mértékhez, azonban biztosította azt, hogy a jogszabályban meghatározott mérték kötelezően biztosított legyen.

A jogalkotó tehát azt a feladatot rőta a büntetés-végrehajtásra, hogy az elítéltek elhelyezésénél betartsa az egy főre kötelezően jutó legkisebb mértékű mozgásteret, és ezzel azt a kötelezettséget is megteremtette, hogy az amúgy is 130-140%-osan túlterhelt intézeti keretek között új férőhelyeket teremtsen.

Látszólag tehát az egyik kézenfekvő megoldás, amely leginkább a büntetés-végrehajtásra és a kormányzatra ró terhet, az új férőhelyek biztosítása, amely az intézeti keretek túlfeszített voltára tekintettel új büntetés-végrehajtási intézetek építését jelenti.¹⁰

Fentiek tükrében több következtetés is levonható. A felvetésben részletezett elgondolás nyilván aktuális, hiszen valóban túlterhelt a büntetés-végrehajtási intézményrendszer, amelynek számos – nemzetközi szerződés, egyéb jogszabály, valamint a fogvatartotti szám növekedése által generált – akadályt kell legyőznie, számos feladatot kell megoldania. Mindezt úgy, hogy az állapotnak nem ő az előidézője.

Bérrabtartás?

Magyarország nemzetközi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembe tartása mellett, az állam kizárólagos büntetőhatalmát a büntetés-végrehajtás rendjé-

⁸ 1. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdése nemzetközi szerződésbe és az Alaptörvénybe ütközik, ezért azt 2015. március 31-ei hatállyal megsemmisíti.

⁹ 121. § (1) A zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér, és férfi elítélt esetén legalább három négyzetméter, női elítélt és fiatalok esetén három és fél négyzetméter mozgáster jusson.

¹⁰ A kormány célja a börtönök – Európai Unió által is szóvá tett – zsúfoltságának csökkentése – közölte a rendészeti államtitkár, aki felidézte: a kormány január közepén elfogadta a Belügyminisztérium és a büntetés-végrehajtás terét, amelynek értelmében 2019-ig a jelenlegi 140 százalékról 100 százalékra szorítják vissza a börtönök átlagtelítettségét. – Tasnádi László államtitkár, Belügyminisztérium, MTI/MI Híradó: Új körlettel bővült a Budapesti Fegyház és Börtön.

ről megalkotott törvény rendelkezésein keresztül gyakorolja. Ennek során célja az elítéltek teljes körű foglalkoztatása, az önfenntartó büntetés-végrehajtás kialakítása. Céljainak elérése mellett biztosítania kell az elítélteknek azon jogait, amelyek a büntetés-végrehajtás jogkorlátozó jellege mellett is egyrészt elidegeníthetetlenek, másrészt a hatékony büntetés-végrehajtást szolgálják.

A bérrabtartást, mint bevezetendő intézményt felvető politikus azt több aktuális jelenségre hivatkozva tekinti megoldásnak, melyek között elsősorban a túlszűfolttságot, a fenntartási költségek mértékét, a viszsztatartó erő mérsékeltebb jellegét tekinti kiemelten megoldandó feladatnak.

A túlszűfolttság kérdésével a börtönök építése kapcsán fejtem ki álláspontomat, ehelyütt csak annyit, hogy ez valóban élő, és sürgősen leküzdendő probléma.

A fenntartással jelentkező költségek vonatkozásában – amely inkább tekintendő gazdasági kérdésnek – a megoldást álláspontom szerint nem a büntetés-végrehajtás helyének a megváltoztatásában kell keresni, tekintettel arra, hogy annak olyan kihatásai lehetnek, amelyek magukban hordozzák a jogszabály vagy nemzetközi szerződés ellenes végrehajtás kockázatát. A fenntartással járó költségek minimalizálásának megfelelő eszköze az önellátás és az elítéltek foglalkoztatása, amelynek jogszabályi hátterét a jogalkotó az új, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. (a továbbiakban: Bvtv.) törvény-nyel megteremtette.

Sokkal izgalmasabb a kiemelt okok közül a harmadik, vagyis a visszatartó erő kérdése, ugyanis az azzal kapcsolatban kifejtettek komoly aggodásra készíthetnék a büntetőjog területén működő szakembereket.

A bérrabtartást felvetőnek az a véleménye, hogy a jelenlegi hazai börtönviszonyok – a súlyos vagy kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőinek esetében – nem jelentenek kellő visszatartó erőt, a büntetés nem jelent ténylegesen büntetést. Álláspontja szerint azt kell elérni, hogy az elítélt nem akarjon még egyszer visszakerülni, és ezt a szigorúbb vagy rosszabb körülményű intézetbe küldéssel megvalósítani. Utal például szibériai börtönökre.

Olvasva, de meg nem ismételve a bérrabtartást felvető álláspontját, felvetődik a kérdés, hogy egy ilyen szabályozás megalkotójának mi a célja a büntetés-végrehajtás során: azaz a prevenció és reintegráció, vagy kizárólag a megtorlás¹¹, feladva a reintegrációs és bűnmegelőzési célokat.

¹¹ „A retributív, megtorló, s ma már klasszikusnak is nevezett büntető igazságszolgáltatási rendszer az 1700-as évek végén és az 1800-as évek elején formálódott ki a polgári forradalmak hatására elsősorban a fejlett európai államokban. Lényege, hogy a bűncselekmény a szabadakarat következménye, csak az egyéntől függ, hogy milyen magatartást tanúsít, s ezért a bűnösség megállapítása után a tett súlyával arányos megtorlással kell kiszabott büntetés az indokolt és igazságos. Eszerint a felfogás szerint csak az ilyen büntetés állíthatja helyre a megsértett jogrendet, csak az állam által alkalmazott ilyen szankció elgítheti ki, csillapíthatja le a társadalom bosszúvágyát, amit a bűncselekmény-

Álláspontom szerint a berrabtartás intézményéből, illetőleg a hozzá fűzött kommentárból egyértelműen az derül ki, hogy az kizárólag retorziós célokat szolgál, nem számol sem a reintegráció, sem a bűnmegelőzés igényével. Ezt a gyanakvásomat erősíti az is, hogy elsősorban életellenes bűncselekmények elkövetőit említik, később azonban megjelenik a „politikusbűnöző” kifejezés.

Ebből viszont az is következhet, hogy a büntetési célokban – meghatározott esetekben – elkülönülten jelenik meg a retorzió, mint a büntetés-végrehajtás célja, amely jelenség sem a nemzeti, sem pedig a nemzetközi büntetés-végrehajtási célokkal nem összeegyeztethető.

Vókó György utal a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikk 3. pontjának kitételére, miszerint „A büntetés-végrehajtási rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beilleszkedésük elősegítése.”¹²

Itt érdemes utalni a Bvtv. által meghatározott célokra, az elítéltek alapvető jogaira és a jogkorlátozás mértékére, amelyek, mint garanciák jelennek meg a büntetés-végrehajtás alapját jelentő törvényi szabályozásban, azaz, ezektől eltérni a végrehajtás során nem lehet.¹³ Itt kell megemlíteni a jogérvényesítés biztosításának kötelezettségét, a büntetés egyéniesítését, és az egyik legfontosabb körülményt, ami pedig a végrehajtás eredményessége¹⁴ szempontjából általánosságban elsődleges:

„(...) Hiszen ott, ahol egy szót nem beszélnek magyarul¹⁵, ott, ahol nem lehet perelni, mert egy kicsit nedves, dohos a cella, ott olyan körülmények vannak, ami-

lyeneket megérdemel például egy politikusbűnöző. (...)”

Az „ahol egy szót nem beszélnek magyarul” fordulat jelentőséggel bír, hiszen ez a kijelentés egy a Bvtv.-ben is szabályozott jogot érint, amely egyebekben garanciális szabálynak is tekintendő.¹⁶

Ligeti Katalin is azt fogalmazza meg, hogy külföldi elítélt esetében a nyelvi korlátok kis mértékben teszik lehetővé a reszocializációt¹⁷, ami egyebekben nemcsak büntetőpolitikai, de alapvető társadalmi érdek.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi lehet a tényleges cél a berrabtartással? Gazdasági megfontolás, az elítélt fogvatartási költségeinek csökkentése, vagy az elítélt ellehetetlenítése, esetleg „eltüntetése”?

Azért morzsolgatom ezt, illetőleg merülnek fel újra és újra ezek a gondolatok, mert próbálok a büntetés-végrehajtási rendszerben, a büntetés-végrehajtás céljai és a célok érdekében kifejtett erőfeszítései között a berrabtartást elhelyezni, de arra kell jutnom, hogy ez lehetetlen.

Nemcsak arról van szó, hogy a berrabtartás alapjaiban ellentétes a nemzeti jogalkotás eszmeiségével, illetve az európai unós törekvésekkel¹⁸, de a fentiek tükrében egyáltalán nem szolgálhatja sem a büntetéshez fűzött állami érdeket, sem a helyreállító igazság szolgáltatáshoz fűződő társadalmi érdeket.

Mert az állam érdeke az, hogy csak és kizárólag ő gyakorolja a büntetőhatalmat, és a büntetés-végrehajtás útján elérje azokat a célokat, amelyeket politikájában meghatározott, leegyszerűsítve jelesül, hogy a büntetés-végrehajtási intézményrendszeren keresztül az elítéltet felkészítse egy olyan jogkövető életmód folytatására, amivel vissza tud helyezkedni a társadalomba, és további bűncselekmények elkövetésétől el-

nyel okozott kár, sérelem és szenvedés vált ki az áldozatból és a tisztességes állampolgárokból. A retributív igazságszolgáltatási rendszerben az igazságszolgáltatás az elkövető és az állam viszonyára redukálódik, az áldozat, a bűncselekménnyel okozott kár és sérelem elszenvédője kívül marad az igazságszolgáltatás hatáskörén.” Vigh József: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében

¹² Vókó György: Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban, MTA Doktori értekezés 2010. 274. oldal.

¹³ 1. § (1) A büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését.

(2) A büntetések és az intézkedések végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy az

a) a büntetésben és az intézkedésben megnyilvánuló joghátrányon, illetve a megelőzést szolgáló rendelkezések érvényesítésén túl elősegítse az elítélt társadalmi beilleszkedését és a jogkövető magatartás kialakulását, (...)

9. § (1) Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogait, valamint egyéb jogait és kötelezettségeit – a törvényben, a bíróság ítéletében, valamint a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában meghatározott korlátozásokkal vagy tilalmakkal – a büntetés-végrehajtás rendjével összhangban gyakorolja, illetve teljesíti.

(2) A jogkorlátozás során az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt kell alkalmazni.

¹⁴ Korábban utaltam vissza eljárásjogi helyzetre, amikor is a nyelv ismeretének hiánya odáig vezethet, hogy az elkövető vagy mentesül az arányos, hátrányos jogkövetkezmenyek alól vagy aránytalanul súlyos jogkövetkezmenyekkel kell számolnia. Vö.: Pálvolgyi Akos: Hogyan hajtsunk végre büntetést, ha nem értünk szót az elítéltektől?

¹⁵ A nyelv ismeretének hiánya olyan extrém eljárási vagy végrehajtási helyzetet is teremthet, mint amelybe egy román állampolgár került 2015. év elején, amikor is kábítószere csempészése miatt jogerősen halálra ítélték. A másodfokú tárgyaláson nem volt jelen a védője, ő pedig, miután nem beszélte a nyelvet,

védelmében semmit sem tudott felhozni, az ítélet jogerőre emelkedett. Más kérdés, hogy hol volt a tolmács?

¹⁶ 12. § (1) A magyar nyelv nem tudása miatt az elítéltet vagy az egyéb jogcímen fogvatartottat nem érheti hátrány. A végrehajtás során az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott mind szóban, mind írásban anyanyelvét, törvény nyelvi kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben regionális vagy nemzetiségi nyelvét, vagy – ha a magyar nyelvet nem ismeri – az általa ismert más nyelvet használhatja.

¹⁷ Ligeti Katalin: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. KJK-KERSZÖV – Budapest, 2004. 125.

¹⁸ „Az európai (uniós) büntetés-végrehajtási jogot túlnyomórészt a fogvatartásra vonatkozó követelmények fedik le. E követelmények megfogalmazása, mint általában minden norma létrejötté bizonyos alapvető elvek elfogadásán alapul. Az európai büntetőjogi területen, a reszocializáció eszméjét kifejező három alapvető szokás megkülönböztetni: a normalizálás, a nyitottság és a felelősség elvét.

A normalizálás, vagyis a büntetés-végrehajtási intézetben belüli életviszonyok közelítése az intézetben kívüli viszonyokhoz, a jogi szabályozás szempontjából azt jelenti, hogy a lehető legkisebb mértékben korlátozzák az elítéltek azon jogait, amelyek nem sajátosan a büntetés-végrehajtási jogviszonyból származnak. A szabadságvesztés büntetésnek tehát a szabadságtól való megfosztásból kell állnia, többletként hozzáfűzött kényszer vagy szenvedés nélkül. A normalizálás elve érvényesítésének legnagyobb gyakorlati akadálya azonban még mindig az intézeti férőhelyek szűkössége.

A nyitottság elve a rabok társadalomtól való teljes elszigetelésének tagadása.

A felelősség elve az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztésére való törekvést foglalja magában. Ez az elv szorosan összefügg a bűnügyi együttműködés már említett emberi jogias elkötelezettségével, hiszen az elítéltet csak akkor lehet felelősségre szoktatni, ha a büntetés-végrehajtás elismeri őt a szabályozás alanyának, azaz embernek.” Vókó György: Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban, MTA Doktori értekezés 2010. 320. oldal.

zárkózik, vagyis, hasznos tagja lesz a társadalomnak. Az államnak nem lehet az az érdeke, hogy a bűnelkövetőt, anélkül, hogy megpróbálná megvalósítani annak reintegrációját, egyszerűen eltünteti. A társadalom, szűkebb értelemben a társadalom azon tagjainak, akik bűncselekmény áldozatává váltak, az az érdeke, hogy lehetőleg olyan helyzetbe kerüljenek, mintha meg sem történt volna bűncselekmény, illetőleg érdeke az, hogy egyre kevesebb bűncselekményt kövessenek el.

Lényeges körülmény álláspontom szerint az állam – büntetőhatalom gyakorlása körében fennálló – kizárólagosságának a követelménye, tekintettel arra, hogy a végrehajtásra vonatkozó nemzeti, nemzetközi és uniós jogszabályok, kötelezettségek betartásáért végeredményben ő garantál.

A berrabartással kikerülhet a végrehajtás az állam fennhatósága alól, hiszen az elképzelés szerint egy másik állam területén lévő büntetés-végrehajtási intézménybe kerülne át a végrehajtás helyszíne, az intézet helye szerinti állammal kötött szerződés alapján. Ebben az esetben viszont az a körülmény állhat elő, hogy a berrabartás helyszíne szerinti állam büntetés-végrehajtási szabályai lesznek az irányadók a Magyarországon elítélt fogvatartott vonatkozásában. Innen kezdve újabb ajtó nyílik a végrehajtás – berrabartással okozott – káoszába, hiszen az állam elveszíti egyrészt a büntetőhatalom gyakorlása tekintetében a kizárólagosságot, nem tudja garantálni azokat a feltételeket, amelyeket saját területén garantálnia kell. Ez azért is jelenthet gondot, mivel valamennyi elítélt fogvatartottra, természetesen a végrehajtás fokozata, és a végrehajtás egyéb körülményére tekintettel (fegyelmi helyzet stb.) – általános jogelvek alapján – megkülönböztetés nélkül vonatkoznak a végrehajtás szabályai. A berrabartás bevezetésével ez megszűnik, hiszen azok az elítéltek, akiknek a vonatkozásában a berrabartás megvalósulna, adott esetben – és a berrabartás helyszínére tett célzások erre engednek következtetni – sokkal hátrányosabb helyzetbe és körülmények közé kerülhetnek, mint az azonos végrehajtási fokozatban büntetésüket töltő társaik. Figyelve a felvetéshez fűzött indokokat, ez is lehet a cél.

Tekintettel azonban arra, hogy már azon az alapon, hogy a minimális mozgástér nem érte el a jogszabályban meghatározott minimumot komoly kártérítést ítélt meg a strasbourgi bíróság, könnyen el lehet képzelni azt a helyzetet, amikor a berrabartásba adott elítéltek hozzátartozói indítják meg, és nyerik meg az állammal szembeni kártérítés iránti pereiket.

Nem vitás ugyanis, hogy az a körülmény, amit a berrabartás felvetője ábrázolt, tehát, ahol az elítélt nem tudja megértetni magát a környezetével, ebből következően nem tudja felmérni, hogy mik a jogai és a lehetőségei, sőt azt sem, hogy mik a kötelezettségei, olyan kiszolgáltatott helyzetet teremthet, amely az embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalmának sérelmét jelenti.

Ezzel azonban megint egy újabb probléma merül-

het fel. Abban a helyzetben, amibe egy olyan elítélt kerül, aki nem érti a környezetét, sőt, aki a berrabartás során egy mind a végrehajtásért felelős intézmény, mind pedig a fogvatartottak nagy többségének vonatkozásában a saját kultúrájától eltérő kultúrába érkezik, nagy eséllyel lesz maga is áldozat, vagy újabb bűncselekmény elkövetője.

Ez felveti a reintegráció kérdését: a reintegráció egyértelműen a megelőzést szolgálja, a megelőzés pedig a fogvatartotti létszám csökkenését eredményezheti. Nem valósulhat meg azonban a reintegráció a társadalmi bázis, az elítélt saját szociális hálójának nélkül. Kétségtelen, de erre utalt Ligeti Katalin is, hogy az idegen környezet, a kötődés hiánya, gátolja ezeket a folyamatokat. Ez viszont azt jelenti, hogy a büntetés kitöltését követően egy az idegen fogvatartás, vagy kegyetlenebb körülményekhez szocializálódott szabadulttal kell számolni, akinek a vonatkozásában nem merném kijelenteni, hogy hasznos tagja lehet a társadalomnak.

Ez azonban a végrehajtásnak olyan velejárója lenne, ami semmiképpen sem tekinthető a büntetés céljának. Felvetődik tehát egy újabb áldozattá válás, vagy egy újabb bűncselekmény lehetősége, aminek a vonatkozásában nem zárható ki a végrehajtás átvétele sem, és ebben az esetben, noha a berrabartással „szabadulni” akartak az elítéltektől, visszakerül, ráadásul hosszabb ideig kell a fogvatartásáról gondoskodni.

Összegezve a fentieket, egyértelmű számomra, hogy a berrabartás nem, hogy nem oldja meg a túlzásfoltosság kérdését, de számos olyan további jogellenes helyzetet gerjeszthet, amelyből a büntetés-végrehajtásnak semmi haszna nem származhat.

Börtönépítés

Adódik a második megoldás, miszerint, ha több a fogvatartott, több helyre van szükség. Az egyértelmű, hogy ilyen fogvatartotti létszámot a jogszabályoknak megfelelő módon már nem lehet elhelyezni. Tehát, ha több hely szükséges, építeni kell börtönöket.

Ez azonban nem a tényleges problémára ad választ, csupán csak ideiglenesen kezeli a helyzetet, a végrehajtás körülményeit bizonyos szempontból a nemzeti és a nemzetközi normák szerint rendezzi.

Ha megnézzük a 2013. év fogvatartotti állományára vonatkozó statisztikát, rögtön feltűnhet, hogy az előzetes fogvatartottak hiányában nem keletkeznének olyan látványos adatok a túltelítettségre, hiszen az előzetesen fogvatartottak nélkül 130–140%-ról 100%-ra csökkenne a fogvatartotti állomány.

Mindenképpen elgondolkodtató, hogy az előzetes letartóztatottak aránya a jogerős szabadságvesztés ítéletet töltők arányához képest milyen magas, amely egyrészt jelentheti azt, hogy rendkívül nagyszámú az előzetes letartóztatásra vonatkozó indítványok száma, másrészt azt, hogy jelentős időt töltenek a terheltek előzetes letartóztatásban.

A büntetőeljárás eredményes lefolytatásához – ahogyan Herke Csongor is kifejti – sokszor nélkülözhetetlen a kényszerintézkedés.¹⁹ De ez nem jelentheti azt, hogy a legsúlyosabb, a szabadság teljes elvonásával járó kényszerintézkedést kellene alkalmazni.²⁰ Tény azonban, hogy az előzetes letartóztatottak száma évről-évre magasabb, ami nyilván annak is köszönhető, hogy az előzetes letartóztatás tartama elérheti a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés büntetés tartamát.

Ez a jelenség jelentős terhet ró a büntetés-végrehajtásra, ami arra is engedhet következtetni, hogy a túlszűfolttség megszüntetésére nem kizárólag a büntetés-végrehajtásnak, hanem az igazságszolgáltatásnak is törekednie kellene.

Abban az esetben tehát, amennyiben a börtönök túlszűfolttségét elsősorban új férőhelyek létesítésével kellene megoldani, az egyrészt – amennyiben ez a fogvatartási tendencia marad – egy folyamatos bővítési kényszert jelent, másrészt jelentős terhet róna a költségvetésre, amelyet az önellátással a büntetés-végrehajtási intézményrendszer csak igen kis mértékben tudna támogatni.

Elengedhetetlennek tartom tehát a büntető igazságszolgáltatás kultúrájának változtatását, amely szükség-szerűen ki kell, hogy hasson a büntetés-kiszabásra.

Ebben a körben álláspontom szerint újra kell gondolni az előzetes letartóztatás valódi célját, amely semmiképpen sem jelentheti az előrehozott – esetleg szabadságvesztés – büntetést. Erre figyelemmel annak mértékét a terhelt személyiségében vagy körülményeiben rejlő, a büntetőeljárás befejezését valóban veszélyeztető okokra figyelemmel kell meghatározni.²¹

¹⁹ Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései, PhD értekezés 2001.

²⁰ A BVOP által 2012. évben kiadott fogvatartotti állományra vonatkozó statisztika szerint 2012. évben a 17179 fogvatartottból 4888 fő volt előzetesen letartóztatott. A 2013. évi jelentés szerint ez a szám már 5053 azzal együtt, hogy az összes fogvatartott száma 18042 főre növekedett.

²¹ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése az Euroegyezmény és a tag-államok nemzeti törvényeinek összehasonlító elemzése alapján készített jelentés alapján fogadta el az 1245/1994. számú Ajánlását az ítéletet megelőző fogva tartásról. A bevezetőben megállapítja, hogy bár az előzetes letartóztatás „kényszerítő és károsító” intézmény, az ítéletet megelőző fogva tartás bizonyos ügyekben elengedhetetlen, sőt nélkülözhetetlen az igazságszolgáltatás során. Ugyanakkor kimondja, hogy az ítéletet megelőző fogva tartás mindig választ-

A Be. az előzetes letartóztatás elrendelésének okai között sorolja fel a bűnismétlés veszélyét. A Bvtv. a büntetés céljaként határozza meg a megelőzést. A kettő között nehezen húzható határ, éppen ezért könnyen veheti át az előzetes letartóztatás a büntetés szerepét, amely azonban semmiképpen sem hagyható.

Az előzetes letartóztatás elrendelése a bíróság határozatához kötött. Az előzetes letartóztatásra irányuló indítványt az ügyész terjesztheti elő. Ez a körülmény a legerősebb kontrollt biztosítja ennek a kényszerintézkedésnek az alkalmazására. Herke, Fenyvesire hivatkozva arra következtet, hogy a nagyobb számú előterjesztést kisebb arányú indítvány követi, és még kisebb arányú elrendelés. Ehhez képest töretlen az a jelenség, hogy az előterjesztések alapján állandóan nagy arányú az indítvány, és az indítvány alapján történő elrendelés.

Erre figyelemmel utaltam arra, hogy a büntető igazságszolgáltatásban is irányváltás szükségeltetik, amelyben a hivatkozott Ajánlás is irányadó lehet.

Álláspontom szerint azonban a hatályos jogszabályi környezetben is megvannak azok az eszközök, amelyek az előzetes letartóztatások számát csökkenthetik, mint a házi őrizet vagy a lakhelyelhagyási tilalom.

Ezekkel szemben nyilván felhozható az az érv, hogy ezek az intézkedések túlságosan igénybe veszik a rendőrséget, azonban ebben a körben azon is el kell gondolkodni, hogy a rendőrségen kívül más szervet is be lehet vonni a szabadság korlátozással járó kényszerintézkedés végrehajtásának ellenőrzésébe, mint például a pártfogó felügyelői szolgálatot.

Összegzésként elmondható, hogy a börtönök túlszűfolttségének megszüntetéséhez holisztikus szemléletre van szükség, hiszen a büntetés-végrehajtás az eredményes büntetőeljárás szükségszerű kimenetele. Nem lehet tartós változást elérni anélkül, hogy az ok-okozati összefüggésben az okot ne változtatnánk meg, amire tekintettel a büntetőeljárás szemléletváltására is szükség van. Ez a büntetés-végrehajtásban már elkezdődött. ■

ható és kivételes legyen, és csak akkor legyen elrendelhető, ha a kiszabható minimális büntetés jelentős. Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései, PhD értekezés 2001.